

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

SEPTEMBRIE 2010

EVENIMENT

58 Pici deochi dintre ochi...

*Sesiune academică
despre descântece*

F. DOLGHIN

PASTILA DE CUVINTE

59 Acău, berbință, bute, cofă, ciubăr...

M. SALA

65 Milenii, secole și o lună într-o pagină

CITITORII SCRIU ISTORIE

66 Canalul de pe bancnotă

N. GOLGOJAN

70 Secretele generalului Orlov

Pentru cine bat clopotele

**C. TRONCOTĂ,
D. MATEI**

DICTIONAR ISTORIC

74 Imperiul flotei

V. IONESCU

POVESTEA UNUI TABLOU

79 Interioare olandeze

C. UNGUREANU

81 Haiducii din Baker Street la Dunărea de Jos *Sfârșitul poveștii*

M. RETEGAN

PORECLA ÎN RENUME

86 Anii nebuni

F. DOLGHIN

REVERBERAȚII, ECOURI, INTERFERENȚE...

87 Doamnele cu conducă din Timișoara

V. CORDUNEANU

HOOVER INSTITUTION

93 De ce a fost schimbat Brutus Coste

RUBRICI

62 Clio anunță *Întâia întâlnire româno-lituaniană a istoricilor*

F. ANGHEL

69 Plimbare prin cultura română

I. ȚĂRANU

90 Eustory, ediția a VI-a

A. TUDOR

64 Pentru biblioteca dumneavoastră

92 Telex

63; 94; 95 Blitz... Concurs; Rebus; Dialog

Vintilă Brătianu la maturitate, cadet și în 1882

Prof. univ. dr. IOAN SCURTU

A trăit și a muncit decenii de-a rândul în umbra fratelui său cel mai mare, Ion. Era, cum observa Nicolae Iorga, „onest, muncitor, patriot, dar necăjicos și iute la vădirea mâinii sale, amestecându-se în toate și luând-se în gură cu toată lumea... urând orizonturile largi în care «omul de stat» se pierde și privind cu strălucitorii lui ochi mărunți de cârțiță amănuntele cele mai neînsemnate”.

Comparațiile cu Ion I.C. Brătianu îl dezavantajează net. Acesta își petrecea cea mai mare parte a timpului acasă, întins pe divan, cu o carte în mână. Venea rar la guvern, ședințele Consiliului de Miniștri desfășurându-se fără o planificare anume. Vintilă Brătianu sosea primul la slujbă, uneori chiar înaintea femeilor de serviciu, pentru a vedea dacă nu cumva întârzie vreuna sau nu-și face treaba bine. Pleca seara târziu și avea grijă să fie stinse becurile și închise ferestrele. Evident, „șeful” având un asemenea program, subordonații trebuia să se supună aceluiași rigori. Și ținuta vestimentară îl dezavantaja: Ionel era un om

elegant, îngrijit, bine îmbrăcat și manierat. Vintilă avea hainele ponosite, pantalonii necălcați și umbla cu galoși, deși nu mai plouase de multe zile. Nici la capitolul oratorie nu stătea prea bine: Ionel era un vorbitor cu fraze clare și bine construite, știind să pună accentul pe problemele esențiale. Vintilă vorbea slab și făcea adesea dezacorduri gramaticale, care erau imediat taxate de ziariști și de adversarii lui politici.

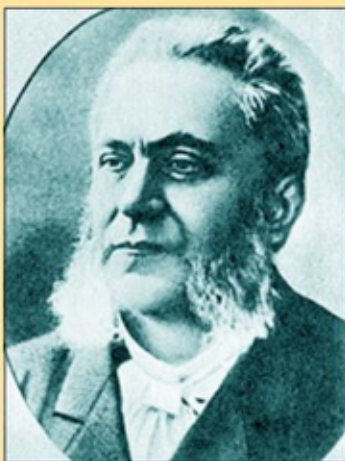
Dar poate cea mai mare deosebire consta în modul cum fiecare își îndeplinea funcția de șef al guvernului și al Partidul Național Liberal. Ion I.C. Brătianu se ocupa de problemele mari ale țării, îi lăsa pe miniștri să discute, să elaboreze propunerile pe care apoi le aviza, le amenda sau le modifica, pe baza unor argumente temeinice, astfel încât aceștia plecau convinși că soluția adoptată era cea mai bună. Vintilă îi supraveghea pe toți, îi suspecta că nu sunt suficient de grijulii cu banii statului, că sunt risipitori, el fiind singurul corect și devotat muncii pe care o făcea. Publicistul Stere Diamandi aprecia că lui Vintilă Brătianu îi lipseau „calitățile unui

CUM CÂȘTIGA ȘTEFAN CEL MARE BĂTĂLIILE

A.D. XENOPOL

Când Ștefan cel Mare își apăra țara, el își puna speranța mai înainte de toate în propriile sale puteri, căci în curând se încredinșase cât de puțin tare e acel ce-și sprijină viața pe puterea și ajutorurile altora. Acest caracter de neatarnare să-l introducem în spiritul nostru. Să fim ceva prin lucrarea noastră și nu numai prin ajutorul lucrărilor altora. Să nu așteptăm pururea lucrări gata de la alte popoare: să nu introducăm în poporul nostru, pentru a mulțami trebuințele lui, așezăminte străine ieșite din munca și osteneala altor popoare; să nu traducem veșnic cele de nevoie prin întinderea și adâncimea cunoștințelor noastre, ci să căutăm a scoate din creierii noștri înseși cele de trebuință pentru propășirea poporului, precum scotea Ștefan cel Mare din mușchii poporului român însuși puterea pentru apărarea lui... Și dacă uneori trebuie împrumutat ajutorul străin, cum altfel nici că se poate, atunci iarăși să facem ca Ștefan cel Mare, mulțămindu-ne cu 5.000 de secui și 2.000 de leși, când noi înșine luptăm în număr de 40.000. Astfel întărind puterea spiritului și a inimii noastre prin însăși a noastră osteneală, vom câștiga tot atât de sigur lupta în contra elementelor contrare propășirii noastre, precum câștiga Ștefan bătăliile sale asupra dușmanilor din afară.

A doua condiție neapărată a reușitei este că să nu ne înșelăm asupra stării în care ne aflăm. Să nu ne orbim noi înșine prin lingușiri și înălțări peste aceea ce suntem în adevăr. Când Ștefan cel Mare își scăpa poporul întreg prin vitezele sale lupte, când întregul popor înălța rugi fierbinți către cer pentru măritul Voievod, acesta, departe de a se mândri de propriile fapte, petrecea după obiceiul timpului de atunci zile întregi în post și rugăciuni și nu se orbea asupra primejdiilor ce-l așteptau și de acolo înainte, asupra muncii ce avea încă de

muncit pentru a ajunge la țelul său. Să facem asemenea astăzi și noi în felul nostru... La cea mai mică izbândă a faptelor sau spiritului nostru, să nu ne îngâmfăm cu o neiertată zădărnici; să înțelegem totdeauna unde ne aflăm, cât am lucrat, cât avem de lucrat pentru a ajunge la scopul dorit și a merita de a fi trecuți cu semnul recunoștinței în analele lucrurilor omenești.

Niciodată Ștefan cel Mare nu se arunca orbiș în luptă, ci totdeauna aștepta ca timpul și împrejurările să asigure rezultatul lovirii sale, care atunci

urma ca un fulger. Niciodată el nu se îndoi a sacrifica un bine mai mic, pentru scăparea bunurilor celor mari a[le] onoarei și existenței poporului său. Lucrarea înceată în interiorul poporului, concentrarea elementului bun, luminarea părții pasive a națiunii noastre, înțelegerea asupra mijloacelor de propășire, asupra mijloacelor de îndepărtare a dezbinărilor ce ne sfâșie, a relexelor materiale și morale ce se lătesc molipsitoare în lăuntru nostru *iată lucrarea ce este menită a așeza temeliile pe care timpul va ridica odată viitoarea Românie*; lucrare înceată, dară nesfârșită ca ace[le]a a polipilor ce rădică insule din sânul oceanului, pe care apoi viața își așterne covorul său, iar nu ca ace[le]a a furtunilor mării ce nalță într-o clipă cumplitii munți de spumă ca iarăși să-i cufunde în lătul ocean!

Deci, fraților români! să avem speranță în viitorul nostru și să lucrăm întru împlinirea lui. Să lucrăm împreună la unirea spiritului și a inimii tuturor celor de același neam, la îndepărtarea relexelor ce ne sfâșie în lăuntru nostru. Să fim cu iubire pentru dreptate și adevăr, să avem puterea de a le aduce la împlinire și să luptăm fără-ncetare contra răului și a minciunii.

(*Națiunea Română*,
Editura Albatros, București, 1999)

de Administrație erau cetățeni români, iar președintele acestuia era, de asemenea, cetățean român. Reacția capitalului străin a fost extrem de vehementă. S-a ajuns chiar la amenințări din partea S.U.A., Marii Britanii și Franței că vor rupe relațiile diplomatice cu România, dacă nu va fi modificată legea minelor (era vorba de prezența marilor trusturi petroliere). În fața unor asemenea presiuni, în decembrie 1925, P.N.L. a fost nevoit să amendeze legea, reducând ponderea capitalului românesc la 50,1%.

În timpul ministeriatului lui Vintilă Brătianu au fost adoptate legile pentru organizarea și funcționarea Societății Anonime „Uzinele de Fier și Domeniile Reșița” (U.D.R.), a Societății de Credit Industrial, precum și pentru constituirea Uzinelor Metalurgice Copșa Mică-Cugir și Industria Aeronautică Română-Brașov, care au devenit curând unele dintre cele mai mari și mai eficiente întreprinderi industriale din Europa acelei perioade.

Vintilă Brătianu și-a legat numele și de adoptarea unui tarif vamal cu un puternic caracter protecționist, menit să protejeze industria națională de concurența produselor străine.

Și-a susținut cu hotărâre și competență toate inițiativele, discursurile sale în Parlament fiind adevărate prelegeri universitare. Asemenea discursuri nu plăceau însă deputaților și, când ministrul de Finanțe urca la tribună, mulți părăseau sala, preferând să-și petreacă tim-

Nicolae Titulescu, Gheorghe Brătianu, Mitiță Constantinescu, ministrul de Externe al Turciei Rüstü Arras, G. Tătărescu (de la stânga la dreapta)

pul la bufet. Răutăcios, Pamfil Șeicaru scria că după ce vorbea Vintilă Brătianu ferestrele Camerei trebuia deschise, pentru ca sala, îmbâcsită, să se aerisească.

Politica – un război prea complicat

Moartea neașteptată a lui Ion I.C. Brătianu, la 24 noiembrie 1927, a luat prin surprindere conducerea P.N.L. Într-o atmosferă de derută, Comitetul Executiv l-a ales pe Vintilă Brătianu în funcția de președinte. Deși făcea parte din organele superioare ale partidului, Vintilă nu avusese un rol efectiv în conducerea acestuia. O făcuse personal și cu mâna unui dirijor sigur fratele său Ionel. Vintilă se ocupase aproape exclusiv de problemele economice și financiare.

Regența l-a însărcinat cu conducerea guvernului, recomandându-i să realizeze o colaborare cu partidele din opoziție. Dând curs solicitării, el a propus lui Iuliu Maniu participarea P.N.Ț. la guvernare alături de P.N.L., pe baza

a trei puncte: 1) menținerea neștirbită a regimului constituțional existent; 2) apărarea solidară a intereselor externe ale țării și accelerarea consolidării interne a statului român; 3) în caz de dizolvare a Parlamentului, cele două partide să se prezinte în alegeri pe liste comune, P.N.Ț. având rezervate 45% din locuri, iar P.N.L. 55%. În fond, Vintilă urmărea să obțină sprijinul P.N.Ț. în apărarea

actului de la 4 ianuarie 1926, prin care principele Carol era îndepărtat de la succesiunea la tronul României (*Magazin istoric*, nr. 7-10/1986) și pentru perfectarea unui împrumut extern în vederea stabilizării monetare, dar să mențină supremația liberalilor în Parlament. Iuliu Maniu a cerut dizolvarea imediată a Parlamentului și organizarea de alegeri libere sub un guvern neutru, prezentarea celor două partide pe liste separate și constituirea unui cabinet pe baza rezultatelor scrutinului. Tratatul au eșuat, astfel că structura guvernului existent nu a fost modificată.

Curând după instalare, guvernul Vintilă Brătianu a fost confruntat cu o problemă gravă privind ordinea publică. În zilele de 4-6 decembrie 1927, la Oradea s-a desfășurat Congresul Asociației Naționale a Studenților Creștini, în timpul căruia mai mulți participanți au atacat locuințe ale evreilor și sinagogi, au devastat magazine. Guvernul a decis intervenția armatei, care a reușit să restabilească ordinea în oraș. Incidentele

bun comandant, cât și ucenicia necesară. Prin temperament, studii și ocupații, avea mentalitatea specialistului cu perspectivă limitată și deprinderea muncii migăloase. Era, prin urmare, refractar nuanțelor, fără orizont și privire a ansamblului. Fire dreaptă și naivă, era lipsit de abilități și diplomatie, nepriceput în cunoașterea oamenilor și mânuirea lor. Victimă a bunei sale credințe, a fost deseori înșelat și tras pe sfoară.

Dr. N. Lupu, ministrul Muncii, Cooperației și Asigurărilor Sociale, avea să relateze cum a obținut o sumă foarte mare pentru departamentul său: s-a prezentat la președintele Consiliului de Miniștri cu propunerea de a i se repartiza o sumă enormă. Vintilă Brătianu s-a infuriat, acuzându-l că

nu știa cu câte dificultăți se confrunta țara și cât de mic era bugetul. Dr. Lupu, prefăcându-se supărat, s-a sculat de pe fotoliu și s-a îndreptat spre ușă. Vintilă, socotind că l-a jignit prea tare, l-a rugat să se întoarcă, să mai discute. Dr. N. Lupu a revenit și a redus cam cu un sfert suma inițială. Vintilă s-a mai îmbunătățit, apreciind că ministrul devenise un om rezonabil. Au urmat noi târguiești, până s-a ajuns cam la jumătate din suma inițială. Dr. N. Lupu s-a învoit, oarecum necăjit, iar Vintilă a fost bucuros că a reușit să reducă atât de substanțial cererea ministrului. După ce a ieșit din biroul prim-ministrului, dr. N. Lupu a devenit surâzător, deoarece el își propusese să obțină tocmai suma pe care i-o aprobase Vintilă.

Vintilă, cel de-al treilea fiu al lui Ion C. Brătianu, s-a născut la 3 septembrie 1867. A urmat studii politehnice, obținând diploma de inginer la Paris (1891). Revenit în țară, a lucrat pe diferite șantiere, inclusiv la construcția podului de la Cernavodă, sub conducerea inginerului Anghel Saligny. A îndeplinit diferite funcții publice, între care cea de director al Regiei Monopolurilor Statului (1897-1899), secretar general al Ministerului de Finanțe (1901-1902), primar general al Capitalei (1907-1910).

A condus publicațiile *L'Indépendance Roumaine* și *Voința națională*, organe centrale de presă ale Partidului Național Liberal. A fost ales, pentru prima dată, deputat în 1903.

Legiuitorul

S-a remarcat ca un excelent specialist în probleme economice, mai ales financiare. În articolul *Prin noi înșine*, publicat în 1905, își exprima con-

vingerea că „putem să ne dezvoltăm pe toate căile“, folosind capitalul, capacitatea și munca românilor. Era de acord cu prezența capitalului străin în economia românească, dar acesta să se supună legilor României. În calitate de președinte al Cercului de Studii al P.N.L., Vintilă Brătianu a pus în dezbatere principalele puncte programatice în domeniul economico-financiar și a contribuit la elaborarea proiectelor de lege privind organizarea și dezvoltarea statului național unitar român după 1918. În această privință a primit libertate deplină din

partea lui Ion I.C. Brătianu, președintele P.N.L. În guvernarea din noiembrie 1918-septembrie 1919, s-a preocupat mai ales de refacerea economiei naționale, grav afectată de distrugerile din timpul războiului, precum și de „naționalizarea“ (treccrea în proprietatea statului și apoi a cetățenilor români) a bunurilor aparținând cetățenilor din statele foste inamice.

Deplina valoare a muncii sale s-a evidențiat în timpul guvernării liberale din ianuarie 1922-martie 1926, când a îndeplinit funcția de ministru de Finanțe. În această

calitate a contribuit decisiv la elaborarea legislației economice, care avea la bază doctrina „Prin noi înșine“. Prin legea minelor, legea energiei și legea apelor adoptate în 1924, primeau autorizație de înființare numai societățile care aveau cel puțin 60% capital românesc, două treimi din membrii Consiliului

Inaugurarea podului de peste Dunăre (1895), la a cărui ridicare a contribuit și Vintilă Brătianu

reacționat și, la 3 noiembrie, Vintilă Brătianu a prezentat demisia guvernului.

În timpul consultărilor pentru noul Cabinet, Vintilă a propus realizarea unui guvern de concentrare. Același punct de vedere l-au susținut și ceilalți șefi de partide, cu excepția lui Iuliu Maniu.

Și cum un nou guvern nu se putea constitui fără Partidul Național-Țărănesc, la 9 noiembrie, Regenta a încredințat puterea lui Iuliu Maniu, care a doua zi a constituit primul cabinet național-țărănist din istoria României. Confruntat cu uriașa popularitate a P.N.Ț. și cu ostilitatea corpului electoral, P.N.L. a obținut în alegerile parlamentare din 12 decembrie 1928 un rezultat modest: 6,55% din totalul voturilor și 13 locuri în Adunarea Deputaților.

Spre sfârșitul anului 1929 și începutul lui 1930, chestiunea dinastică a revenit la ordinea zilei, deși ea fusese declarată „chestie închisă”. În legătură cu această problemă, în cadrul P.N.L. s-au ivit tensiuni serioase. În 1929, Ion Th. Florescu, fost ministru de Justiție, a creat gruparea disidentă „Omul Liber”, care cerea „primenirea” programului și conducerii partidului și se pronunța pentru venirea principelui Carol în țară. Opinii similare exprimau, mai mult sau mai puțin deschis, și alți fruntași liberali: Alexandru Mavrodi, Gheorghe Tătărescu, Richard Franasovici și, mai ales, Gheorghe Brătianu, șeful organizațiilor liberale din Moldova.

Sosirea lui Carol în țară (6 iunie 1930) l-a pus pe Vintilă Brătianu într-o mare dificultate. Gheorghe Brătianu a

fost chemat la Cotroceni, pentru ziua de 7 iunie. Înainte de a se întâlni cu prințul Carol, Gheorghe Brătianu l-a vizitat mai întâi pe unchiul său, căutând să-i explice că nu putea refuza invitația. Vintilă a conchis: „Te voi vedea mâine și te voi judeca după faptele tale”.

Abil, principele Carol a reușit să-l convingă pe Gheorghe Brătianu să sprijine urcarea lui pe tron, afirmând că, în cazul în care nu ar avea măcar susținerea tinerilor liberali, el, ca rege, ar risca să devină prizonierul Partidului Național-Țărănesc. Gheorghe Brătianu a fost măgulit și, după audiență, s-a prezentat din nou la Vintilă, care, la auzul celor relatate, l-a dat pur și simplu afară din casă.

Sub impulsul acestei stări de spirit, în ședința Comitetului Executiv din 7 iunie,

În ziua de 6 noiembrie 1928 a fost organizat un mare banchet în cinstea lui Vintilă Brătianu, la care au participat peste 300 persoane, în sala mare de la restaurantul Athénée Palace. Prezent la acest banchet, Constantin Argetoianu menționa: „imprimat frumos pe cartoane cu marginile aurite, sub portretul lui Vintilă, într-un medalion, sta scris:

*Banchet
Dat în onoarea
Domnului Vintilă Brătianu
și mai jos:*

*C. Argetoianu (primul din dreapta)
V. Madgearu (în stânga, cu fața întoarsă)*

*Icre proaspete
Julienne Dabray
Sturion à la Siberienne
Sos remulat
Fileu de vițel à la forestière
Aspic de ficat gras en belle-vue
Salate de sezon
Înghețată Nesselrode
Coșuri cu fructe
Cafele
Etc.
Drăgășani extra vieux
Nicorești
Champanie Capșa Sec.”*

au avut un puternic ecou internațional, inclusiv în S.U.A., unde România a fost percepută ca o țară antisemită. Speculând cele întâmplare, național-țărăniștii au atacat guvernul, arătând că acesta nu putea menține ordinea decât prin teroare.

Pe acest fundal, la începutul lunii decembrie 1927, P.N.Ț. a declanșat campania de răsturnare a liberalilor, organizând manifestații la nivelul comunelor, orașelor, județelor și provinciilor istorice. Se cerea „îndepărtarea guvernului provizoriu al d-lui Vintilă Brătianu, dizolvarea imediată a Parlamentului, alegeri libere și cinstite”. P.N.Ț. a reușit să atragă de partea sa Partidul Social-Democrat și Partidul Național, condus de Nicolae Iorga. În ziua de 18 martie 1928, a avut loc o mare adunare a opoziției în București, la care au participat circa 40.000 de oameni. S-au ținut discursuri fulminante. Virgil Madgearu declara: „Dacă glasul nostru nu va fi ascultat nici astăzi, vom mâna masele care ne urmează necondiționat pe alte căi, pentru că avem conștiința că facem operă de salvare națională”. La rândul său, Ion Mihalache spunea: „Camarazi! Puneți baioneta și faceți piramide. Înalta Regență să privească și să înțeleagă că de nu, va veni o a doua comandă: «Năvăliți, ura!»”.

Regența nu a dat curs solicitării național-țărăniștilor și aceștia au anunțat organizarea unei mari „adunări naționale” la Alba Iulia,

I.I.C. Brătianu (dreapta),
președintele Consiliului de Miniștri,
și I.G. Duca, ministrul Afacerilor Străine

lansând zvonul că atunci se va produce o „surpriză senzațională”, care nu putea fi decât revenirea în țară a principelui Carol pentru a ocupa tronul. Vintilă Brătianu a convocat o ședință a Consiliului de Miniștri, arătând că existau două alternative: 1) autorizarea adunării național-țărăniște, fapt ce putea duce la declanșarea revoluției și proclamarea ca rege a principelui Carol; 2) interzicerea acesteia, ceea ce ar însemna „năvălirea țăranilor asupra orașelor”, cu consecințe greu de evaluat. El s-a pronunțat pentru interzicerea adunării și supravegherea atentă a principelui Carol. Problema a fost dezbătută în trei ședințe de guvern și până la urmă s-a hotărât autorizarea adunării, dar și luarea unor măsuri de siguranță, civile și militare, „pentru ca abcesul să crape la Alba Iulia și puroiul să nu poată curge în afară” (C. Argetoianu). Gheorghe Tătărescu, subsecretar de Stat la Ministerul de Interne, a fost

însărcinat să coordoneze forțele de ordine și să intervină dacă adunarea ar degenera, iar participanții ar recurge la acte ilegale.

În fața celor 100.000 de participanți la adunarea național-țărăniștă de la Alba Iulia din 6 mai 1928 s-au ținut discursuri incendiare, guvernul Vintilă Brătianu fiind declarat „dușman al Patriei”. Guvernul a reușit însă să dezoace acțiunea principelui Carol convenită cu liderii P.N.Ț. de a veni în țară în aceea zi de 6 mai 1928, iar pe de altă parte, a determinat-o pe principesa Elena să intențeze divorțul principelui Carol, sentința pronunțându-se la 21 iulie 1928.

Cazanul liberal sub presiune

Situația continua să fie extrem de tensionată. Unii fruntași liberali, între care I.G. Duca, au început să ia în calcul posibilitatea retragerii de la putere, pentru reorganizarea partidului, grav uzat după lungile perioade de guvernare.

La 1 octombrie 1928, Vintilă Brătianu a adresat Regenței un memoriu, prin care se pronunța pentru un guvern de uniune națională, în vederea „aducerii la cumințenie a Partidului Național-Țărănesc” și a contractării unui împrumut extern pentru realizarea stabilizării monetare. Nepri-mind răspuns, i-a adresat un nou memoriu la 1 noiembrie, precizând că dacă nici de această dată propunerile sale nu vor găsi ecoul necesar, va demisiona. Regența nu a

„Prietenii noștri, activi până ieri, care au făcut maximul de sacrificii în interesul partidului, azi, din cauza situației complicate din lăuntrul partidului și a lipsei complete de directive clare, precise și hotărâte din partea conducerii centrale, se simt cu totul descurajați, dezorientați și demoralizați politicește. Noi înșine ne simțim – ca toți cei conștienți – dezorientați și descurajați de ziua de mâine, deoarece vedem clar că în situațiunea de azi partidul merge spre prăbușire sigură... Din nefericire, partidul nostru, după moartea mult regretatului Ion I.C. Brătianu, nu a știut nici să prevadă evenimentele și nici n-a putut să găsească soluții potrivite chiar în fața faptelor deja împlinite. S-au făcut greșeli mari, cu consecințe și mai mari. Astăzi suntem în plină criză. Înșiși conducătorii noștri cei mai autorizați fac impresia că sunt complet dezorientați.“ În consecință, cereau convocarea Congresului general al P.N.L. pentru elaborarea unui nou program și „rezolvarea conducerii partidului“.

Trăind într-o tensiune continuă, starea sănătății lui Vintilă s-a deteriorat rapid. Constantin Argetoianu își amintea că în august 1930 călătorea cu trenul de la Craiova la București. În gara Pitești s-a urcat Vintilă Brătianu, „gârbovit și istovit“. I-a mărturisit lui Argetoianu că i s-a întâmplat „o mare nenorocire: am pierdut moșia [...] Am făcut contract de asociație cu administratorul meu și acum el pretinde că moșia e a lui.“ Apoi, după ce a ațipit puțin, s-a trezit

G.G. Mironescu

brusc și a început să vorbească singur: „Toate merg prost. Biata țară! Ce ne facem? Nu văd soluții... El zice că moșia e a lui.“ Apoi a adormit și nu s-a mai trezit decât în Gara de Nord.

Deși situația sa în partid devenea tot mai dificilă, iar starea de sănătate i se agrava, președintele în funcție se menținea pe poziție, socotind ca o datorie a sa apărarea regimului democratic, amenințat de manevrele regelui Carol al II-lea. La 2 decembrie 1930 s-a înregistrat ultimul

său act de voință: a convocat Comitetul Executiv și i-a propus excluderea lui C. Argetoianu din partid (*Magazin istoric*, nr. 1/2005).

În ziua de 22 decembrie 1930, Vintilă a pornit din București spre Mihăești (Vâlcea), unde urma să rămână de sărbători. A făcut o criză de apoplexie pe drum și a murit. Avea 63 de ani. Stere Diamandi scria cu deplin temei: „A căzut doborât de povara responsabilităților pe care soarta le-a pus pe umerii săi. N-a avut nici perspicacitatea și tăria trebuitoare să preîntâmpine și să domine evenimentele, nici suplețea și îndemânarea să se poată adapta noilor situații“.

Memoria celui dispărut a fost evocată într-o ședință specială a Adunării Deputaților, la care au luat cuvântul Ștefan Cicio-Pop, Gh.Gh. Mironescu, Nicolae Iorga, Octavian Goga, dr. N. Lupu, I.G. Duca, Gheorghe Brătianu.

În ziua de 29 decembrie, Vintilă Brătianu a fost înmormântat în cavoul familiei de la Florica, alături de tată și de frate.

(Continuare în p. 13)

La înmormântarea lui Vintilă Brătianu

Vintilă a cerut ca P.N.L. să rămână ferm pe linia hotărârilor de la 4 ianuarie 1926 și a propus excluderea lui Gheorghe Brătianu din partid. Punctul său de vedere a fost unanim acceptat, iar *Comunicatul* dat publicității preciza că P.N.L. rămânea „în cheștiunea constituțională cu nestrămutată hotărâre la punctul de vedere de apărare a ordinii legale stabilite prin actul regelui Ferdinand din 4 ianuarie 1926” și, ca atare, neprezentându-se în Parlament, actul restaurației de la 8 iunie și urcarea lui Carol pe tron (*Magazin istoric*, nr. 5/2000) s-au realizat fără liberali.

Vintilă Brătianu s-a menținut pe aceeași linie intransigentă, dar păguboasă pentru partid. În ziua de 9 iunie 1930 a avut loc o nouă ședință a Comitetului Executiv al P.N.L., în care Vintilă Brătianu a declarat că restaurația era „o simplă încercare de aventură fără durată mare”.

Atitudinea lui Vintilă disonă însă frapant cu cea a altor fruntași liberali, care după 8

Ion Th. Florescu

iunie au adoptat o cu totul altă poziție. Gheorghe Brătianu, dar și Gheorghe Tătărescu și chiar I.G. Duca, știind că „Regele numește pe miniștrii săi”, astfel că puterea nu putea fi obținută decât din mâinile lui Carol al II-lea, cereau schimbarea atitudinii partidului față de restaurație și stabilirea unor relații normale cu suveranul. Rigid, Vintilă nu a luat în calcul eventualitatea retragerii, pentru a lăsa altuia răspunderea unei spectaculoase schimbări de orientare a partidului.

Înfrânt și umilit

Apăruse și un nou factor de presiune. La 15 iunie 1930, Gheorghe Brătianu a creat un nou Partid Național Liberal, care se declara „monarhic și constituțional”, hotărât să „primenească” programul și ideologia liberale, să lupte împotriva „sclerozei bancare care-l amenința”, aluzia la Vintilă Brătianu fiind mai mult decât evidentă.

Se crease o adevărată psihoză, întreținută abil de presa ostilă liberalilor, și anume că partidul „bătrânilor”, reprezentați de Vintilă, se va dezagrega, iar cadrele active și valoroase vor trece de partea tânărului Gheorghe Brătianu.

Până la urmă, împins de colaboratorii cei mai apropiați, Vintilă a cedat, cerând audiență regelui Carol al II-lea, pentru a-i prezenta poziția P.N.L. față de principalele probleme ale țării. Într-o stare psihică deplorabilă, în ziua de 9 iulie 1930, Vintilă Brătianu s-a prezentat în audiență. Regele l-a primit rece, ironic și a ascultat distrat spusele adversarului înfrânt, neputând să-și ascundă ostilitatea. L-a concediat fără să dea un răspuns la propunerile liberalilor. A fost cea mai mare umilință din viața lui Vintilă Brătianu.

În vara anului 1930, în interiorul P.N.L. s-a dezvoltat un curent ostil lui Vintilă Brătianu și favorabil alegerii lui I.G. Duca în fruntea partidului. La 30 iulie, un grup de 21 șefi de sectoare și membri ai Delegațiilor Permanente ale organizațiilor județene i-au trimis un memoriu, în care se aprecia:

Schelă de petrol la Moreni

Pentru că, d-lor, eu sunt de acord cu d-voastră, că bugetul actual nu satisface cerințele unui Stat modern. Dar ce vreți? Aceasta este situația pe care noi trebuie să o rezolvăm [...] Cheltuielile și risipa generală din trecut trebuie să le ispășim noi, prin cei șapte ani răi, cele șapte vaci slabe ale Bibliei.

[...] Ați făcut d-voastră mare gălăgie că reduceți automobilele. Este un scandal. Eu sunt convins că se cifrează la aproape un miliard paguba țării cu aceste zeci de mii de automobile ale Statului, cu toți șoferii, cu toți samsarii, vânzătorii de automobile, ramplasatori de piese și răspiese, benzină și toate celelalte. Apoi, d-lor, Poincaré în Franța nu mergea la teatru cu mașina președinției Consiliului, ci cu taximetrul. Opt automobile, pentru opt miniștri – căci atâți vă trebuie – și câte unul de prefect, și halt! Cine vrea să se plimbe, să se plimbe pe cheltuiala lui proprie! (Aplauze)

Aceasta trebuie să văd la d-voastră [...]

Pe urmă, d-lor, să încetăm odată cu această epidemie de misiuni în străinătate. Apoi, înainte, d-lor, plecau în străinătate un Alecsandri, un Kogălniceanu, și plecau pe socoteala lor proprie, nu plecau pe bugetul Statului. Dar acum, de când cu Societatea Națiunilor – la care am auzit că ați trimis vreo 27 de delegați –, a ajuns o adevărată epidemie [...] Plătește contribuabilul. Vindeți tot, cai, plug, căruță, și plătește contribuabilul ca să rămânem la nivelul civilizației apusene! De formă.

Înființați legațiuni noi...

V.V. Haneș: D-le Lupu...

N. Lupu: Nu-ți dau voie să mă întrerupi (Zgomot)

V.V. Haneș: D-le președinte, cer cuvântul în chestiune personală.

N. Lupu: D-lor, în loc să reduceți legațiuni, d-voastră înființați legațiuni! Reduceți-le la strictul necesar [...] Dacă veți face așa, ia să vedeți câte zeci și sute de milioane puteți să reduceți aci.

Nicio aprovizionare de material fără licitație cinstită.

Să dispară buna învoială dubioasă. Noi trebuie să avem un buget de sărăcie, aceasta trebuie să ne intre în cap. Nu ne putem permite un buget de lux. Când nu avem industrii, când nu avem colonii, când nu avem nimic și suntem o țară sărăcită de război și de reaua administrațiune – nu a d-voastră, ci a altora –, atunci trebuie să mergem la bugetul de ispășire și de sărăcie. Vom vedea că dacă vom face așa, ne vom mări prestigiul moral în fața noastră și în fața poporului nostru.

Eu am trăit și sub regimurile vechi și știu un lucru: nimic nu este mai grav într-un popor decât atunci când își pierde încrederea în conducătorii săi. Dacă poporul va vedea că irosiți în acest chip bănuții și munca lui, el vă va înstrăina de la el și este păcat de această țară, care are atât de puține elemente culte, ca și acelea, care mai sunt, să fie privite cu dușmănie de masa mare a poporului [...] ■

VINTILĂ BRĂTIANU

(Urmare din p. 11)

Comentând cele întâmplare, fruntașul național-țărănist Grigore Gafencu scria: „Pe neașteptate, a dispărut din viața noastră publică personalitatea cea mai jenantă. Vintilă Brătianu jena pe rege, căruia nu i s-a supus decât pe jumătate și desigur cu numeroase rezerve mentale, jena partidul său, pe care îl îndepărta de rege și deci de putere, jena pe Duca, îndepărtându-l de rege, jena partidul nostru [național-țărănesc], viața parlamentară și viața politică, deoarece era un element de permanentă fricțiune și iritare, jena viața

noastră economică, instituțiile bancare și industriale care trăiau sub teroarea lui, financiarilor străini care îl considerau o continuă primejdie pentru plasamentele lor în România. Acest om, de o aparență modestă, s-a întins într-atâta, în această țară, moștenită de la tatăl lui, încât nu e om care să nu fi resimțit ca o sarcină prezența lui... De zece ani de zile, toate-s tot din vina lui Vintilă. A cui va fi vina de acum înainte?”

Chiar în această formă negativă, Grigore Gafencu făcea un elogiu unui om care a trăit modest, dar a crezut cu fanatism în virtuțile poporului său, în regimul democratic, în politica cinstită, dedicată binelui obștesc și dezvoltării economice a României. ■

Doctorul Nicolae Lupu s-a desprins vremelnice din rândurile formațiunii lui Iuliu Maniu (P.N.T.). Din postura de lider al Partidului Țărănesc (1927-1934), a fost cooptat în guvernările liberale ale anilor 1927/8, deținând portofoliul Ministerului Instrucțiunii Publice (în cabinetul Barbu Știrbei) și al Ministerului Muncii, Cooperației și Asigurărilor Sociale (în cabinetele Ion I.C. Brătianu și, respectiv, Vintilă Brătianu). Prin urmare, apostrofarea sa de către deputatul V. Rășcanu, în cursul discursului pe care îl publicăm mai jos, nu era chiar gratuită.

Primii ani ai crizei economice (1929-1933) au corespuns guvernării național-țărăniste. Sunt anii în care dr. N. Lupu se pronunța în Parlament împotriva politicii „porților deschise” și pentru o politică de economii bugetare.

Reproducem intervenția dr. N. Lupu în ședința Parlamentului din 20 decembrie 1929.

Oratorul...

Din Parlamentul de altădată

... și locul de desfășurare, Palatul Parlamentului, din Dealul Mitropoliei

PĂCAT DE ACEASTĂ ȚARĂ

CARMEN BURCEA

[...] D-lor, la capitolul personalului se pot face reduceri extraordinar de mari. Să vă vârați însă în cap un lucru și este mai bine să-l vâram mai devreme decât mai târziu. Vă rog să mă ascultați.

Să știți precis că suntem o țară sărăcită, trebuie să ne punem la nivelul sărăciei țării. Trebuie să trecem printr-o perioadă de ani de ispășire grea, pentru că, dacă cerem țăranului și ultimul ban, nu ne este permis să ne îmbuibăm în

lux. D-voastră vreți să înființați carnetul de contribuabil. Dar vă dau un sfat: ia înființați și carnetul de lefuri, ia fixați o lege prin care nimeni în această țară, niciun om, niciun cetățean nu are voie – orice funcțiune ar face – să încaseze din bugetul Statului mai mult de 30.000 lei lunar.

Credeți d-voastră că țara nu vede, țara nu numără: că cutare ins, ca deputat, are 30.000 lei; ca profesor atât; ca ministru atât; în atâtea consilii atât. Așa este? Socotiți că acest lucru se mai poate tolera de

țară? Socotiți că este aci sinceritate? Trebuie cu toții să ne punem cenușe pe cap.

Dacă cerem contribuabilului ultima picătură de sânge, nu avem dreptul să ne prezentăm în fața lui cu avantagii, ci, dimpotrivă, deopotrivă cu ei și aceasta până când vom reuși ca ridicând bogăția țării să ridicăm și bugetul general al Statului.

D.V. Rășcanu: Când erați la guvern trebuia să vorbiți așa!

N. Lupu: Nu mă așteptam de la d-ta la o întrerupere inteligentă. (Zgomot)

ERA ROMÂNILOR ÎN VEACUL AL XX-LEA

„Transilvania”
(pe atunci) stațiuni ale patriei

E
x
c
l
u
s
i
v
i
t
ă
t
e

... săteni mergând pe stradă în costume tradiționale...

foarte încântate de acest troc, însă eu nu sunt întru totul convins că ieșiseră cu adevărat în câștig. Pentru mine, faptul că un obiect de uz curent, precum o simplă lingură de lemn, era de neconceput să existe fără măcar un element decorativ este un mod elocvent de a înțelege cât a pierdut modernitatea odată cu introducerea producției în serie din era industrială.

Universul rural din Bucovina și Maramureș mi-a apărut ca un muzeu viu al unor practici foarte vechi, dacă nu chiar antice. Pentru prima oară în viața mea, am văzut o fată care torcea lână, folosindu-se de un fus de lemn.

O altă amintire este aceea a ospitalității românilor. În 1973 mi s-a întâmplat de nenumărate ori același lucru – o întâlnire și o conversație întâmplătoare în tren sau autobuz, după care persoana respectivă ne invita, pe mine și pe Mircea, să petrecem noaptea la el/ea acasă. La gazda noastră fortuită, mâncam împreună cu familia, discutam despre te miri ce, după care, adesea, când venea ora de culcare, ni se propunea aproape

întotdeauna să dormim în camera gazdei (adesea singura din toată casa). Abia a doua zi, dimineața, ne dădeam seama că bieții oameni dormiseră în condiții rudimentare și deloc odihnitoare. Așa s-a întâmplat la Ieud, în Maramureș. Am dormit în casa unui morar, unde se mai aflau soția lui și cele șapte fete. Era atât de multă mămăligă pe masă, că nu am putut să o terminăm.

Sibiul nu e, de fapt, Sibiu, și nici Brașovul nu e Brașov

Trei ani mai târziu, am aflat că o lege apărută de curând interzicea românilor să mai primească acasă străini, obligându-i pe aceștia să doarmă la hotel. Regimul din acea vreme nu ezitase să se ia de o tradiție generoasă pentru a-i jumuli pe străini de ceva mai multă valută forte. Și astăzi port un sentiment de recunoștință pentru toți aceia care au înfruntat această lege ca să ofere tot ce puteau unui călător aflat în trecere pe la ei. Atunci când Mircea începea

o conversație cu oamenii locului, rămâneam mut, pentru a nu-i pune în încurcătură. Și nu era deloc ușor, credeți-mă.

În 1976, la Constanța, am tras la o pensiune cu o clientelă numeroasă. La venirea nopții, toată lumea s-a adunat în curtea interioară, unde, stând pe scaune strânse unul în celălalt, ne uitam la transmisia probei de gimnastică feminină de la Montréal. Cu ochii lipiți de ecrane, urmăream prestația Nadiei Comăneci, care, ca o zână din povești, tocmai ne demonstra că gravitația poate înceta să existe. Cuprins de entuziasm, vecinul de pe scaunul din dreapta s-a întors spre mine și mi-a spus ceva. Era o frază – din fericire, scurtă – din care am dedus că își manifesta admirația pentru tână gimnastă –, iar eu nu i-am putut răspunde decât printr-un „Hm! Hm!” aprobativ, subliniat de o scuturătură verticală a capului.

Într-o seară de august, în 1973, coborând din autobuzul care ne-a adus la Ieud, am avut câteva clipe impresia că ieșisem din Europa cu care eram obișnuit. În jurul meu, o mulțime de copii fugeau și

CĂLĂTORIA UNUI FRANCEZ PRIN ȚA

Pierre Michaud, după trei voiaje în România anilor '70, a ales să ducă cu el, în Franța, mănăstirea Putna...

E
x
c
l
u
s
i
v
i
t
ă
t
e

... hotelul dintr-una dintre modernele

PIERRE MICHAUD (Paris)

L-am cunoscut pe domnul profesor Pierre Michaud cu ocazia conferinței internaționale „Cartea. Europa. România“, organizate de Biblioteca Metropolitană București. Am aflat atunci că domnia sa nu se afla pentru prima oară în țara noastră. Călătorise – și încă într-o manieră destul de aparte, ținând cont de specificul acelor vremuri – în trei rânduri, cu rucsacul în spate, prin România anilor '70 (mai precis, în 1973, 1976 și 1979, la care se adaugă un voiaj de tranzit cu mașina spre Bulgaria, în 1980).

Am profitat de ocazia revenirii sale la București, după aproape 30 de ani, pentru a-i solicita să împărtășească publicului român felul în care se vedea România comunistă prin ochii unui tânăr francez; iar domnia sa a avut amabilitatea să accepte.

Originea și cauza călătoriilor mele în România se regăsesc în vara lui 1970, în minunata bibliotecă barocă a mănăstirii Strahov, din Praga. Atunci și acolo am auzit pentru prima oară o limbă în mod evident romantică, dar ale căror vocabular și sonorități îmi erau complet necunoscute. Nu era nici italiană, nici portugheză – ce să fie oare? Să fie română? Explicațiile date în franceză de către un ghid local, ceh, erau traduse de către un tânăr pe care l-am întrebat dacă nu cumva era român. Așa l-am cunoscut pe Mircea R., care m-a întovărașit cu prietenie de-a lungul a trei voiaje în țara lui, în anii care au urmat. Am vizitat astfel Bucovina de sud, Maramure-

șul, Transilvania, Delta Dunării și, bineînțeles, Bucureștiul.

Satul cel viu și plin de viață, inclusiv la cimitir

Cel mai mult m-au impresionat satele României, unde persista o artă populară bogată, colorată și foarte vie. La Putna, am fost conduși în casa unei bătrâne, care a ținut să ne arate obiectele pe care le lucrase cu mâna ei – era un artist popular.

Habar nu aveam de tradiția de a încondeia ouăle de Paști, pe care am reîntâlnit-o mai târziu în Moravia. Portul tradițional românesc m-a impresionat și el, mai ales

broderiile, cu varietatea lor de motive geometrice și cu vioiciunea culorilor, la fel și icoanele pe sticlă din Maramureș sau cimitirul vesel de la Săpânța, care mi-a lăsat o amintire de neuitat, datorită celei de-a doua vieți pe care o oferă celor ce odihnesc acolo.

În mod curios, vizita noastră în Bucovina s-a prelungit odată cu venirea unui cuplu de francezi, care i-au adus fiicei gazdei noastre, ea însăși mamă a câtorva copii, o cantitate destul de mare de haine folosite pentru copii, din materiale textile sintetice, dintre care unele, doar acelea care au stârnit interesul gazdelor, au fost schimbate pe produse tradiționale, lucrate în casă. Gazdele noastre erau

prietenie dintre România și Uniunea Sovietică. În fiecare zi, începând cu anul 1976, se puteau vedea la chioșcurile de ziare tot mai multe titluri de prima pagină ale marilor jurnale care laudau politica înțeleaptă a *Conducătorului*. Dacă adaug și oamenii cu care m-am întâlnit și am schimbat câteva idei, pot spune că aveam o cunoaștere mai puțin superficială a regimului. Prin urmare, am înțeles repede că a avea carnet de membru al Partidului Comunist nu înținea de convingerile politice ale individului în cauză, ci de dorința lui de a face carieră și că regula de aur a spațiului public era discursul dublu. Prudența și neîncrederea erau esențiale în relațiile dintre oameni, în afara cercurilor intime, și asta mai ales în rândul celor care cunoscuseră vremurile de început ale regimului. Într-o seară de august în 1979, am fost găzduit de un domn care fusese cândva una dintre victimele terorii politice (țin să reamintesc că legea interzicea cetățenilor să primească străini la ei acasă, iar domnul în cauză avea un vecin care era informator al Securității). Arestat și condamnat de două ori pentru cauze politice, acest om își petrecuse aproape zece ani din viață în închi-

soare, între 1950 și 1960. Înainte să mergem la culcare, m-a avertizat că avea des coșmaruri în care se vedea în temnițele staliniste, iar strigătele pe care le-am auzit în noaptea aceea, când el ieșea dintr-un coșmar pentru a intra în altul, m-au marcat și pe mine, ca o mărturie de neșters a unuia dintre marile dezastre ale secolului al XX-lea.

Un drum care nu se mai sfârșea

Ceva mai anecdotice, însă nu mai puțin tipice pentru acea vreme, sunt câteva amintiri pe care le am despre momentul în care am tranzitat România în mașină, în drum spre Bulgaria, în iunie 1980 (până atunci, nu venisem și nu plecasem în și din România altfel decât trecând prin aeroportul Otopeni). Atât la dus, cât și la întors, la frontiera maghiară cât și la cea bulgară, a trebuit să trecem cu mașina în care ne aflam printr-un mic bazin cu lichid dezinfectant, cum nu mi s-a întâmplat în nicio țară din Europa (e drept, încă nu am fost chiar peste tot!). Vameșii au fost foarte zeloși, scotocindu-mi mașina cu multă minuțiozitate, și, odată isprăvită această opera-

țiune, mă întrebau de fiecare dată foarte serios: „Transportați arme, domnule?“, iar eu răspundeam la fel, de fiecare dată, „Nu!“, și spuneam, firește, adevărul. În schimb, nici la dus, nici la întors, nu mi-a mai spus nimeni că era necesar să cumpăr cupoane speciale pentru benzină – iar din cauza acestei omisiuni, am avut probleme serioase în două ocazii când a trebuit să fac plinul.

În schimb, mi s-a reamintit de fiecare dată că era obligatoriu să îmi schimb francii francezi pe lei, în mod special când am revenit din Bulgaria, la vama de la Calafat. Controlul vamal s-a desfășurat într-o atmosferă dezagreabilă, tensionată, foarte departe de primiriile cu care mă obișnuisem pe aeroportul Otopeni. Probabil că vameșii nu erau deloc încântați la vederea unui tânăr din vestul Europei care se plimba cu mașina lui prin toată Europa (aveam pe atunci un Peugeot 104, cel mai mic și mai ieftin model produs de Peugeot la vremea aceea), în compania unei tinere din lagărul socialist (este vorba despre cea cu care aveam să mă căsătoresc, de origine cehă). Mi s-a cerut să schimb 50 de franci, astfel încât m-am îndreptat spre o gheretă minusculă pe care scria mare

țărănească...

... și un șlep pe Dunăre

strigau, trăgând cu praștia unul după celălalt. Casele erau din lemn, ca și biserica. Pe drum, ne întâlneam cu porci mici și negri. Un copil făcea baie în râu alături de vaca lui. Nu exista curent electric – la moara unde am rămas peste noapte, iluminatul se făcea cu lămpi de ulei.

În afară de aceste trăsături arhaice, se vedea cu ochiul liber că nimic nu era înțepenit în acel sat și că acolo, ca peste tot, modernizarea merge înainte. Mama gazdei noastre – acel morar cu cele șapte fiice ale lui – ne-a povestit că în urmă cu câteva zeci de ani, avusese și ea șapte copii, dar numai morarului nostru i-a fost dat să treacă de vârsta copilăriei. Ceilalți șase muriseră, doborâți de boală. Ne descria simptomele copiilor – aproape întotdeauna aceleași – și puteam simți, în vocea ei, sentimentul de neputință în fața unui rău căruia nu îi putea da nici măcar un nume, întrucât la vremea aceea nu se afla vreun doctor în sat și nici prin împrejurimi. Dimpotrivă, cele șapte fete ale morarului nostru au supra-viețuit cu toatele și plesneau de sănătate – cea mai mică nu era decât un bebeluș, iar cele mai mărișoare mergeau deja la școala din sat.

Mai există o realitate care a dat culoare cunoștințelor pe care le căpătase din cărți – felul în care puteau coabita naționalități diferite și fricțiunile care ieșeau de aici. De pildă, foarte sigură de ea, o unguroaică din Transilvania ne-a spus că „maramureșenii nu au cultura pe care o avem noi”. Pe de altă parte, la un restaurant din Cluj, comensii noștri români ne spuneau bancuri din care ungurii nu ieșeau niciodată bine. La o cafea, pe o terasă în Sibiu, un sas, prefăcându-se că nu observă prezența prietenului meu român, mi-a propus, într-o franceză foarte bună, să îmi facă un tur al orașului. I-am mulțumit, spunându-i că tocmai am terminat de vizitat Sibiu. Mi-a răspuns pe un ton sec că „Orașul ăsta nu se numește Sibiu, ci Hermannstadt!”, apoi, calmându-se, m-a întrebat „Și-acum, încotro pomiți?”. „Păi, merg la Brașov”, i-am răspuns. „Orașul ăsta nu se cheamă Brașov, mi-a spus, enervându-se din nou, ci Kronstadt”.

În 1976, la Muzeul de Istorie din București, am fost surprins când am citit o listă a naționalităților care locuiau în România – era mai lungă decât m-aș fi așteptat și se termina cu puncte de suspen-

sie, prin urmare era incompletă, iar țiganii nu figurau printre minorități la București, chiar dacă erau minoritatea cea mai vizibilă (mi s-a spus mai târziu că țiganii erau considerați în statistici ca fiind români, dar tot nu am aflat care erau rostul și logica punctelor de suspensie).

Partidul, Ceaușescu, România... fără U.R.S.S.

Și-atunci, ce putea să afle despre regimul din „România socialistă” un călător aflat în trecere pe aici și pentru doar câteva scurte perioade? Spectacolul străzii, de pildă, era în măsură să îmi arate anumite trăsături ascunse? Comparând ceea ce vedeam în România cu impresiile pe care le aveam despre o Cehoslovacie revenită la o oarecare normalitate, mi s-a părut că sloganurile politice invadeau mai puțin spațiul public și nu erau atât de variate (întotdeauna aceleași trei-patru, glorificând partidul comunist și-al său comitet central, plus republica socialistă în genere) și, mai e de adăugat, nu am întâlnit nicăieri sloganuri care să ridice la ceruri cine știe ce

... desenele naive și epitafurile vicioase de la Săpânța...

... casă

HERTA MÜLLER ÎN DOSARELE SECURITĂȚII

LIVIU ȚĂRANU

„Herta Müller este o fire foarte timidă, adesea refulată, dominată întru totul de afectivitate, o afectivitate spontană și naturală, cu trăiri profunde. Bucuriile ei majore sunt de obicei generate de frumosul mărunț, mai ales cel din natură: o floare de câmp, o rază de soare strecurată printre nori. N-am văzut-o niciodată bucurându-se de acele lucruri, fie chiar succese, care îi bucură pe alții. Nici n-am văzut-o exteriorizându-și bucuriile. Se consumă întotdeauna în ea prin arderi aproape incandescente... Este o minte foarte ageră, incisivă. Receptează amănuntul cu toate fațetele sale, chiar și cele invizibile. Redă dincolo de amănunt esența și dincolo de esență cauzele. Cred că de aceea și proza sa are multe elemente de amănunt, de detaliu... Ea trebuie, în general, abordată cu gingășie, în concordanță totală cu starea sufletească în care se află... Minciuna o simte imediat, din fața neautenticului fuge... Are o scară a valorilor sociale, etice, morale proprie ei... Cred că este o ființă foarte aparte, «personală». Este în mod cert un mare talent literar, de departe cea mai bună autoare din generația tânără...”

Caracterizarea de mai sus nu aparține vreunui critic literar și nici nu a fost publicată în vreo revistă literară, ca elogiu. De fapt, nici nu avea cum să fie publicată, pentru că era strict secretă. Era parte dintr-o notă informativă dată Securității, la 5 septembrie 1985, de către o prietenă a Hertei Müller, conspirativ numită în acel document „sursa Sanda”.

„BANCA”. Era cald, astfel încât nu m-am mirat prea tare să dau peste un tânăr dezbrăcat până la brâu și asudat în spatele ghișeului. Nu aveam nicio bancnotă de 50 de franci, ci doar una de 100, pe care am întins-o funcționarului, care mi-a spus sec că nu poate să îmi dea rest: „Nici eu nu am o bancnotă de 50 de franci”, mi-a spus el. Iată-mă obligat așadar să schimb de două ori mai mult decât aveam nevoie și decât aș fi vrut. Însă nici așa nu era bine, întrucât, după ce s-a uitat pe un cârtoi mare, mi-a explicat, foarte sigur de el, că bancnota mea nu era valabilă. Furios, i-am smuls cârtoiul din mână și am constatat că nici nu avea cum să fie acolo, din moment ce catalogul lui de bancnote era vechi din 1976, când circula încă bancnota de 100 de franci cu efigia poetului Pierre Corneille, pe care Banca Națională îl retrăgea din circulație taman atunci. Eu scosesem din buzunar bancnota cu care era plătit orice francez din anii '80, cu efigia pictorului Delacroix, emisă exact în 1980, care nu putea figura în niciun catalog și niciun cârtoi tipărit în 1976. Așa că am început să strig într-un amestec de franceză și română că la București mi s-a acceptat bancnota, iar interlocutorul s-a ridicat din scaun și s-a dus să vorbească cu superiorii săi

pentru a le explica detaliile afacerii. Într-un final, a revenit pentru a-mi lua din mână bancnota din 1980, care nu avea norocul să figureze în singurul catalog oficial de care putea el dispune.

O altă întâlnire ar putea inspira o scenă de film. Totul s-a petrecut în Maramureș, după ce am vizitat cimitirul vesel de la Săpânța, când am prânzit într-o cârciumă de țară. Singur, la masa vecină, un ofițer de miliție care bea un păhărel, cu siguranță nu primul din acea zi. Mircea, prietenul meu, îl întreabă pe chelner care e cel mai scurt drum spre Ieud. Milițianul se ridică și spune că doar el ne poate explica bine despre ce e vorba. Și începe să explice, desenând cu stiloul un drum spre Ieud pe șervețelul de hârtie de la masă, un drum care începea cu o linie dreaptă, care apoi se frângea și se curba tot mai mult, după cum și penița îi tremura din ce mai pronunțat, totul terminându-se într-o mângălitură din ce mai aiurită, în ton cu explicațiile lui verbale tot mai confuze. Chelnerul rămăsese în picioare în spatele nostru, la început răbdător, apoi tot mai nervos: „Așa n-or să mai ajungă niciodată la Ieud! Ați băut prea mult, tovarășe căpitan!”.

Când am povestit asta acasă, tatăl meu a râs cu

lacrimi. Și, de fiecare dată când se ivea ocazia, tatălui meu îi făcea plăcere să spună această frază pe care nu am mai auzit-o nicăieri altundeva: „Ați băut prea mult, tovarășe căpitan!”.

România anilor '70 beneficia în străinătate de o imagine favorabilă: voința ei de independență, manifestată în 1968, trezea simpatie și fusese salută de către generalul De Gaulle cu ocazia vizitei sale la București, chiar dinaintea începerii evenimentelor din mai '68. Economia părea că se dezvoltă rapid și nu am cum să nu îmi amintesc de un sătean din împrejurimile Capitalei care, arătându-mi casa lui pe dinăuntru, mi-a spus „Puteți să ziceți, la voi, pe-acolo, că se trăiește bine în România!”.

Aceasta-i România pe care am cunoscut-o eu, cu contrastele ei, înainte de momentul în care regimul a apucat-o pe un fâgaș tiranic, înainte de penuria alimentară și energetică. Nu m-am mai întors nici în anii '80, nici în cei 20 de ani care s-au scurs din 1989. Mărturia mea vorbește despre timpuri trecute. Vreau totuși să cred că România acelor ani și-a păstrat partea ei cea mai frumoasă în amintirile mele. ■

În românește de
Adrian George DUMITRU

Panouri din curțile întreprinderilor
anunțau glorioasă industrializare a României

Ceva se încăpătâna să rămână
neschimbă: țărâncă cu furca de tors

tionsgruppe“. Literatura acestora era însă atent examinată de critica din R.F.G. Ca urmare, Herta Müller a fost descoperită de două mari nume ale literaturii vest-germane. Invitați la o acțiune a Institutului de Cultură al R.F.G. din București (o filială a Institutului „Goethe“), Peter Härtling și Friedrich Christian Delius au apreciat scrisul tinerei de la *Neue Literatur*. Este foarte adevărat însă că volumul de debut al acesteia, *Niederungen* (Depresiuni), publicat la Editura Kriterion din București (1982), a fost premiat atât în România (de către C.C. al U.T.C. și a primit premiul pentru debut al Uniunii Scriitorilor), cât și în Germania și Austria. Cartea s-a bucurat de un larg ecou, amplificat de controversa stârnită în jurul modului de reflectare a realităților bănățene.

Securitatea... critic literar

Securitatea locală i-a deschis dosar de urmărire informativă tinerei scriitoare la începutul lunii februarie 1983. Numele conspirativ notat pe coperta dosarului era „Cristina“.

Herta Müller, în interviurile acordate în presă, după 1990, spune că nici în perioada anterioară acțiunile de supraveghere și „interacțiunea“ cu Securitatea nu au lipsit, atât la domiciliu, cât și la locul de muncă. Pentru perioada 1976-1983, nu există în dosarul său niciun document. Sunt doar

Friedrich Christian Delius

amintite în diferite note de analiză evoluția profesională a scriitoarei și situația familială.

Motivul pentru care Securitatea (Serviciul I/A din cadrul Securității Timiș, care avea în sfera de lucru problema „naționaliști germani“) s-a sesizat în privința activității și atitudinii „ostile“ a Hertei Müller erau pe scurt evocate în referatul amintit mai sus: apartenența la un cerc de tineri scriitori de limbă germană „cu poziție ostilă“ regimului, poziție adoptată și de scriitoare în scrierile sale, în care strecura „idei interpretative și tendențioase“ la adresa aceluiași regim.

Securitatea avea propriile grile de critică literară și volumul de debut *Niederungen* a fost imediat „recenzat“ de corpul de „critici“ ai instituției. Trei texte au fost comentate negativ: *Das Schwäbische Bad* (Baia șvăbească), *Meine Familie* (Familia mea)

și *Dorfchronik* (Cronica satului). În primele două texte se regăsea imaginea familiei șvăbești (obiceiul ca toată familia să facă baie în aceeași apă), în care nu există conduită morală, fiecare bărbat având relații extraconjugale. În ultimul text era prezentă decăderea totală a unui sat german din Banat: sărăcia țăranilor, situația învățăământului (11 elevi la patru învățători), incompetența administrației locale, debandada din C.A.P. și I.A.S.

Concluzia „criticii literare“ a Securității, la adresa acestui volum, dar și a altor texte publicate în *Neue Literatur*, era necruțătoare: „scrierile ei sunt pesimiste și pornografice“. Așa că se impuneau „cunoașterea și documentarea activității celei în cauză“, cu scopul foarte precis de a preveni publicarea în țară sau străinătate a unor scrieri „cu conținut ostil“.

Mijloacele prin care se realiza deja acest lucru erau cele informative, respectiv încadrarea scriitoarei de către patru sau cinci informatori (vecini, colegi, apropiați), și introducerea de tehnică operativă (mijloace de ascultare) în apartamentul în care locuia.

Notele furnizate de informatori, notele de analiză, diverse rapoarte și planuri de măsuri sau de acțiune sunt documentele preponderente din dosarul cu nume de cod „Cristina“. Aflăm din ele mai multe detalii biografice, câteva scurte fragmente din scrierile sale,

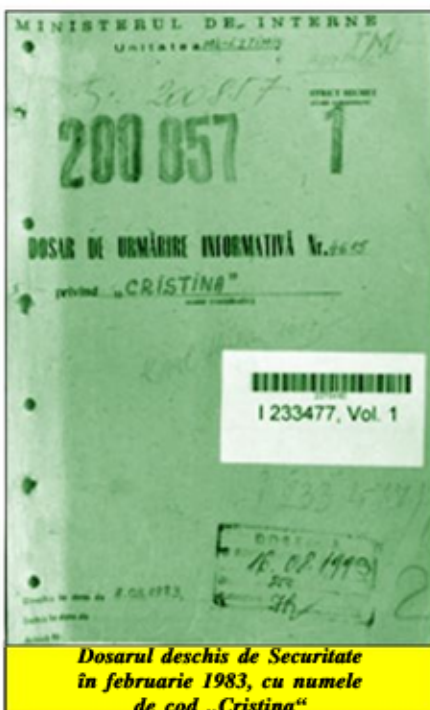

Cea care era socotită în R.F.G., încă de la debut, drept „cea mai dotată scriitoare din diaspora“, s-a născut la 17 august 1953 în Nițchidorf, județul Timiș, într-o familie de țărani șvabi. Copilăria și-o petrece în satul natal, multe dintre amintirile acestui loc fiind subiectul scrierilor sale.

În 1976 și-a finalizat studiile superioare la Facultatea de Filologie, Secția germană, a Universității din Timișoara, cu o lucrare de diplomă despre lirica lui Wolf von Aichelburg (scriitor din Sibiu), unul din cei mai buni traducători în germană ai liricii românești, emigrat în R.F.G. în anul 1981.

Sicanele sistemului

După facultate, Herta Müller este încadrată ca traducătoare la Întreprinderea „Tehnometal“, unde are ca sarcină traducerea în română a documentațiilor tehnice pentru utilaje importate din R.F.G. sau R.D.G. În acest loc i se propune, după cum mărturisea scriitoarea unei colege (care a informat prompt Securitatea), să devină agentă a Securității. Refuzul său îi creează o situație insuportabilă, fiind marginalizată de colectivul în care lucra, aceasta și pentru că Securitatea locală lansează zvonul că ar fi spion. Este nevoită să părăsească întreprinderea și, în perioada 1980-1983, lucrează ca profe-

soară de limba germană, la început într-o școală din comuna Șag, apoi la un liceu industrial din Timișoara. Între anii 1983-1986 este, pe rând, educatoare la o grădiniță de copii și profesoară la o școală generală din orașul de pe Bega. La grădiniță, directoarea îi cere să-i redacteze compuneri (în limba germană) pentru fiica sa, motiv pentru care își dă demisia. La școală, în urma câtorva deplasări în străinătate spre a-și ridica premiile literare, este pusă în discuția colectivului didactic pentru absențe nemotivate de la serviciu și pentru ținută extravagantă. Ca profesoară, nu acceptase să se conformeze programului și mai ales programei: „refuză sistematic să vorbească elevilor de patriotism sau să-i învețe cântece patriotice, afir-

mând că pe ea nu o lasă inima să facă așa ceva“. Era vorba, fără îndoială, nu de cântece patriotice, ci de cunoscutele osanale adresate familiei Ceaușescu. Climatul din cadrul școlii îi este ostil, directorul făcându-i diverse șicane. În consecință, având deja cererea depusă pentru emigrare, la 1 februarie 1986, Herta Müller își dă demisia din învățământ.

În tot acest timp, documentele păstrate în dosarul său de urmărire menționează calitatea de „neîncastrată politic“, dovadă că Herta Müller nu a fost nici când membră a P.C.R., așa cum s-a vehiculat în mediile intelectuale autohtone. De altfel, acest gen de mențiuni au făcut parte din campania de denigrare dusă atât în țară, cât și în R.F.G. împotriva Hertei Müller. Agentă a Securității, membră a P.C.R., spion occidental etc. au fost calificativele cu care s-a încercat discreditarea sa. Or, documentele interne ale Securității nu-i recunosc niciuna dintre aceste „calități“.

Încă de la terminarea facultății era deja în cercul celor din „Aktionsgruppe Banat“ (Grupul de Acțiune Banat), o uniune literară înființată după un model austro-german. Uniunea a luat ființă în umbra ziarului *Neuer Banater Zeitung* și a revistei *Neue Literatur*. Treptat, redacția revistei, sub presiunea valului de modernizare din anii '60, a revenit în întregime membrilor din „Ak-

Richard Wagner

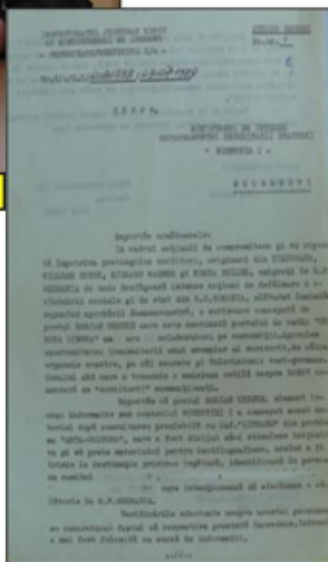
scrieri: „Avem convingerea că realizarea finală a unei creații literare trebuie apreciată după criterii literar-estetice de către critica literară competentă în emiterea unor judecăți de valoare, și nu după criteriile unor ofițeri de Securitate“.

Prim-secretarul s-a văzut nevoit să facă o reuniune cu toți cei în cauză, invitați fiind nu numai scriitorii sau responsabili de partid, ci și șefii Securității locale. În timpul prelucrării de partid, departe de a se discuta cele sesizate de scriitori, „li s-a atras atenția asupra activității și preocupărilor lor ostile“. Semnatarii memoriului au constatat că își făcuseră iluzii: Securitatea gândea și acționa la unison cu partidul.

În vara anului 1985, Herta Müller și soțul ei au fost anunțați că „în privința călătoriilor în străinătate vor trebui să se încadreze în dispozițiile existente pe linie de pașapoarte“. Prin tehnica de ascultare din casa celor doi, Securitatea aflase că aceștia urma să se folo-

sească de o invitație primită din R.F.G., pentru a refuza înapoierea în țară.

Fiind deja clar că vizele de ieșire nu vor mai fi acordate, în octombrie 1985, Herta Mül-

Filă din dosarul de urmărire

ller și Richard Wagner nu mai depun cereri pentru deplasare temporară în R.F.G., ci pentru emigrare. Cereau și un răspuns urgent, altfel asigurând Securitatea că vor apela la mass-media din străinătate.

Era acesta din urmă un nou motiv de iritare pentru Securitatea locală. Se știa că acceptul nu mai era decât o problemă de timp și că răspunsul urma să fie pozitiv. Dar acest fapt nu însemna că trebuia să se renunțe la planurile de discreditare a Hertei Müller. Securitatea trebuia să acționeze și în spațiul german, acolo unde instituția dispunea de legături

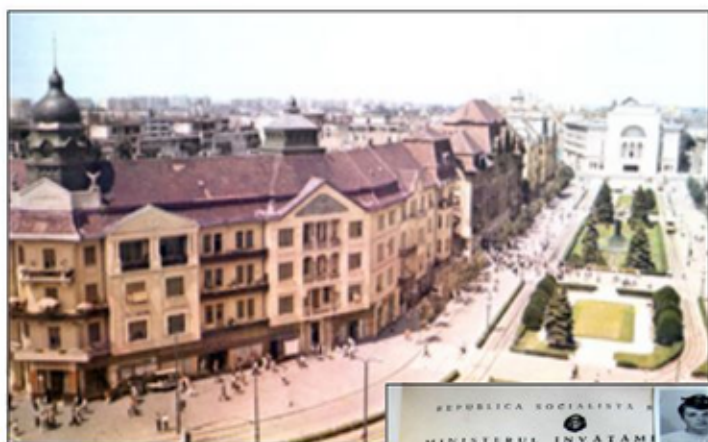
mai vechi și de colaboratori credincioși.

Este pusă la punct o întreagă acțiune de compromitere a „preținșilor“ scriitori din Banat care emigraseră în R.F.G. Unii dintre ei deveniseră colaboratori ai „Europei Libere“ și cu atât mai mult era necesară discreditarea lor. Metodele nu erau complicate. Erau trimise, din țară, scrisori în care se înfățișau detalii denigratoare la adresa scriitorilor amintiți. Un astfel de exemplu era scrisoarea poetului Damian Ureche, care urma să fie trimisă „Europei Libere“, în vara anului 1989, și în care erau „date compromițătoare“ despre unul dintre apropiații Hertei Müller, William Totok.

O altă metodă utilizată era influențarea, verificarea sau intimidarea fostului grup băănățean – și a Hertei Müller îndeosebi –, prin intermediul unor foști informatori ai Securității, acum aflați în R.F.G., sau cu ajutorul unora trimiși din țară, cunoștințe și prieteni ai celei în cauză. Este și cazul unei foarte apropiate cunoștințe a scriitoarei, sursa „Sanda“, cu a cărei caracterizare am început aceste rânduri. Ea furniza Securității programul zilnic de activități al Hertei Müller, tabieturile și relațiile acesteia, inclusiv planul locuinței scriitoarei din Berlinul de Vest.

Ultimele documente din dosarul Hertei Müller sunt din vara anului 1989. Ar rezulta că urmărirea și acțiunea de compromitere ar fi încetat în decembrie 1989... ■

Imagine din Timișoara

interpretări ale acestora, dar și informații despre soț, Richard Wagner, și alți apropiați.

Dacă în țară, cu excepția unui al doilea volum (*Drückender Tango – Tangou apăsător*), apărut tot la Editura Kriterion, în 1984, nu i s-a mai publicat nicio carte, în schimb în străinătate, după publicitatea din jurul volumului de debut, se așteptau mai multe traduceri în italiană, spaniolă și franceză ale acestuia, dar și publicarea altor noi scrieri. În R.F.G., *Niederungen* se bucurase de un real succes, volumul beneficiind de largă publicitate și de recenzii sau prezentări în mari publicații vest-germane. Friedrich Christian Delius semna o amplă cronică în *Der Spiegel*, în care, pe lângă calitățile scriitoricești ale autoarei și pornind de la temele din *Niederungen*, făcea o serie de observații critice despre situația minorității germane din România. *Die Welt*, în decembrie 1986, publica o cronică a romanului *Omul este un mare fazan pe lume*. Presa era foarte generoasă în aprecierea textelor publicate de Herta

Certificatul de absolvire a Școlii generale, iunie 1968

Müller, chiar dacă multe dintre acestea stârniseră reacții adverse în rândul comunității șvabilor emigrați în R.F.G.

Mâna lungă a Securității ajunge și la Berlin

Începând cu 1984, Securitatea trece la o altă etapă în acțiunea de supraveghere a scriitoarei. Fiind evident că mijloacele clasice de influențare prin intermediul agenților nu dau roade, se trece la măsuri de „destrămare a anturajului” și la avertizări

directe. Ofițerul care se ocupa de caz are, în intervalul septembrie 1984-februarie 1985, mai multe întâlniri cu Herta Müller. În discuțiile purtate, în scopul „influențării sale pozitive”, ofițerul s-a referit la atitudinea acesteia față de regim, în timpul deplasărilor în R.F.G., și la legăturile pe care le avea cu elementele „turbulente” de la „Aktionsgruppe”. Erau vizate comentariile critice ale scriitoarei cu privire la situația scriitorilor de limbă germană, ale căror lucrări erau cenzurate.

Rapoartele Securității locale vor să ne convingă că s-a reușit schimbarea atitudinii scriitoarei și a soțului ei Richard Wagner și s-a obținut promisiunea că nu vor mai participa la acțiunile inițiate de „rebelii” scriitori germani din Timișoara. În alte rapoarte se spune că, totuși, relațiile personale cu aceștia au continuat.

Cert este că departe de a se lăsa intimidați, Herta Müller și soțul ei nu au ezitat să semneze un memoriu adresat prim-secretarului Comitetului județean de partid Timiș, în care grupul de scriitori nemulțumiți din Banat criticau Securitatea pentru presiunile la care erau supuși ca să devină colaboratori. Autorii memoriului își manifestau convingerea că în România partidul este forța conducătoare, iar nu Securitatea, care le puna diverse obstacole în calea publicării propriilor

**Basorelief de la Naghsh-e Rostam (Iran):
Valerian (stânga, în picioare) prizonier ținut
de mână de către Sapor**

cum doi copilandri, probabil vlăstare regești, sunt capturați de soldații romani – ei nu trebuia să scape cu fuga la neamurile vecine, unde ar fi putut conspira pentru crearea unei coaliții antiromane. Legați în lanțuri – așa cum apar doi asemenea captivi pe un fragment de vas de la Blain (în Gallia) –, acești prizonieri erau meniți a împodobi cortegiul triumfal al împăratului (*Magazin istoric*, nr. 12/1995).

Un general proclamat împărat

Vedem astfel că nu toate rudele lui Decebal s-au prăpădit în grozăvia anilor 101-106. Care va fi fost soarta la Roma a acestor captivi de neam regal, izvoarele nu ne-o spun, însă lasă loc pentru intuiții.

Vom face un salt peste timp, vreme de un secol, la momentul în care ne este amintit, între uzurpatorii din timpul lui Gallienus, în secolul al III-lea d.H., un general cu numele *Regalianus*. Numele său apare diferit la autorii antici: unii îl pomenesc ca *Regalianus* (după Aurelius Victor și Polemius Silvius), alții ca *Regilianus* (după cum îl numesc autorii

culegerii intitulate *Historia Augusta* – Istoria împăraților –, în *Viața lui Gallienus*, 9, 1, și *Viața lui Claudius*, 7, 4) sau chiar ca (dar în mod sigur eronat) *Trebellianus* (Eutropius).

Or, aflăm din biografia acestui

Regalianus sau Regilianus din *Historia Augusta* că el se trăgea din neamul lui Decebal: „Nu poate fi negat că Regilianus a fost un bărbat adesea încercat în treburile militare și suspect lui Gallienus încă dinainte, deoarece părea demn de domnie, fiind urmaș al neamului Daciei, pe cât se pare al lui Decebal însuși [...] În sfârșit, Regilianus, care îndeplinea un comandament militar în Illyricum, a fost ales împărat, datorită acțiunii moesilor, care fuseseră înfrânți, mai înainte, împreună cu Ingenus, și ale căror rude avuseseră de suferit grava răzbunare a lui Gallienus. Regilianus a luptat cu vitejie contra sarmaților, dar a fost ucis, autori fiind roxolanii, cu consimțământul soldaților și din teama provincialilor, ca nu cumva Gallienus să-i pedepsească a doua oară”.

Prin urmare, Regalianus a fost proclamat împărat îndată după moartea uzurpatorului Ingenus (începutul anului 260), la Sirmium (informația lui Polemius Silvius), după căderea împăratului Valerianus

în captivitate la perși (care a avut loc în iunie-iulie 260). Biograful din *Historia Augusta* afirmă că Regalianus deținea atunci un comandament în Illyricum (*in Illyrico ducatum gerens*), care îi fusese încredințat neîndoiește de Valerianus. Domnia lui Valerianus a fost frământată – în anii în care a fost împărat, din 253 până în vara lui 260, când a fost capturat de regele Sapor I în cursul unei campanii împotriva perșilor (Valerianus a murit în captivitate, probabil în 262). Imperiul Roman s-a confruntat cu o serie de invazii barbare (printre care, o coaliție a populațiilor nord-pontice la instigarea goților; romanii au numit acest război *bellum Scythicum* – războiul scitic), precum și cu numeroase rebeliuni militare și proclamări de împărați uzurpatori (pe care *Historia Augusta* îi numește, în mod generic, „cei 30 de tirani”). În încercarea de a face față situației, Valerianus l-a asociat la tron pe fiul său Gallienus, încă din 253, și a numit în posturi de comandă generali de talent (judecând după victoriile repurtate în fața barbarilor), printre care și Regalianus. Meritele sale sunt incontestabile, dacă dăm crezare biografiei din *Historia Augusta*, de unde aflăm că „s-a păstrat o scrisoare a împăratului Claudius [al II-lea – C.C.P.], pe atunci particular, în

Podul de la Drobeta

Opinii-controverse

Decebal, așa cum apare pe Columnă

UN URMAȘ AL REGELUI DECEBAL PE TRONUL IMPERIULUI ROMAN?

CONSTANTIN C. PETOLESCU

Între cauzele care l-au determinat pe regele Decebal (Magazin istoric, nr. 6/1971, 6/1974, 9/1976, 6/1987, 4/1998) să ceară pace în anul 102, istoricul Cassius Dio consemnează următoarele: „Pentru aceste motive [înfrângerile suferite – C.C.P.], dar mai ales pentru că Maximus prinsese în acest timp pe sora aceluia [lui Decebal – C.C.P.] și cucerise un loc întărit, Decebal era gata să primească orice condiții i s-ar fi impus, nu fiindcă ar fi avut de gând să le respecte, ci ca să mai prindă putere, după pierderile suferite atunci“ (LXVIII, 9, 4). Într-adevăr, sora regelui fusese capturată de Manius Laberius Maximus, guvernatorul Moesiei Inferioare din anii 101-102; iar cetatea cucerită, de unde romanii au recuperat armele și insignele militare pierdute în anul 87 de Cornelius Fuscus (vezi Columna, scena XXV), a fost cea de la Costești (după C. Daicoviciu) sau poate cea de la Tilișca (după H. Daicoviciu).

Ce s-a întâmplat însă cu această soră a regelui Decebal? Dacă a fost dusă la Roma, atunci s-a căsătorit și a avut și alți copii în Cetatea Eternă? Și dacă da, ce s-o fi întâmplat cu acești descendenți ai familiei regelui Decebal?

Exegeții Columnei Traiane au considerat că episodului descris mai sus de către istoricul Cassius Dio i-ar corespunde scena XXX de pe Columnă. Într-un port la Dunăre, se vede cum o femeie

nobilă dacă, purtând un copil în brațe, este condusă spre a fi îmbarcată pe o corabie; în vreme ce alte femei, ridicându-și copiii, schițează un gest de adio. De față este însuși împăratul Traian, care

întinde brațul în semn de curtoazie – semn al rangului înalt al prizonierii.

Într-o altă scenă de pe Columnă (CXLVI; după înfrângerea definitivă a Daciei, în vara anului 106), vedem

Regalianus sau Regilianus?

Domnia lui Regalianus este confirmată de câteva emisiuni monetare (*antoniniani*), purtând pe avers legenda IMP C P C REGALIANVS AVG, iar pe revers: CONCORDIA AVGG(ustorum), FIDES MILITVM, – în traducere, legendele reversurilor fiind „Buna-înțelegere între împărați”, „Credința Soldaților” și altele. Aceste monete s-au descoperit numai pe teritoriul provinciei Pannonia Superior, în apropiere de Carnuntum (castru legionar și oraș roman).

De asemenea, s-au descoperit și alte monete cu legenda unei împărătese, mama sau soția lui Regalianus: SVLP(icia) DRYANTILLA AVGG(usta); pe revers, AEQVITAS AVGG(ustorum) sau IVNONIREGINA(e).

Cognomen-ul (cel de-al treilea nume al unui cetățean roman) de Regalianus provine de la adjectivul *regalis*, dar nu cunoaștem derivatul *regalianus* (există doar forma *Regillanus*, supranumele lui Appius Claudius din secolul al IV-lea î.H. – care provine însă de la *Regillum*, oraș din teritoriul sabinilor). Forma corectă și autenticitatea numelui acestui împărat (altfel, neîntâl-

nit în onomastica antică) sunt confirmate acum și de un document epigrafic. Astfel, o diplomă militară din 20 decembrie 202, emisă pentru un fost marinăr din flota de la Ravenna (păstrată acum

în Römisch-Germanisches Zentral Museum din Mainz – Muzeul Central Romano-German din Mainz), este datată și prin menționarea celor doi *consules suffecti* din acel an: *T. Murrenius Severus* și *C. Cassius Regallianus*; prin urmare, *cogno-*

men-ul corect este *Regalianus*. Or, monetele cunoscute și amintite mai sus menționau și ele această formă, însă nu ne spuneau care erau numele și prenumele, care apar doar abreviate, în vreme ce acum se poate întregi corect și *nomen gentile*. Numele pe monete al împăratului trebuie să fi fost, prin urmare: *Imp(erator) C(aesar) P(ublius) C(assius) Regalianus Aug(ustus)*. Dar numele de familie sau gentiliciul lui Regalianus – Cassius – este diferit de acela al Augusta Dryantilla – Sulpicius; prin urmare, Sulpicia Dryantilla

era soția, iar nu mama lui Regalianus.

Publius Cassius Regalianus era rudă cu Cassius Dio?

Întorcându-ne la captivii din familia lui Decebal, putem să ne gândim că ei au fost bine tratați de către Traian. Senatorul și consulul Publius Cassius Regalianus ar putea fi un urmaș al sorei regelui Decebal – intrată în familia *Cassius* prin căsătoria cu un senator sau un cavaler roman (în acest caz, urmașul fiind înnobilit, poate pe timpul lui Marcus Aurelius *allectus in amplissimum ordinem* – cooptat în ordinul senatorial). Între numeroșii purtători ai acestui *nomen gentile*, *Cassius*, unii trăiau la Niceea (în Bithynia, astăzi Izmit, în Turcia), dintre care cei mai celebri au fost istoricul Cassius Dio și tatăl său. Nu știm și nu putem spune dacă exista o legătură de rudenie mai apropiată între consulul din 202, menționat

Bustul lui Gallienus
(muzeul din Bruxelles)

Umilirea lui Valerianus de către Sapor
(peniță de Holbein cel Tânăr
în jurul anului 1521)

Traian și prințesa dacă.
Detaliu de pe Columnă (scena XXX)

care îl felicită pe Regilianus, comandantul Illyricului, pentru readucerea la supunere a provinciei Illyricum, în vreme ce toate mergeau spre pieire, din pricina indolenței lui Gallienus.

Găsind-o în documente autentice, am considerat că e potrivit să introduc și această scrisoare, care a devenit publică: «Claudius transmite lui Regilianus multe salutări. Ferice de statul care a binemeritat să aibă un bărbat ca tine în tabăra militară; ferice de Gallienus, deși lui nu-i transmite nimeni adevărul nici despre cei buni, nici despre cei răi. Mi-au comunicat însoțitorii împăratului nostru, Bonitus și Celsus, cum te-ai comportat în lupta de la Scupi, câte lupte ai dat într-o singură zi și cu ce rezeceziune ai câștigat victoria. Dacă s-ar fi menținut vechile timpuri, ai fi meritat chiar triumful. Ce să spun mai multe? Amintește-ți de fiecare om și fii mai prevăzător în victorie. Te rog să-mi trimiți niște arcuri sarmatice și două mantale cu agrafe, fiindcă și eu însumi ți-am trimis din ale noastre». În această epistolă ni se demonstrează ce părere avea

Claudius – al cărui simț de dreptate a fost, fără îndoială, cel mai serios din vremea sa – despre Regilianus. Regilianus, într-adevăr, n-a fost avansat de Gallienus, ci de tatăl acestuia, Valerianus, ca și Claudius, Macrianus, Ingenius, Postumus și Aureolus, care au fost omorâți în timpul domniei, deși meritau s-o păstreze etc.

Glumă inteligentă

Fără a ne pronunța asupra autenticității scrisorii, reținem totuși următoarele: Regalianus a fost investit de împăratul Valerianus cu un comandament în Illyricum (altfel spus, provinciile dunărene) – probabil *legatus Augusti pro praetore* – și în Moesia (probabil doar în *Moesia Superior*). În această calitate el a obținut o victorie asupra sarmaților, lângă Scupi (azi Scopje, în Republica Macedonia). Această izbândă l-a propulsat spre putere, fiind proclamat *Augustus* (împărat) de către soldați. *Historia Augusta* ne dă câteva detalii și despre împrejurarea, cumva anecdotică, în care numele său a fost luat în considerare pentru o candidatură la purpura imperială: „S-ar părea de mirare, dacă v-aș spune care e originea puterii sale imperiale, căci a obținut domnia dintr-o glumă a soldaților. Împreună cu ofițerii aflați cu el la masă,

era și un locțiitor de tribun care a zis: «De unde credeți că i s-a tras numele de Regilianus?»; altul a răspuns: «Cred că de la domnie». Atunci, cel care era de față și urmăse cursurile școlare, a început să decline, ca la gramatică: «*Rex, regis, regi* – iată de unde vine cuvântul *Regilianus*». Iar soldații, cum sunt un gen de oameni gata să execute ceea ce gândesc, au sărit cu vorba: «Deci poate să fie rege», iar un altul: «Așadar, poate fi conducătorul nostru» și încă unul: «Zeii ți-au pus acest nume de rege». Ce să spun mai multe: a doua zi, de dimineață, când a ieșit din cort, a fost salutat împărat de toți ofițerii. Și astfel, ceea ce alții au dobândit prin îndrăzneală sau judecată, lui i-a oferit o glumă inteligentă».

Este în mod sigur o poveste, inventată pentru a justifica numele *Regilianus* (care nu este corect, după cum vom arăta mai jos). Faptul că proclamarea s-a făcut dimineața, „când a ieșit din cort”, arată că Regalianus era într-o tabără, pe câmpul de luptă, după o bătălie, și nu în *praetorium*, adică într-o garnizoană, pe timp de pace.

Domnia i-a fost recunoscută și de legiunile din Pannonia Superior (cum se va vedea mai jos), dar probabil și de cele din Pannonia Inferior și din Moesia Inferior. Probabil că și armata provincială din Dacia a trecut de partea lui Regalianus, întrucât biografia împăratului Gallienus din *Historia Augusta* ne spune că *milites Dacisciani*, soldații din Dacia, erau furioși împotriva acestui împărat.

Împăratul Napoleon al III-lea, împreună cu familia, și o imagine de la Saint-Cloud

● Un ambasador prea insistent... ● ... și un general prea sigur de el
 ● Cum era să dispară Bois de Boulogne ● Cu balonul, peste liniile inamice
 ● Cotlete de tigru, antricoate de cămilă, friptură de șobolan ● Îngheață vinul în pivnițe ● 500.000 se predau în fața a 200.000 ● „Artileriștii colodiului”
 ● Uși care se deschid spre cer ● „Această casă va fi respectată până la un nou ordin”

ASEDIUL PARISULUI ÎN FOTOGRAFII

STÉPHANE-JACQUES ADDADE (Paris)

Hippolyte Blancard ou l'esthétique d'une capitale en ruines (Hippolyte Blancard sau estetica unei capitale în ruine) a fost titlul unei conferințe audiate la Muzeul Zambaccian, în seara zilei de miercuri, 30 iunie 2010. Hippolyte Blancard (1843-1924) a fost unul dintre numeroșii fotografi parizieni care au ieșit pe străzile orașului și în împrejurimi – mai ales la Saint-Cloud – în 1871, pentru a surprinde distrugerile provocate în timpul asediului Parisului de către trupele prusace. Episodul făcea parte din războiul franco-prusac, din 1870-1871, terminat cu o umilitoare înfrângere a Franței (Magazin istoric, nr. 1-3/1978).

După capitularea Parisului, la 28 ianuarie 1871, imaginile cu orașul devastat suscită o uimitoare atracție atât printre artiști, care vedeau în clădirile incendiate frumusețea ruinelor antice, cât și pentru industria turismului care, precum agenția Cook din Londra, a mers până la a organiza pentru publicul britanic vizite ale Parisului în ruine.

Susținută de Stéphane-Jacques Addade, membru al Camerei Europene a Experților de Artă, în cadrul „Serilor Prietenilor la Muzeul Zambaccian”, conferința a analizat cu precădere fotografia *Inscription à Saint-Cloud* (1871) de Hippolyte Blancard.

în diploma de la Mainz, și marele istoric Cassius Dio (care a fost și el consul, de două ori, în 205 și 229) –, dar dacă se înrudeau, credem totuși că și în acest fel s-ar explica excepționala caracterizare pe care Cassius Dio i-o face lui Decebal în opera sa, *Istoria romană* (LXVII, 6, 1): „foarte priceput la planurile de război și iscusit în înfăptuirea lor, știind să aleagă prilejul pentru a-l ataca pe dușman și a se retrage la timp. Dibaci în a întinde curse, era un bun luptător și se pricepea să folosească izbânda, dar și să iasă cu bine dintr-o înfrângere. Din această pricină, a fost un dușman de temut pentru romani“. Să mai amintim și împrejurarea că Dio Chrysostomos (Gură de Aur), rectorul din Prusa (alt oraș din Bithynia, astăzi Brusa, în Turcia), strămoș al lui Cassius Dio, călătorise în Dacia, cândva între 87 și 97, unde cunoscuse pe daci, pe care îi considera un popor de oameni

Monetă emisă în numele împărătesei Sulpicia Dryantilla (avers și revers)

dornici să lupte „pentru libertate și patrie“?

P. Cassius Regallianus, senator și consul în anul 202, se născuse pe la anul 160, putând fi strănepotul surorii lui Decebal sau al altui prinț dac. Viitorul împărat Regallianus trebuie să fi fost fiul sau nepotul acestui senator. El s-a căsătorit cu o nobilă romană, Sulpicia Dryantilla, originară, pare-se, din Africa de Nord, dar cu rădăcini în Asia Mică (Lycia)

Mai reținem că monetele citate mai sus poartă pe revers legende referitoare fie la un singur Augustus (desigur, Regallianus), fie la doi Augusti; aceștia erau probabil Gallienus și Regallianus. Este

posibil ca, după căderea lui Valerianus în captivitate la perși (în anul 260), Gallienus să fi încercat să mențină unitatea Imperiului, prin acceptarea și asocierea lui Regallianus la putere.

Domnia lui Regallianus a fost de scurtă

durată. A căzut în cursul unor lupte contra roxolanilor (ramura de răsărit a sarmaților, care atacaseră poate Dacia sau Moesia Inferioară): *auctoribus Roxolanis... interemptus est*; dar biograful din *Historia Augusta* afirmă că aceasta s-ar fi petrecut cu complicitatea soldaților și provincialilor, care se temeau de răzbunarea lui Gallienus: *consentientibusque militibus et timore provincialium, ne iterum Gallienus graviora fecerat* („autori fiind roxolanii, cu consimțământul soldaților și din teama provincialilor, ca nu cumva Gallienus să-i pedepsească a doua oară“). ■

POPOR ANTIC
(Anagrama: 7 litere)

SCUTIER

Radu STOIAN

Soluție rebus: **AUGUST 1944**, 8/2010

A – S – D – P – F – PROCLAMATIE –
MILITARE – S – RIN – RARI – DT –
SANATESCU – AT – A – OT – NEV – INTARIT
– LI – STOIC – EUL – E – ICURI – NEON – IU
– N – SLEITA – T – VESTIT – E – ERE – LOB
– VLR – INSURECTIE – AMINTIRE – TG –
ET – ACALMIE.

Soluție joc: **ARTĂ ORIENTALĂ**, 8/2010

STAMPE DIN CHINA

(STA – M – PE – D – ÎN – C/H – IN – A)

fiert îndelung în vin, plus sângele animalului; cuvânt occitan – *n.trad.*] de maimuță, despre antricoate de câmilă sau de struț umplute și despre picioare de elefant „à la poulette“ [cu un sos special, un fel de béchamel – *n.trad.*]. Animalele proveneau din Jardin d'Acclimatation!

Cu toate acestea, meniul obișnuit al plebei pariziene se constituia, cel mai adesea, mai prozaic, din carne de câine, de pisică – care ajungea la prețul

Krupp, plasate acum la Meudon, în parcul castelului Saint-Cloud, și în Boulogne, trăgeau până la 7.000 de obuze asupra malului stâng al Senei.

Guvernul a hotărât să înceapă negocierile, care au condus, la 26 ianuarie 1871, la semnarea unui armistițiu, ce urma să intre în vigoare după două zile. Gustave Flourens, în *Paris livré* (Parisul predat), a scris atunci: „500.000 de oameni înarmați, închiși într-o fortăreață, s-au predat în fața a 200.000 de asediatori“.

Parizienii se simțeau profund umiliți. Ei au aflat, cu ocazia eliberării, că la 18 ianuarie, regele Prusiei, Wilhelm I, se încoronase „împărat german“ în Galeria Oglinzilor a castelului de la Versailles. Sub tavanul pictat de Charles Lebrun, reprezentându-l pe Ludovic al XIV-lea trecând Rinul!

Armistițiul nu era prevăzut decât pentru o durată de trei săptămâni, timp în care să se poarte negocieri pentru preliminariile unui tratat de pace. Fotografii parizieni, profesioniști sau amatori, au profitat de lărgirea lațului ca să se repeadă în afara zidurilor Capitalei, pentru a depune mărturie despre distrugerile generate de

recentele lupte. Mai ales la Saint-Cloud, care, datorită poziției sale strategice supraplombând Parisul, găzduise baterii prusace – instalate în parcul castelului – și fusese abundent bombardat de artileria franceză din fortul Mont-Valérien. Datorită permiselor de liberă trecere pe care le elibera fără mari dificultăți Primăria Parisului și pe care le ștampilau autoritățile germane, la capătul pasarelei instalate în locul unei arce distruse din podul de la Sèvres – singurul punct de trecere posibil, pasarela de la Javel și podul de la Billancourt fiind, de asemenea, demolate –, acești reporteri improvizați, pe care presa i-a calificat drept „artilieriști ai colodiului“, după procedeul folosit în captarea imaginilor, s-au răspândit în oraș și au fotografiat fără reținere stigmatele unui război care, pentru prima oară în istorie, se desfășurase la ușa lor.

Astfel, veritabilul „reportaj“ pe care l-a efectuat Hippolyte Blancard ne permite să-l urmărim pas cu pas pe poetul Théophile Gautier, care, în *Tableaux de siège* (Tablouri ale asediului), publicate în 1872, își povestea vizita la Saint-Cloud.

În imaginile lui Blancard zărim cu uimire scheletul ars al unui monument greu de

Pod distrus din Champigny-sur-Marne, localitate intens bombardată

de 12 franci, pe când solda zilnică a unui membru al Gărzilor Naționale era de 30 de sous –, de vrabie și de șobolan. În plus, culmea nenorocirii, iarna a fost deosebit de grea. Vinul a înghețat în pivnițe. Cărbunii au fost raționalizați și valorau până la 60 de franci kilogramul.

Începând cu 5 ianuarie 1871, prusacii au hotărât să bombardeze Capitala, cu aceleași tunuri Krupp pe care francezii le admiraseră în urmă cu trei ani la Palais de l'Industrie, cu ocazia Expoziției Universale din 1867, și în fața cărora Napoleon al III-lea salutase „o eră a armoniei și a progresului“. Tunurile

Marele elefant din Jardin des Plantes

Piață de carne la Paris

Războiul din 1870 a avut la origine candidatura unui prinț prusac, Leopold von Hohenzollern-Sigmaringen, la tronul Spaniei, lăsat vacant de regina Isabel a II-a, după puciul generalului Juan Prim, ceea ce a provocat teama Franței de a vedea renăscând la granițele sale spectrul unui imperiu la fel de puternic precum al lui Carol Quintul. Wilhelm I, regele Prusiei, aflat la băi la Ems, își convinsese la început ruda să renunțe. Dar ambasadorul Franței, care căuta să obțină de la suveran garanții pentru viitor, a solicitat o nouă audiență. Regele nu-i putea oferi aceste garanții. Ambasadorul a fost refuzat.

Wilhelm I și-a însărcinat ministrul-cancelar, pe Otto von Bismarck, să redacteze telegrama ce relatează evenimentul presei. Iar acesta, care căuta un pretext pentru unificarea statelor Confederației germane, a prins ocazia pentru a agita, după propria expresie, „capa roșie în fața taurului galic” (*Magazin istoric*, nr. 10/1970).

Dar ceea ce a declanșat incendiul a fost traducerea acestei telegrame de către agenția de presă franceză Havas. La 15 iulie 1870, în

ciuda avertismentelor președintelui Adolphe Thiers – „Nu sunteți pregătiți!”, care au primit din partea mareșalului Edmond Leboeuf, ministrul de Război, răspunsul „Suntem pregătiți și arhipregătiți, armatei noastre nu-i lipsește nici măcar un nasture la ghetre” –, corpul legislativ aproba mobilizarea. Foarte rapid a urmat dezastrul. Din înfrângere în înfrângere, armata franceză, inferioară numeric, s-a trezit în același timp asediată la Metz și încercuită la Sedan.

La 2 septembrie, împăratul Napoleon al III-lea a fost nevoit să capituleze, devenind prizonier, iar la 4, în timp ce împărăteasa Eugénie și contele de Palikao, președintele Consiliului de Miniștri, luau drumul exilului, în Belgia, s-a proclamat a treia Republică. A fost constituit un guvern zis de „Apărare Națională”, iar generalul Louis Jules Trochu, guvernator al Capitalei – care în aceeași dimineață jurase fidelitate împărătesei, pe tripla lui onoare de soldat, de catolic și de breton – a acceptat să-i devină prim-ministru! În Paris s-a adunat rapid o armată eteroclită de gărzi naționale, gărzi mobile și marinari, cifrată la 650.000 de oameni.

Fortificațiile, considerate de netrecut, au fost întărite și mai mult. Iar după ce, pentru scurt timp, se plănuise eliberarea animalelor sălbatice din Jardin des Plantes în jurul Capitalei, ca să semene teroarea între soldații prusaci, s-a

hotărât, după o matură chibzuință, să se taie arborii din Bois de Boulogne la trei picioare de la sol, pentru că trunchiurile lor, sectionate pieziș, ar constitui un obstacol de netrecut pentru caii inamici!

Dar prusacii, avertizați de pierderile grele pe care le suferiseră la începutul campaniei, au ales prudența și au hotărât ca, mai curând decât să atace orașul, să-l încercuiască. Astfel, la 19 septembrie 1870, după eșecul tentativei Gărzii Naționale de a păstra forturile de la Châtillon și Clamart, începea asediul Parisului.

De-acum înainte, parizienii, încercuiți, dar hotărâți, nu au mai comunicat cu exteriorul decât pe calea aerului. Cu ajutorul porumbeilor, pe care prusacii îi vor doborî repede cu șoimi dresați să-i atace, și cu baloane, care transportau ziarele și scrisorile, uneori și pasageri. În total, 67 de aeronave au părăsit astfel Parisul, ultimul dintre ele, botezat, nu fără ironie, „Général Cambronne”, chiar în ziua capitulării!

Dar lansarea baloanelor – împotriva cărora s-au folosit pentru prima oară arme anti-aeriene –, care simboliza în ochii parizienilor nesupunerea lor în fața inamicului, reprezenta o slabă consolare, pe când condițiile de viață deveneau din ce în ce mai grele. Foarte curând, trebuia făcute economii peste tot. Începând cu hrana, care a început repede să lipsească și a fost raționalizată. După trei luni de izolare, autoritățile au ordonat rechiziționarea cailor. Apoi... ziarele au început să vorbească despre cotlete de tigru, civet [vânat, de obicei iepure, cu ceapa și mirodenii,

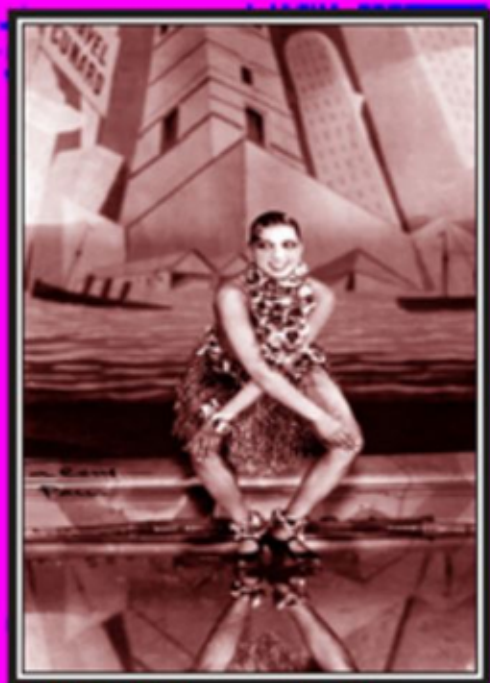
ALBUM ISTORIC

„Flying Flappers” (Codanele Zburătoare), formație feminină de jazz din America anilor 1920, fotografiate în fața avionului lor

ALBUM ISTORIC
 ALBUM ISTORIC
 ALBUM ISTORIC

ALBUM ISTORIC
 ALBUM ISTORIC
 ALBUM ISTORIC

*Josephine Baker
 dansând charlestone*

Piramidă pe bicicletă, la Berlin

recunoscut. Cadrele ferestrelor înnegrite de flăcări lasă să se vadă albastrul sau cenușiul cerului. E o ruină totală, nu există restaurare posibilă pentru acest edificiu. Ceea ce au început obuzele au sfârșit flăcările. Pătrundem în palatul Saint-Cloud prin vestibulul deschis tuturor intemperiei, blocat de dărâmături, de bârne carbonizate, de bucăți de fier desprinse și răsucite, de fragmente de marmură, și descoperim, în urma prăbușirii podelelor, aranjamentul interior, ca în secțiunile din planurile de arhitectură. Vedem, ca niște vene în corpul clădirii, cum circulă conductele caloriferelor și țevile de apă sparte ici și colo sau cum reintră în grosimea zidurilor. Niciun perete nu rezistă. Câte un șemineu se menține suspendat de perete, podeaua fiind smulsă, și produce cel mai straniu efect.

Ieșind din ceea ce a fost palatul Saint-Cloud, ne întoarcem în oraș. Stră-

zile urcând spre biserică sunt baricate de pietre, de bucăți de bârne, de jaluzele, de grilaje smulse, printre care încep să se deschidă poteci, dar pe care, în multe locuri, trebuie să le escaladezi. Casele distruse și-au vărsat măruntaiele pe stradă și par să facă un efort ca să rămână în picioare, ca niște soldați curajoși care au fost răniți mortal și nu vor să cadă.

Prin deschiderile mari din fațade, interiorul apartamentelor se descoperă, ca în acele decoruri care servesc la teatru în piesele cu intrigă dublă. Vedem, în câteva camere pe care nu le-a atins focul, tapetul cu floricele și cu romburi, șemineuri cu grilajul lor, portrete de familie agățate de perete, un pahar de apă pe o toaletă, veselă pe rafturi de dulap, saltele sfărțecate, scaune marcând, lângă cămin, locul gazdelor dispărute; o comodă gata să se facă bucăți în fundul prăpastiei și reținută în aer într-un echilibru bizar. Fragmente de scară, ca în gravurile în *acqua-forte* ale lui Piranesi, sfârșesc în gol. Ușile se deschid spre cer, balcoanele

rămân aplicate periculos pe zid, fațade dezmembrate și găurite în lumină, descriind arabescuri stranii, toate reproduse de fotografi cu capul acoperit de cârpe negre, ca niște insecte necrofore, aplecați pe cutia lor.

Ca niște furnici la furnicarul lor răsturnat de un picior brutal, câțiva locuitori încep să se întoarcă la casele lor. Se strecoară sub grămezile de ruine, căutând locul fostelor lor cămine, degajează pragul și împing cu efort ușile pe care prusacii au scris, cu un cărbune luat din rugul din Saint-Cloud: „Intrarea interzisă“.

Se pare, după aspectul acestei devastări, că ea a fost executată rece și metodic. Detășamente de incendiatori au pus probabil foc caselor, una după alta, cu petrol și torțe. Câteva, patru sau cinci, cel mult, sunt conservate și, pe obloanele uneia, citim în germană: „Această casă va fi respectată până la un nou ordin, 28 ianuarie 1871; Jacobi, general maior“. La dreapta și la stânga, totul este în ruine și ars. ■

Generalul Pierre Jacques Étienne Cambronne (1770-1842) a rămas vestit pentru cuvintele pe care le-ar fi rostit în timpul bătăliei de la Waterloo (1815). Aflat în fruntea resturilor Gărzii imperiale, atunci când deznodământul bătăliei era clar, a fost somat de generalul Colville să se predă. Un ziarist a scris că francezul ar fi răspuns: „Garda moare, dar nu se predă“. Aceste cuvinte au și fost inscripționate pe statuia care i-a fost ridicată la Nantes, după moarte.

Potrivit altor surse, replica lui ar fi fost mult mai concisă: „Rahat!“ (de fapt, o formă mai „populară“ a cuvântului). Cambronne a negat întotdeauna și o formulă, și cealaltă. *The Times* a publicat o serie de scrisori din care rezultă că generalul francez fusese făcut prizonier înainte de momentul când se spune că ar fi rostit faimoasele cuvinte de către Brigada 3 Hanovra.

Un alt general, Claude-Etienne Michel, a pretins și el că ar fi fost autorul celebrei formule. Un proces între cele două familii nu a putut clarifica situația. Limba franceză a păstrat memoria lui Cambronne. ■

... și o altă imagine din Parisul acelor ani

Foto de EUGEN ALEXANDRUCU - MUZEU TUDORIC
 Muzeu de ISTORIE SĂN PĂTRU - REVISTA TUDORIC

ISTORIE SĂN PĂTRU - REVISTA TUDORIC
 ISTORIE SĂN PĂTRU - REVISTA TUDORIC

Pe plaja de la Philippeville, în Algeria

Beksics Gusztáv

Kemény Zsigmond

BEKSICS GUSZTÁV ȘI „UNITATEA” STATULUI MAGHIAR

ȘTEFANIA MIHĂILESCU

În istoria confruntărilor de idei în jurul statutului constituțional al Transilvaniei, în anii dualismului austro-ungar, s-a impus și contribuția teoretică și politică a lui Beksics Gusztáv, unul dintre cei mai influenți doctrinari ai „statului național unitar maghiar”.

Beksics Gusztáv (9 februarie 1846-7 mai 1906) provine dintr-o familie de origine slavă, care s-a așezat în sud-vestul Ungariei la începutul secolului al XVIII-lea. Tatăl său, învățător, apoi notar al comunei Gamás (comitatul Somogy), se considera maghiar asimilat. După terminarea gimnaziului, a urmat un timp cursurile seminarului teologic de la Pécs, apoi și-a făcut studii de drept la Budapesta. Pentru a-și câștiga existența, dar și din vocație, a intrat în gazetărie încă din 1869, devenind secretarul de redacție al cotidianului Pesti Napló, al cărui director era contele Kemény Zsigmond. Contele Kemény – unul dintre făuritorii dualismului austro-ungar – l-a apreciat de la bun început pe ambițiosul avocat.

Anii săi de ucenicie în gazetărie au coincis cu inaugurarea unui regim mai liberal în locul celui neo-absolutist. Gruparea liberală a lui Deák Ferenc și Eötvös József, sub influența căreia se afla tânărul Beksics, încerca să concilieze liberalismul cu naționalismul hegemonist maghiar.

*Leni Riefenstahl
Anna May Wong
(prima actriță americană
de origine chineză)
și Marlene Dietrich,
la Balul Pierre, Berlin 1928*

*Louise Brooks,
simbol al feminității moderne,
în filmul „Pretul frumuseții”*

Moda anilor nebuni

*Toată lumea practică un sport,
fie el natația, boxul sau ciclismul,
ca în acest caz*

Românii... refractari

În concepția sa, crearea unității culturale maghiare reprezenta etapa pregătitoare a constituirii statului național. Pornind de la aceste premise, Beksics considera drept o greșală politica de a permite dezvoltarea culturii naționalității nemaghiare. Liderul liberal își exprima conștientizarea că dintre toate naționalitățile din Ungaria, românii s-au dovedit a fi cei mai refractari față de idealul „contopirii tuturor culturilor naționale într-o singură cultură maghiară”, revendicând statut de națiune politică. El vedea a fi deosebit de periculos pentru statul ungar faptul că liderii mișcării naționale române din Transilvania și Ungaria, sprijiniți de „Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor”, au reușit să câștige simpatia și

Concha Gyözö

sprijinul lumii occidentale pentru dezideratul lor, mai ales în urma difuzării în limbi de circulație internațională a „Memorandumului” din 1892.

Beksics a fost numit în 1894 consilier ministerial în guvernul Wekerle Sándor, care a dispus darea în judecată a protagoniștilor mișcării memorandiste. Pentru a contracara valul de simpatie din Occident față de cauza națională română, Beksics a publicat, din însărcinarea guvernului, mai multe studii consacrate problemei românești, în care a încercat să convingă opinia publică europeană că dezideratele românilor erau nefondate, mai mult chiar, că ele puneau în pericol echilibrul de forțe în Centrul și Sud-Estul Europei. În studiul său *Problema românească și lupta națională în Europa și în Ungaria*, apărut în 1894 și în limba franceză, sub titlul *La question roumaine*, Beksics acreditea ideea că pretenția ungarilor de a fi singura națiune capabilă de a crea un puternic stat național în bazinul Dunării se baza nu pe o superioritate artificială, ci pe una firească a nației maghiare. Or, în calea acestei tendințe, cel mai serios obstacol îl reprezenta daco-românismul,

dorința „prin nimic justificată a românilor din Ungaria, Bucovina, Basarabia și din Serbia de a se uni cu Regatul român”. După autor, originea lor latină nu putea servi drept argument pentru a justifica unitatea culturală și politică a tuturor românilor. În viziunea sa, civilizația românească ar fi fost mult mai apropiată de civilizația slavă decât de cea occidentală. Nici pe de parte ea nu putea fi considerată „o insulă a culturii latine în lumea semibarbară a slavilor de răsărit”. În consens cu teoria roessleriană, Beksics susținea că românii, infiltrați treptat în cursul secolelor al XII-lea și al XIII-lea la nordul Dunării, „n-au reușit să creeze un stat unitar și nici o unitate culturală”. Deci idealul daco-românismului nu putea avea vreo legătură cu trecutul istoric, el fiind o creație a generației pașoptiste.

În consecință, Beksics respingea ca neîntemeiate argumentele lui Eugen Brode (publicist și om politic, vicepreședinte al Partidului Național Român din Transilvania între 1890-1912; unul dintre inițiatorii și conducătorii acțiunii memorandiste din 1892-1894) în favoarea statutului de autonomie a Transilvaniei, expuse și susținute prin documente anexate în lucrarea sa, premiată de Academia Română, apărută în 1895, sub titlul *Cestiunea română în Transilvania și Ungaria*. Publicat și în germană și italiană, volumul demonstra că restabilirea autonomiei Transilvaniei nu însemna reîntoarcerea la stările medievale, ci organizarea acestei provincii, locuită în majoritate de români, potrivit

secolului al XIX-lea

Pactul dualist din 1867, prin care aristocrația maghiară a obținut putere deplină asupra celorlalte naționalități din partea estică a monarhiei (Transleithania), a reprezentat de fapt victoria tendinței hegemoniste în viața politică a țării. Partidul Liberal, înființat în 1875, prin unirea într-o singură tabără atât a elementelor conservatoare ale aristocrației, cât și a celor liberale, aflate în partidul lui Deák Ferenc și în Partidul Centru-Stânga, a avut ca fundament așa-numitul liberalism nobiliar sau liberalismul naționalist maghiar, al cărui principal doctrinar a devenit Beksics Gusztáv, alături de Concha Győző, Grünwald Béla, Rákosi Jenő și Hoitsy Pál.

Un autor prolific

Remarcat de Tisza Kálmán, fruntașul Partidului Liberal, pentru abilitatea cu care susținea în articolele și studiile sale necesitatea înfăptuirii „statului național unitar maghiar”, Beksics a fost ales, de mai multe ori, începând cu 1874, deputat parlamentar în circumscripția electorală Sfântul Gheorghe, ceea ce i-a permis cunoașterea foarte exactă a realităților politice și naționale specifice Transilvaniei. S-a dovedit deosebit de activ în mai multe organisme obștești, înainte de toate în EMKE (Asociațiunea Culturală Maghiară din Transilvania), înființată în 1885. Între anii 1880-1906 a publicat peste 30 de volume de studii de drept, de politologie și istorie, în majoritatea lor consacrate căilor și modalităților de constituire a statului național maghiar.

Grünwald Béla

În viziunea lui Beksics statul dualist era unica șansă a Ungariei de a-și reface granițele istorice și de a redeveni o mare putere europeană. După doctrinarii liberali, idealul național maghiar concorda pe deplin cu reorganizarea Europei Centrale, potrivit cu noile exigențe ale vremii.

În lucrarea sa *Istoria dualismului, bazele sale juridice și aspirațiile noastre naționale*, publicată la Budapesta în 1892, Beksics argumenta pe larg că și în partea centrală și de sud-est a Europei, ca și în Occident, nu puteau exista în epoca modernă decât state naționale unitare. Or, monarhia habsburgică, aflată în plin declin, nu mai putea fi salvată de la prăbușire decât prin transformarea sa dintr-un stat multinațional într-unul național. În opinia lui Beksics, în partea apuseană a monarhiei, în Cisleithania, crearea unui stat național german nu mai era posibilă, atât datorită preponderenței elementului slav, cât și pentru că dinastia Habsburgică își pierduse rolul de hegemon asupra statelor germane. Singura entitate capabilă să asigure unitatea națională a monarhiei ar fi fost –

după el – națiunea maghiară, care, datorită capacității sale de organizator și de creator de stat, reușise să mențină caracterul maghiar al statului după aproape trei secole de stăpânire austriacă.

Beksics își dădea seama, pe de altă parte, că ungurii erau puțin numeroși și insuficient dezvoltați din punct de vedere economic și cultural pentru a-și impune hegemonia, fără compromisul cu aristocrația austriacă. În cadrul oferit de statul dualist, ungurii ar fi urmat să-și consolideze poziția, asigurând în final caracterul maghiar al întregului imperiu. Statul național unitar, creat astfel, s-ar fi deosebit vreme îndelungată de modelul său occidental. După estimarea autorului, pentru ca Ungaria să ajungă la o unitate lingvistică și culturală asemănătoare celei din Franța, Anglia sau Italia ar mai fi fost nevoie de secole.

Budapesta la sfârșitul

diare inalienabile, moștenibile numai de primogenituri) de pe Câmpia Ungară pe teritoriile locuite de naționalități, îndeosebi în zonele muntoase și împădurite ale Transilvaniei. În viziunea sa, în acest fel puteau fi atinse două obiective fundamentale: se împiedica trecerea pământurilor maghiare în mâini străine și, pe de altă parte, în locul proprietăților latifundiare dislocate puteau fi create gospodării țărănești maghiare prospere.

Condițiile „unității” naționale

Programul cultural elaborat de Beksics urmărea același obiectiv al asimilării politice a celorlalte etnii: organizarea controlului sever al predării limbii maghiare în școli, la toate nivelurile, limitarea, eventual înlăturarea totală, a autonomiei confesionale, condiționarea prin lege a ocupării postului de preot de fidelitatea dovedită față de stat etc.

Modalitățile și căile propuse pentru soluționarea problemei naționale au venit în conflict cu aristocrația maghiară, care a acceptat naționalismul doctrinarului liberal, dar a respins, din inerție și din interese de castă, reformele de modernizare a Ungariei. Critica sa la adresa nobilimii scăpătate, care ocupa posturile cheie, mai ales în administrația Transilvaniei, era privită cu rezerve de către guvernanti și dezavuată de Partidul Liberal.

Proiectele lui Beksics au fost contestate și de națio-

Jászi Oszkár

nalitățile nemaghiare, care nu acceptau asimilarea lor politică, refuzând să „se simtă maghiari și să împărtășească sentimentul național maghiar”, așa cum pretindea inițiatorul lor.

Beksics și-a dat seama, până la urmă, ca de altfel și ceilalți doctrinari ai liberalismului maghiar, că, în absența unei burghezii autohtone puternice, pătura nobilimii scăpătate era cea mai fidelă apărătoare a idealului

statului național maghiar. De aceea, doctrinarul liberal și-a schimbat atitudinea față de ea. În ultimele sale lucrări, elaborate la începutul secolului al XX-lea (*Imperiul regelui Matia [Corvin] și viitorul Ungariei*, Budapesta, 1905), Beksics argumenta că statul va trebui să sprijine, pe toate căile, nobilimea scăpătate, văzând în aceasta singura garanție a consolidării hegemoniei maghiare. Astfel, liberalismul lui Beksics a fost subordonat total naționalismului retrograd de tip nobiliar. În numele acestui liberalism, deformat și degenerat de idei hegemoniste, va colabora Beksics cu cercurile extremiste și va susține în paginile publicației șovine *Budapesti Hirlap*, a lui Rákosi Jenő, idealul creării unui imperiu maghiar de 30 de milioane de locuitori.

Evoluția lui Beksics de la ideile liberale la cele extremiste reflecta, de fapt, evoluția liberalismului maghiar în anii dualismului. O nouă încercare de a reînvia ceea ce a fost valoros în liberalismul pașoptist va aparține grupării radicalilor-democrați, în frunte cu Jászi Oszkár, care se va afirma după 1906, când de altfel se stinge din viață și Beksics Gusztáv. Încercarea a fost parțial reușită. Nici această grupare, cu tot democratismul său, nu s-a putut împăca cu gândul că Ungaria dualistă era de fapt un stat multinațional și niciun fel de liberalism care nu renunță la hegemonismul maghiar nu putea fi îmbrățișat de celelalte națiuni, care-și revendicau dreptul la existența statală liberă. ■

Wekerle Sándor (stânga)

cu principiul naționalităților, principiu democratic de constituire a statelor moderne.

În opoziție cu această idee, Beksics afirma că integrarea Transilvaniei în structurile statului ungar prin dualism a fost un act firesc, săvârșit în spiritul „constituției ungare milenare”, restabilită la 1867. Crearea unui spațiu administrativ separat pentru Transilvania și declararea unei hegemonii artificiale românești urmăreau, de fapt, ruperea acestei provincii din corpul monarhiei. A da Transilvania pe mâna unei populații majoritare, dar aflate pe o treaptă mult mai joasă de civilizație, în raport cu maghiarii și sașii, ar fi însemnat, în viziunea autorului, un vădit regres și compromiterea ideii de stat de drept modern.

Asimilarea politică a naționalităților

Beksics recunoștea, pe de altă parte, că guvernele maghiare au subestimat importanța problemei naționale, nesusizând pericolele care amenințau Ungaria din pricina nerezolvării ei corespunzătoare. De aceea, el socotea necesară elaborarea unei politici naționale coerente, cu scopul de a netezi drumul spre făurirea și consolidarea statului național unitar. Esența acestei politici o reprezenta nu asimilarea lingvistică, ci asimilarea politică a naționalităților nemaghiare. Era convins că puterea de asimilare a nației maghiare era direct proporțională cu gradul său de dezvoltare economică și culturală. De

Eötvös József

aceea, doctrinarul liberalismului naționalist se pronunța pentru înfăptuirea neîntârziată a unor reforme, menite să accelereze modernizarea statului ungar.

În concepția sa, orașele ar fi urmat să devină adevărate focare de răspândire a civilizației maghiare în rândurile celorlalte etnii, în primul rând printre românii din Transilvania. În lucrarea *Programul politicii naționale în Transilvania și în Țara Secuilor*

(Budapesta, 1896), Beksics recunoștea deschis că întregul program de dezvoltare economică, administrativ-juridică și culturală a statului „numai atunci are sens și substanță dacă scopul este făurirea unității naționale maghiare de la Pozsony (Bratislava) la Brașov și de la Carpați cel puțin până la Drava”. Obiectivul propus nu putea fi atins dintr-o dată, pentru că între masa compactă a maghiarimii de pe Câmpia Ungară și de dincolo de Dunăre, pe de o parte, și populația din secuime, pe de altă parte, se aflau interpuși „blocuri etnice nemaghiare”, îndeosebi o populație românească numeroasă, creând astfel „goluri profunde în unitatea națiunii maghiare”.

În consecință, rostul unui program guvernamental pentru rezolvarea problemei naționale nu putea fi altul decât „construirea unei puternice punți între masa maghiarimii din vest și din est” și întărirea elementului etnic maghiar, în așa măsură, încât acesta să dispună de putere suficientă pentru a asimila etniile interpușe. Beksics atrăgea atenția asupra importanței excepționale pe care o căpăta din această perspectivă îmbunătățirea stării materiale și spirituale a secuimii, considerate ca fiind „stâlpul de răsărit al statului național maghiar”.

Reformele în sfera agriculturii, sugerate de Beksics, ar fi trebuit și ele să ducă la consolidarea poziției elementului maghiar. Astfel, de pildă, a propus mutarea *fideicomis*-urilor (mari proprietăți latifun-

Tisza Kálmán

loc pentru îmbunătățirea generală a raporturilor dintre cele două state (de pildă, se putea face mai mult în privința colaborării pe terțe piețe). Una dintre ideile în jurul cărora s-a concentrat discuția a fost organizarea unei întâlniri între Nicolae Ceaușescu și premierul Harold Wilson. „Înainte de orice, spunea Ștefan Andrei, guvernul român ar fi mulțumit dacă prim-ministrul ar găsi ocazia să răspundă invitației președintelui Ceaușescu de a vizita România“. „Premierul – consemnează *Minuta* întâlnirii – a răspuns că precedenta sa vizită [în România – M.R.] a fost atât de utilă, încât, cu siguranță, așteaptă o nouă ocazie pentru când nu va mai avea alte angajamente“.

Șeful delegației române nu se lasă: „Președintele Ceaușescu ar privi cu încântare șansa unui schimb de vederi cu domnul Wilson, întrucât ambele state au probleme identice în Europa și ar trebui folosită fiecare ocazie pentru a încerca să rezolvăm aceste probleme“. Insistența nu dă însă totdeauna roade, cel puțin pe moment. „Prim-ministrul a răspuns că ar fi o șansă ca el și președintele Ceaușescu să se

întâlnească la Summit-ul european, cu toate că aici este mai degrabă o întâlnire multilaterală, și nu una bilaterală“. „Domnul Andrei a răspuns că atât președintele Ceaușescu, cât și partidul [?] ar aprecia foarte mult ca prim-ministrul să efectueze vizita în acest an“. În sfârșit, emisarii români au primit de la interlocutor un răspuns ceva mai apropiat de ceea ce așteptau: „Prim-ministrul a răspuns că va face tot posibilul [să vină în România în cursul aceluiași an – M.R.]“.

Cu gândul la sovietici

Anul 1975 a fost, în planul relațiilor internaționale, dominat de Conferința de la Helsinki. După mai mulți ani de muncă, după nenumărate întâlniri între grupuri de experți în armament, în dezarmare, în drepturile omului, în frontiere și în drept internațional, la 29 iulie (la o zi după ce Congresul Statelor Unite acordase României clauza națiunii celei mai favorizate în relațiile economice bilaterale), în capitala Finlandei s-au deschis lucrările Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa.

Trecuseră ceva mai bine de patru decenii de la precedenta conferință internațională în problemele dezarmării (ale securității, în terminologia modernă), cea de la Geneva, și singurul lucru cu care se alesese omenirea atunci fusese... egalitate

Primirea de către președintele Nicolae Ceaușescu a lui Yasser Arafat, președintele Comitetului Executiv al Organizației pentru Eliberarea Palestinei (6 decembrie 1976; Fototeca online a comunismului, cota: 342/1976)

în materie de înarmare pentru Germania! De această dată, mai-marii și mai-micii lumii erau decizi să nu mai repete greșelile trecutului și să ofere bătrânului continent bine-meritata siguranță.

Vorbind despre „relațiile internaționale, domnul Andrei a spus că prima preocupare a României o reprezintă securitatea europeană. Lucrurile merg destul de bine la Geneva [acolo unde se pregăteau documentele C.S.C.E. – M.R.], dar românii acordă o atenție deosebită la două probleme: prima se referă la faptul că Declarația care e pe cale să fie adoptată trebuie să fie una «angajantă» și, în acest sens, consideră că sunt necesare angajamente mai puternice în vederea sporirii încrederii. Ei au impresia că ideea notificării voluntare a manevrelor militare nu va face decât să reducă importanța Declarației propuse și nu să încurajeze încrederea reciprocă. Iată de

Liderii celor două mari puteri, semnatare ale acordului de la Helsinki, și miniștrii lor de Externe (de la stânga la dreapta: Henry Kissinger, Leonid Brejnev, Henry Ford, Andrei Gromiko)

1975

Harold Wilson

Ștefan Andrei

ROMÂNI LA WHITEHALL

MIHAI RETEGAN

În insistențele lor pe lângă diverși funcționari ai Foreign and Commonwealth Office sau ai Cabinetului prim-ministrului, trimișii români spuneau că ar fi fost mulțumiți dacă premierul Harold Wilson i-ar putea primi „cel mult o jumătate de oră”. La sfârșitul întrevederii, ce se desfășurase în Camera Comunelor, ei se puteau declara, din acest punct de vedere, mai mult decât mulțumiți: întâlnirea începuse la 6.30 p.m. și avea să se încheie la 7.50 p.m. Era un punct pe care emisarii Bucureștilor îl marcaseră. Au reușit și altele? Cum a decurs întrevederea? Își vor fi realizat agenda cu care îi copleșise Nicolae Ceaușescu (a se revedea declarația pe care domnul Ștefan Andrei mi-a făcut-o și este cuprinsă în primul episod al acestui serial publicat în Magazin istoric, nr. 7/2010)?

Răspunsurile le găsim în Minuta întâlnirii. Au luat parte premierul Harold Wilson și P.R.H. Wright, respectiv Ștefan Andrei, Vasile Pungan, Pretor Popa (ambasadorul la Londra), Vasile Tilinca (funcționar în cadrul ambasadei) și un interpret. Așadar, timpul presupunerilor pentru britanici trecuse.

Miercuri, 23 aprilie 1975, de Sfântul Gheorghe, patronul Angliei, în jurul orei 5.30 p.m., două mașini oficiale părăseau curtea ambasadei României din Kensington Palace Gardens, îndreptându-se cu viteza permisă de traficul de la acea oră spre podul Westminster, acolo unde clădirea

Parlamentului domina peisajul. Ridicată în a doua parte a secolului al XIX-lea, într-un stil gotic englezesc, impunătoare construcție adăpostea, între altele, Camera Comunelor, acolo unde emisarii președintelui Ceaușescu erau așteptați de Harold Wilson, premierul Marii Britanii.

Bun venit, domnule Andrei!

Relațiile bilaterale au fost primul punct al agendei. Părțile au interpretat aceeași partitură: stadiul relațiilor bilaterale este bun, relațiile economice s-au întărit în ultimii ani și, sigur, mai este

război: criza Suezului (1956). Așadar, suficiente motive pentru a urmări evoluțiile politice și militare din regiune și mai mult decât suficiente, dacă adăugăm miza războiului din 1973 – petrolul. „În ceea ce privește Orientul Mijlociu, prim-ministrul împărtășește neliniștea domnului Andrei. El nu crede – și le-a spus aceasta și israelienilor – că timpul este de partea vreunui dintre noi. Nimeni nu are vreun interes întemeiat să nu se ajungă la o reglementare. Din partea Israelului și a Occidentului, în particular, trebuie luat în considerare că Statele Unite vor fi mai mult decât preocupate la anul de viitoarele alegeri. Și dacă alegerile vor conduce la schimbarea administrației, noul guvern american va avea nevoie de mai mult timp pentru a se implica. El va discuta toate aceste chestiuni și alte probleme cu președintele Ford și cu dr. Kissinger peste puțin timp. Ministrul de Externe israelian este acum la Washington și prim-ministrul a menționat că a discutat problema Orientului Mijlociu cu domnul Allon [Yigal, ministrul israelian de Externe – M.R.] săptămâna trecută”.

Un alt posibil răspuns...

Dar nu toate punctele de vedere coincideau, britanicii respingând ideea unei conferințe multinaționale organizate la Geneva. Cu toate acestea, premierul Wilson „era de acord cu președintele Ceaușescu că trebuie să ne folosim toată influența, cât mai mult posibil, asupra tuturor păr-

Planul Rogers, propus de secretarul de Stat William P. Rogers, care își propunea să pună capăt stării de beligeranță dintre Israel și Egipt, a fost anunțat la 19 iunie 1970

ților, pentru a obține o înțelegere constructivă”. Ceea ce urmează pare a fi un mesaj de transmis către partea arabă. „Prim-ministrul, consemnează *Minuta* întâlnirii, nu poate fi sigur asupra motivelor ce au determinat ruperea convorbirilor (el preferă să numească aceasta suspendare). Cu siguranță că israelienii erau de părere că propunerea pe care o făcuseră la finalul misiunii Kissinger era nouă și ar fi putut fi dezvoltată. Nu se putea spune exact în ce măsură dr. Kissinger aprecia importanța mișcării israelienilor din ultimul moment. Se prea poate ca dr. Kissinger să se fi aflat în postura arbitrilor care deja a fluierat de final și care astfel poate privi orice mișcare ulterioară drept o tentativă de a obține o lovitură liberă. În mod cert, dr. Kissinger fusese presat să se întoarcă la Washington datorită situației din Indochina. Premierul a adăugat că egiptenii au

făcut o mișcare care constituie un prim pas. De asemenea, israelienii au făcut o mișcare, dar nu sunt pregătiți să meargă mai departe fără unele asigurări de încetare a ostilităților, deși inițiativa președintelui Saadat avea asemenea semnificații. Ei se tem că nu există nicio garanție a continuării prezenței trupelor O.N.U., în cazul unui veto în Consiliul de Securitate”.

Continuarea premierului Wilson era un adevărat semnal care trebuia transmis de români cât mai urgent la Cairo și palestinienilor. Pe de altă parte, ea releva valoarea deosebită a serviciilor speciale britanice și israeliene, iar informația trebuia să ajungă rapid la cei interesați, pentru a lua măsuri de contracarare a amenințărilor conținute. „În problema palestinienilor, prim-ministrul a spus că domnul Andrei ar trebui să știe că el are relații prietenești atât cu guvernul israelian, cât și cu alți lideri evrei, dar în fiecare cuvântare pe care a adresat-o audienței israeliene, atât din Regatul Unit, cât și din Israel, în ultimii trei ani, atât în opoziție, cât și la guvernare, el a susținut că trebuie găsită o soluție problemei palestinene. Chiar și când limitatul

Momentul asasinării președintelui egiptean Anwar Saadat, cel care a acceptat să facă pace cu Israelul

ce românii insistă ca notificarea [manevrelor – M.R.] să nu fie lăsată pe baze voluntare“.

Era mai ales un apel pentru statele mici, ceva de genul „nu vă lăsați seduși de promisiunile celor ce organizează manevre militare că vor destăinui locul, durata, amploarea acestora, că vă veți trezi cu ei peste voi!“. În fond, nu trecuseră decât câțiva ani de când trupele participante la manevrele „Șumava“ se transformaseră în trupe de ocupație a Cehoslovaciei. Multe dintre acțiunile conducerii României pe arena internațională după 1968 au izvorât din dorința de a evita soarta conducerii statului cehoslovac.

Cea de-a doua problemă era legată de ce se va petrece după încheierea lucrărilor C.S.C.E. Andrei „speră că delegațiile română și britanică vor continua să acționeze“ pentru atingerea scopurilor, deoarece „problemele Europei nu au cum să fie rezolvate doar în cadrul C.S.C.E.; unii pași pozitivi au fost făcuți, dar situația continuă să fie plină de pericole. Trebuie să avem în vedere că în Europa sunt mari cantități de arme și un mare număr de militari“. Românii cred că trebuie „creat un cadru organizatoric eforturilor comune româno-britanice. Guvernul român are mintea deschisă în ceea ce privește metodele de a atinge acest scop, dar dorește să vadă Conferința continuând și, de asemenea, principiile menținute. Oricare ar fi cadrul, este important să se evite interferența cu afacerile altor state“. Nu cred că Ștefan Andrei se gândea atât la americani, cât mai ales la sovietici.

Yigal Allon

Răspunsurile premierului Wilson erau în cel mai bun caz neangajante: „continuarea convorbirilor poate reprezenta o contribuție folositoare la consolidarea securității europene“ sau „asigurările privind mișcările de trupe pot ajuta considerabil“ întărirea climatului de siguranță pe continent. Niciun cuvânt despre cooperarea anglo-română urmărită de emisarii Bucureștilor.

Orientul Mijlociu

La 18 luni de la Războiul de Yom Kippur (octombrie 1973), poziția României față de evenimentele și actorii din acea regiune rămăsese neschimbată. Mesajul pe care îl aducea Ștefan Andrei era conținut într-o frază în care căuta să împace pe toată lumea: dreptate pentru palestinieni, care însă trebuie să recunoască dreptul la existență al statului evreu.

În concepția „șefului laboratorului de politică externă“ a României, timpul presa. „Experiența din Indochina, spunea Ștefan Andrei, arată că dacă nu se ajunge la o soluție în timp util, se poate dezvolta în viitor o situație care nu mai poate fi controlată. În inte-

resul păcii în regiune este, de aceea, necesar să se acționeze cât mai urgent și guvernul român este gata să acționeze în acest sens. În următoarele câteva zile, președintele Ceaușescu se va întâlni cu lideri arabi și speră că va întâlni și câțiva lideri israelieni. Președintele Ceaușescu ar dori să-l roage pe premierul britanic să acționeze pe lângă guvernul israelian și să le explice că acum situația este favorabilă pentru o reglementare politică“.

Ceea ce dorea statul român era o participare a cât mai multor țări la găsirea unei soluții. „O conferință cu participarea altor state europene și din Orientul Mijlociu poate conduce la succes și poate fi de ajutor în aflarea unei soluții drepte pentru problema arabo-israeliană“. De ce atâta preocupare din partea României pentru găsirea unei soluții într-un conflict care nici astăzi nu este stins? Grijă pentru pacea lumii? Sau motive mai „pământene“, mai materiale? Nu cumva era vorba de sprijinirea tezelor israeliene pentru ca Tel Aviv, la rândul său, prin puternicele organizații evreiești de peste Ocean, să susțină acordarea clauzei națiunii celei mai favorizate de către S.U.A.? Ceea ce avea să se și petreacă aproximativ trei luni mai târziu...

Nu trecuseră mulți ani de când, în Orientul Mijlociu, britanicii se opuseseră planurilor de constituire a unui stat evreu; și mai puțini se scurseseră de când aceiași britanici (la care se adăugaseră acum și francezii) îi susținuseră pe aceiași evrei, fiind pe cale să provoace una dintre cele mai grave crize ale perioadei post-

CALENDARUL EGIPTEAN

Primele sisteme calendaristice la vechii egipteni, ca, de altfel, la majoritatea popoarelor antice, au folosit fazele lunare. Calendarele lunare, deși prezentau avantaje vizuale, aveau și numeroase decalaje, ceea ce va face ca, treptat, ele să fie înlocuite cu cele solare. Agricultură fiind ocupația de bază a locuitorilor de pe valea Nilului, ritmul timpului, care se scurgea între două revărsări ale fluviului, era deosebit de important.

MARIA PEDA

Buni observatori ai fenomenelor astronomice, vechii egipteni au insistat asupra elementelor care precedau, în mod regulat, creșterea apelor Nilului. Au studiat o serie de constelații – Ursa Mare, Ursa Mică –, dar, mai ales, cea ale cărei stele aminteau, prin poziție, de profilul unui câine, *Canis Major* (Câinele Mare), constelație australă vizibilă și în emisfera nordică. Cea mai strălucitoare dintre stelele respectivei constelații a fost numită de egipteni *Sepedet*, de greci – *Sotis* (Arzătorul), iar astăzi este cunoscută sub denumirea latină – *Sirius*. Ea face parte dintre cele zece stele mai apropiate de soarele nostru, aflându-se la doar... 8,6 ani lumină depărtare. Devenea invizibilă (cu ochiul liber) timp de 70 de zile, după care reapărea, în zori, puțin înainte de răsăritul soarelui, fenomen ce anunța începutul creșterii apelor Nilului, adică începutul verii și al noului an egiptean.

Fie că se folosea calendarul lunar, fie cel solar, Anul Nou egiptean, numit „Ziua Anului” (*Oupet Renret*), era marcat de apariția stelei *Sepedet* și începutul revărsării (*Magazin istoric*, nr. 7/2007).

În acea zi, de pe terasele templelor, preoții proclamau începutul noului an, digurile ridicate la gurile canalelor erau dărâmate, pentru ca apa, „miraculoasă și fertilă”, să se răspândească peste câmpuri, iar oamenii porneau în bărci pe apele fluviului, în ținută de sărbătoare, cântând imnuri închinare genului Nilului, Hapy, și zeiței Isis, care în acea perioadă a anului o încarna pe steaua Sirius. Vechii egipteni credeau că lacrimile vărsate de zeiță, la moartea lui Osiris, erau cele care determinau revărsările anuale. Isis mai era identificată și cu Hator, cea care patrona artele cântecului, dansului, ale bucuriei de a trăi. În consecință, în toată țara se organizau petreceri fastuoase.

La Theba, marele vas al zeului Amon, „Cel ascuns”, era scos din templul său de către preoți, capacul cu imaginea berbecului divin era ridicat și vasul era umplut cu „apa miraculoasă” a fluviului, care își începuse deja revărsarea.

Înalții funcționari, nobilii, ambasadorii țărilor prietene, după un pelerinaj la templul faraonului domnitor, se îndreptau spre palat, pentru a-și oferi darurile de An Nou suveranului și marii soții regale. La rândul său, faraonul le trimitea suveranilor prieteni vase umplute cu apa Nilului care, potrivit credinței egiptene, avea puteri benefice, asigurând fertilitatea femeilor și vindecând bolile. În acea zi, toată lumea își ura „un an nou frumos” (*Oupet Renpet Neferet*).

De la câine la caniculă!

Părinți, copii, prieteni făceau schimburi de daruri, ce

plan Rogers era în discuție, el a susținut același punct de vedere. Mișcarea de Eliberare a Palestinei creează unele probleme israelienilor în relația cu Geneva, de când refuză să negocieze cu ei sau să-i recunoască. Deși israelienii nu i-au spus niciodată, el suspectează că există două motive pentru această atitudine: prima, M.E.P. [Mișcarea pentru Eliberarea Palestinei – M.R.] a declarat public că statul evreu trebuie distrus. Nici România și nici noi înșine nu împărtășim acest punct de vedere și nici chiar președintele Saadat. Fapt este că israelienii nu sunt chiar îndrăgostiți de Arafat. Dar ei se tem mai mult că locotenenții lui Arafat pot să-l înlăture sau chiar să-l asasineze, iar succesorul lui o să fie chiar mai rău“.

Ceea ce i-a comunicat în continuare premierul Wilson interlocutorului său probabil că l-a pus pe gânduri pe acesta și, dacă informația a fost transmisă la București, și pe cei ce ocupau fotoliile de

orchestră acolo. Cu atât mai mult cu cât Israelul nu făcea parte din sfera de influență sovietică! „Prim-ministrul – se consemnează în *Minuta* întâlnirii – crede că românii, ca și noi înșine de altfel, se află într-o situație mai degrabă specială când e vorba de Orientul Mijlociu. Deși în unele chestiuni suntem de păreri diferite, România este singura țară din Europa de Est care are relații diplomatice cu Israel. El speră că acțiunea lor va avea succes și se vor stabili relații diplomatice între Israel și Uniunea Sovietică. Nu va fi ușor, dar faptul că există o reprezentanță diplomatică israeliană la București poate fi de ajutor. Tocmai a fost o delegație rusească la Ierusalim, dar nimeni nu le-a acordat o prea mare atenție. În concluzie, prim-ministrul a spus că va fi mai în măsură să evalueze perspectivele [situației – M.R.] din Orientul Mijlociu după ce Yigal se va întâlni cu dr. Kissinger (ceea ce se poate întâmpla chiar zilele acestea) și după ce el însuși îl va fi întâlnit pe președintele Ford“.

„Inamici, inamici, dar războiul rece și lumea bipolară au logica lor“, părea a-i spune Harold Wilson lui Ștefan Andrei, trimisul lui Nicolae Ceaușescu.

După reiterearea unor idei expuse anterior în problemele Orientu-

lui Mijlociu, în jurul orei 7.30 p.m. cele două părți încep ritualul luării de rămas bun, „domnul Andrei mulțumindu-i prim-ministrului și spunându-i că președintele Ceaușescu va fi în mod deosebit încântat să afle că există o posibilitate ca domnul Wilson să viziteze România în acest an“. Potrivit celor sugerate de funcționarii Cabinetului său și ai Foreign Office-ului, premierul a răspuns că în cazul în care acest lucru nu va fi posibil, atunci va promova ideea vizitei unui ministru care să discute probleme comerciale.

Dacă, și nu văd de ce ar fi altfel, *Minuta* reține cu exactitate nu cuvintele, ci ideile și spiritul lor, este surprinzător că nu se spune nimic despre vizita președintelui român în Regatul Unit, ce va avea să se producă peste mai puțin de două luni și pe care domnul Ștefan Andrei mi-a indicat-o între obiectivele călătoriei sale. Este de presupus atunci că nu ea reprezenta misiunea sa. Observând câtă atenție este acordată problemelor din Orientul Mijlociu, este evident că deplasarea celor doi emisari români este legată de evoluțiile din acea zonă. Pe de altă parte, văzând tăcerea din organismele partidului comunist român, înainte și după vizită, se ridică întrebarea dacă nu cumva deplasarea la Londra s-a făcut în numele altcuiva?

Oare documentele vizitelor lui Nicolae Ceaușescu și a lui Harold Wilson, din iunie și, respectiv, septembrie 1975, vor fi mai lămuritoare? ■

O altă victimă a procesului de pace din Orientul Apropiat: premierul israelian Yitzhak Rabin, aici în momentul anunțării acordului pentru încheierea păcii cu Organizația pentru Eliberarea Palestinei, sub auspiciile președintelui Bill Clinton

Geb (jos) și Nout (sus)

considerată „leagănul tuturor zeilor”), Atoum, creatorul, aflând de dragostea secretă dintre Geb-pământul (principiu masculin) și Nout-cerul (principiu feminin), s-a înfuriat și le-a interzis să aibă urmași în timpul creat de el, adică tocmai în cele 360 de zile. Atunci, Nout a cerut ajutorul lui Thot, stăpânul timpului, care a creat cele cinci zile „deasupra anului” sau *epagomenele*, când, potrivit lui Plutarh, Nout ar fi dat naștere celor cinci mari zei – Osiris, Seth, Isis, Nephtis și Horus cel Mare (ultimul fiind asimilat, treptat, cu Horus, fiul cuplului Isis-Osiris).

În cele cinci zile de „deasupra anului” se organizau serbări în cinstea zeilor. Prima zi era dedicată științei, cunoașterii, scrierii sacre, toate încarnate în Thot, divinitate reprezentată fie sub formă de babuin, fie sub formă de ibis sau de om cu cap de ibis. Potrivit tradiției egiptene, Thot, stăpânul timpului, și deci al calendarului, a inventat lira cu trei corzi, pentru a cânta diviziunile anului: sunetul înalt – căldura umedă din timpul inundației (*Akhet*); sunetul

mediu – atmosfera temperată (*Peret*), iar cel grav – seceta (*Shemou*). Celelalte zile erau dedicate zeilor născuți din cuplul Geb-Nout – Osiris, Seth, Isis (uneori suprapusă cu Hathor) și Nephtis.

Pentru vechii egipteni ziua începea odată cu răsăritul soarelui, iar noaptea odată cu apusul astrului. Totuși, ziua și noaptea, indiferent de anotimp, au fost împărțite, fiecare, în câte 12 secțiuni, după cum o demonstrează clepsidrele și „orologiile” cu apă, descoperite în multe complexuri arheologice.

În Egiptul antic existau și calendare lunare, câteva comparabile cu cele utilizate și astăzi de unele state musulmane.

Când Iulius Caesar a sosit în Egipt, a fost impresionat de precizia calendarului utilizat, mult mai bun decât cel lunar folosit la Roma, și l-a însărcinat pe savantul Sosigenes din Alexandria, în jurul anului 45 î.H., să-l și schimbe, preluând modelul egiptean. De altfel, Caesar ar fi și declarat că acela era „singurul calendar inteligent care a existat vreodată în istoria omenirii”. Calendarul „zilei anului”, introdus de Caesar în Europa, a fost menținut, cu unele modificări, și în Evul Mediu de către autoritățile ecleziastice creștine, fiind cunoscut sub numele de calendarul iulian.

În anul 1582, Papa Grigore al XIII-lea (1572-1585), urmând dorința mai multor predecesori, a dispus efectuarea unor modificări în vechiul calendar, printre care și deplasarea în toamnă a trecerii la noul an. Ulterior, s-a hotărât ca acel moment să fie sfârșitul lunii decembrie sau începutul lunii ianuarie, așa cum a rămas până astăzi. După noile modificări, calendarul a fost numit gregorian. Este interesant faptul că data desemnată de biserică ca fiind cea a nașterii lui Iisus Hristos, 25 decembrie, coincidea aproximativ cu solstițiul de iarnă, atunci când soarele se află cel mai aproape de pământ și când, la romani, era sărbătoarea Soarelui Nebiruit (*Sol Invictus*).

Treptat, calendarul gregorian l-a înlocuit pe cel iulian, ambele însă având la bază străvechiul calendar solar egiptean.

Deși în Egipt a apărut poate cel mai precis calendar din Antichitate, ce stă la baza actualului sistem calendaristic

Osiris, Isis și Horus

Statuia lui Amon de la Karnak

constau, de obicei, în mici vase umplute cu „apa miraculoasă” sau în mici statuete, reprezentând un câine – câinele lui Sepedet, referire la constelația „Câinele Mare”. În timpul Regatului Mijlociu s-au răspândit figurine de lut ars reprezentându-i, pe un soclu, pe câinele lui Sepedet, alături de Horus, copil, ultimul personaj evocând soarele la răsărit. În epoca ramesidă (Regatul Nou, 1550-1070 î.H.), în calendare, steaua Sepedet a fost reprezentată prin imaginea unei tinere, plutind într-o barcă pe cer, în apropiere de Orion.

Ulterior, romanii au numit micile statuete canine – *canicula*, iar „Ziua Anului” fiind în perioada cea mai caldă a anului (sfârșitul lui iunie sau începutul lui iulie), ei au început să desemneze astfel tocmai acel anotimp.

Anul egiptean era deci cuprins între două revărsări ale Nilului, ceea ce însemna un ciclu agricol. El era împărțit în trei perioade (anotimpuri), legate de activitățile agricole.

Fiecare anotimp avea patru luni, bine definite sub aspectul activităților lucrative. Deci, într-un an, erau 12 luni. Fiecare lună avea 30 de zile, împărțite în câte trei decade (perioade de câte zece zile).

Cele trei anotimpuri erau: *Akhet*, cel al inundației, care începea la sfârșitul lunii iunie sau începutul lunii iulie și ținea până la sfârșitul lunii octombrie; cuprindea lunile *Payni*, când debuta ridicarea apelor, *Epiph* și *Mesore*, când apele acopereau, treptat, toate pământurile cultivate, și *Thot*, apogeul inundației, când Nilul se transforma într-un imens lac. *Peret* era anotimpul semănatului, al germinației și al creșterii recoltei; acoperea perioada cuprinsă între lunile noiembrie-februarie de astăzi. Cele patru luni ale sale erau *Phaophi*, când apele se retrăgeau treptat în vechea lor matcă, *Hathir*, *Choiak* și *Tybi*, când se executau semănatul și prășitul. Al treilea anotimp era *Shemou*, între martie-iunie, un timp al secetei, când reveneau căldurile; în lunile sale, *Mechier*, *Phamenoth*, *Pharmouthi* și *Pachon*, avea loc culesul recoltei.

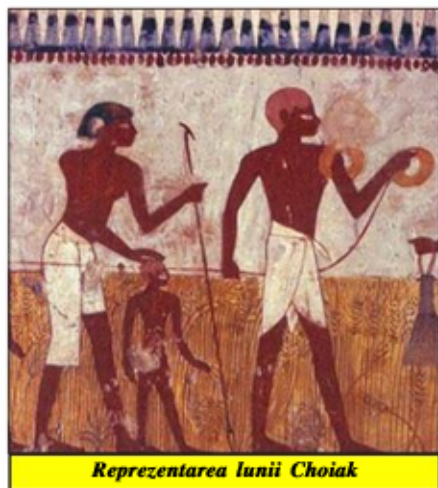
Făcând calculul celor 12 luni a câte 30 de zile rezulta un an de 360 de zile!

Mai lipseau cinci zile și un sfert pentru a completa perioada până la o nouă revărsare a Nilului. Cele cinci zile suplimentare se adăugau la sfârșitul anului și se numeau zile „deasupra anului”, grecii denumindu-le,

mai apoi, *zile epagomene*. Sfertul de zi se pierdea din calculul administrativ civil și, astfel, o dată la patru ani, se pierdea o zi pentru calculul începutului revărsării fluviului. Pentru ca anul civil să corespundă cu cel solar „fix” era nevoie de 4x365 de zile, deci patru ani, adică 1.460 de zile, interval numit de egipteni *perioadă sothiacă* (de la steaua Sothis-Sepedet). În timpul primilor faraoni Ptolemei, s-a făcut o reajustare a calendarului administrativ civil cu cel solar. Prima corecție a fost realizată în timpul lui Ptolemeu al III-lea (246-222 î.H.).

Dragostea e de vină pentru cele încă cinci zile!

În Egiptul antic, știința și mitologia s-au îmbinat întotdeauna într-un ansamblu armonios, cunoașterea lor fiind considerată un dar al divinității. Astfel, potrivit cosmogoniei heliopolitane (după numele cetății Heliopolisounou,

Reprezentarea lunii Choiak

B.N.R. – 130 ani

**REFACEREA
PRESTIGIULUI
INTERNATIONAL
AL BĂNCII NAȚIONALE
A ROMÂNIEI**

ADRIANA MARINESCU, Director B.N.R.

Uneori, o întâmplare aparent mărunță a condus la atingerea unor obiective ce păreau imposibile la un moment dat și care au avut un impact semnificativ pe termen mai lung.

Ianuarie 1991, la încheierea negocierilor cu misiunea FMI, în impresionanta Sală de Consiliu din Palatul vechi al B.N.R.

modern, o cronologie exactă și unitară a multimilenarei civilizații faraonice a fost foarte greu de întocmit. Asta se datorește, pe de o parte, lipsei datelor precise pentru anumite domnii sau dinastii, iar, pe de alta, felului în care vechii egipteni numărau anii. Cronologia avea la bază succesiunea anilor de domnie ai fiecărui faraon; de exemplu – anul I al domniei faraonului Sethi I, anul II al domniei faraonului Sethi

I etc. Faraonul era considerat garantul Maâtului, adică al ordinii și armoniei pe pământ, și, totodată, intermediar între oameni și divinități. La moartea lui, *haosul* se instala din nou pe pământ pentru 70 de zile, perioadă de doliu, în care se desfășura ritualul de îmbăl-

Papa Grigore al XIII-lea, inspiratorul unei reforme a calendarului

sămare, la sfârșitul căruia avea loc depunerea mumiei regale în „Casa veșniciei”. După înmormântarea fostului suveran, noul faraon era investit în mod oficial, iar ordinea revenea, din nou, pe pământ. În acel moment, numărătoarea anilor reîncepea de la unu.

Astăzi știm că, timp de aproape patru mii, în Egipt au domnit circa 400 de faraoni; dintre ei, unii sunt bine cunoscuți, cu repere cronologice clare, alții sunt însă mai puțin cunoscuți, iar alții, deloc. De asemenea, succesiunea celor trei epoci ale istoriei Egiptului antic – Regatul Vechi, Regatul Mijlociu și Regatul Nou – este întreruptă de așa-numitele „perioade intermediare”, când țara era divizată și, parțial, sub ocupație stră-

ină, perioade pentru care izvoarele sunt relativ sărace, iar reperele cronologice incerte.

Astfel se explică diferențele de datare, care apar la diverșii autori, fără ca aspectul respectiv să se răsfrângă însă negativ asupra cunoașterii istoriei marii civilizații. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 octombrie 2010, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Care era principala navă de luptă în Imperiul Chola?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna iulie 2010 este:

A cedat nobilimii o seamă de privilegii ale puterii regale

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de **Gheorghe Prunaiche**, din Pitești.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2011.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, C.P. 15-702, sect. 1, București

cu mașina până la Giurgiu, de unde delegația a fost preluată de autoritățile bulgare), dar mesajul transmis comunității de afaceri internaționale și instituțiilor financiare a fost semnificativ. În întâlnirile cu autoritățile române (prim-ministru, Ministerul Finanțelor Publice, Banca Națională a României), Michel Camdessus și-a manifestat interesul să cunoască realitățile românești și să sprijine România pe calea refacerii după perioada comunistă și mai ales în procesul de trecere la mecanismele de piață, care puteau să asigure dezvoltarea susținută a țării noastre.

Următoarea vizită a lui Michel Camdessus în România avea să fie tot atât de scurtă, în ajunul Crăciunului, chiar după alegerile din noiembrie 1996, cu convingerea că România a făcut progrese importante și pășește semnificativ pe calea democratizării vieții economice, politice și sociale. Vizita maraton a fost coordonată de guvernatorul B.N.R., în calitate de guvernator al României la FMI, pregătită în așa fel, încât să poată acoperi dorința directorului general de a sta de vorbă cu cât mai multe personalități din toate segmentele vieții economice, sociale, politice și de a cunoaște cât mai bine realitățile românești.

Programul a început la 6.30 dimineața. Directorul gene-

Primirea directorului general al FMI, Dominique Strauss-Kahn, de către președintele Traian Băsescu (fotografie de Sorin Lupșă, Administrația Prezidențială)

ral, însoțit de guvernatorul Mugur Isărescu au avut întâlniri atât cu președintele, prim-ministrul, noul guvern instalat de trei săptămâni la București, dar și cu reprezentanții sindicatelor, societății civile, ONG-urilor, ambasadorii acreditați la București, precum și cu patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

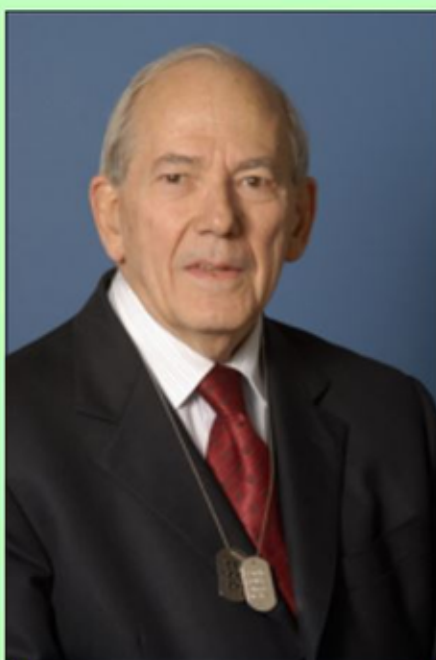
Urmarea directă a acestei vizite a condus la una dintre cele mai lungi vizite făcute de o echipă de negociere a FMI la București (în ianuarie-februarie 1997), cu mesajul expres de a se încheia un nou program de sprijin financiar de tip *stand-by*, cu o amplă componentă monetară, fiscală, dar mai ales structurală, de accelerare a reformelor și de apropiere a României de momentul atingerii statutului de piață liberă.

O nouă vizită a unui director general al FMI – de data aceasta Dominique Strauss-Kahn – în România avea să aibă loc după mai bine de zece ani, în aprilie 2010, când, pe lângă întâlnirile tradiționale cu autoritățile române, acesta a prezentat un mesaj în fața Parlamentului României, de continuare a măsurilor de stabilizare a economiei și de atenuare a efectelor crizei financiare internaționale. Domnia sa a avut și o discuție deschisă cu studenții în economie, în cadrul Academiei de Studii Economice.

Intoarcerea în timp la sfârșitul anului 1990 și începutul anului 1991 îmi aduce în memorie data de 7 decembrie 1990, când, timizi și relativ tineri, în mo-

Toamna anului 1990 a fost caracterizată prin câteva încercări importante ale autorităților române de a atrage atenția instituțiilor și piețelor financiare internaționale că România există. Plata anticipată a datoriei externe în perioada 1986-1989 ștersese complet prezența țării noastre de pe listele și cotațiile piețelor și monitorizărilor internaționale. Nu mai figuram în nicio evaluare. România avea nevoie de credibilitate, iar singurul sprijin financiar în acea perioadă putea veni din partea instituțiilor financiare internaționale, Fondul Monetar Internațional (FMI) și Banca Mondială (BM), precum și din asistența financiară guvernamentală, care putea fi aprobată de țările Uniunii Europene și de alte țări dezvoltate din așa-numitul grup G 24. Acest sprijin putea

Michel Camdessus

reface treptat gradul de încredere și acorda României locul pe care trebuia să-l ocupe între țările lumii.

Rolul Băncii Naționale a României a fost semnificativ în acest proces, iar personalitatea guvernatorului și

acțiunile Consiliului de Administrație au sprijinit din plin procesul.

Revin la reuniunile anuale ale FMI și BM din septembrie 1990. Atunci, la o recepție, într-o discuție mai largă despre noii membri ai acestor instituții, s-a aflat cu totul întâmplător că directorul general al FMI, Michel Camdessus, acceptase să facă o scurtă vizită în Bulgaria, țară care tocmai aderase la cele două instituții financiare, la 25 septembrie 1990. Autoritățile române au depus toate eforturile și au făcut lobby-ul necesar pentru a-l convinge pe directorul general și stafful său ca acesta să facă o oprire și la București.

Vizita a fost foarte scurtă (de 24 de ore, deplasarea în continuare spre Bulgaria făcându-se

Prin consensul stabilit în cadrul Conferinței de la Bretton Woods, din 1944, un reprezentant al unei țări europene este nominalizat și ales director general al Fondului Monetar Internațional, în timp ce un cetățean american este ales președinte al Băncii Internaționale pentru Reconstrucție și Dezvoltare. În prezent, FMI este condus de Dominique Strauss-Kahn, cel de al zecelea director general și al patrulea francez care s-a aflat în fruntea acestei instituții financiare internaționale.

Activitatea FMI este coordonată de Consiliul Guvernatorilor, fiecare țară membră fiind reprezentată în cadrul acestuia de un guvernator, în general, conducătorul băncii centrale (în prezent, sunt 186 de membri), care se întrunesc de două ori pe an, primăvara într-un comitet mai restrâns – Comitetul Monetar și Financiar Internațional – și toamna, când au loc reuniunile principale. Acestea se țin în doi ani consecutivi la sediul din Washington D.C., iar o dată la trei ani în câte o țară membră (ultima reuniune anuală, cea din 2009, și-a desfășurat lucrările la Istanbul, în Turcia).

Activitatea de zi cu zi este coordonată de Consiliul Directorilor Executivi (Executive Board), al cărui președinte este directorul general al FMI. Consiliul este format din cei 24 de directori executivi, numiți sau aleși de țările membre, reprezentând o singură țară sau grupuri de țări, numite constituente.

GEORGETA FILITTI

Opinia publică din Balcani e preocupată de încheierea convenției militare româno-turce și, mai departe, de pregătirea armată a fiecărei țări. Aviația e pe primul loc, iar România e singura țară din zonă care și-a dotat armata cu avioane. Dar guvernul liberal, condus de Ionel Brătianu, continuă să fie criticat de opoziție. Dacă industria petrolieră e prosperă, căile ferate au multe lipsuri, iar sănătatea publică e neglijată dramatic. Epidemia de holeră ori sporirea cazurilor de sifilis sunt motive majore de îngrijorare. Noutăți de tot felul, de la noi și de pretutindeni, arată inventivitatea unora, dar și credulitatea altora.

Sute de ani, majoritatea românilor a considerat că dușmanii principali ai neamului sunt otomanii. Numeroasele războaie cu ei, eroismul domnitorilor din Țara Românească și Moldova, fapte ale unor strămoși transmise pe cale orală făuriseră această credință. Și paremiologia a reținut expresii ca: „Ce, dau turcii?“, „Cum e turcul, și pistolul!“ Iată însă că la sfârșitul primului deceniu al secolului al XX-lea, lucrurile încep să se schimbe. În Balcani se preconizează noi alianțe, unele state vor să coopereze, altele își ascut armele privind deocamdată rezervat la

vecini. În conflictul care mocnea de ani de zile în Macedonia, aflată la hotarele Imperiului Otoman, cu preponderență religioasă grecească, dar cu un mozaic de popoare, între care macedo-românii, sultanul acordă autonomie religioasă acestora din urmă, ca și un regim de încurajare și susținere a propriilor școli. Această deschidere e urmată, în septembrie 1910, de vizita marelui vizir, Hakki, la București, ca și de hotărârea ca 50 de tineri turci să studieze la Universitatea din București. Apoi 500 de studenți români vizitează Istanbulul.

numentală sală de Consiliu din Palatul vechi al B.N.R., foști cercetători științifici și economiști din Ministerul Finanțelor primeau din partea guvernatorului Mugur Isărescu și a celorlalți membri ai Consiliului de Administrație vestea numirii în pozițiile de directori și directori adjuncți ai noii structuri organizatorice a B.N.R.

Printr-o hotărâre a guvernului României din 6 decembrie 1990, toate relațiile cu Fondul Monetar Internațional treceau din subordinea Ministerului Finanțelor în atribuțiile și obligațiile Băncii Naționale a României.

Reformele structurale și organizatorice reale ale Băncii Centrale au început cu 1 ianuarie 1991, când toate activitățile comerciale desfășurate de B.N.R. au fost transferate unei noi instituții bancare, respectiv Banca Comercială Română, care a preluat atribuțiile de bancă comercială.

A fost momentul când sistemul bancar românesc se alinia sistemelor bancare din țările dezvoltate – și anume pe două paliere, o bancă centrală și băncile comerciale.

Poate, după 20 de ani, puțini sunt cei ce-și reamintesc ghișeele dintre coloanele holului de marmură din sediul din strada Lipscani nr. 25, cu masa de lemn lungă din mijlocul sălii. Și puțini își

amintesc astăzi că B.C.R. – instituția bancară cu pondere semnificativă de pe piața românească – a fost creată la 1 ianuarie 1991, prin desprinderea activităților și a personalului din B.N.R.

Într-o seară rece și înțunecoasă din decembrie 1990, pe aeroportul Otopeni, aflat aproape în beznă, întâmpinam misiunea ce avea să negocieze primul aranjament *stand-by*, ce viza o înțelegere diferită a politicii monetare, fiscale, valutare, o abordare nouă a liberalizării prețurilor și a cursului de schimb. Negocierea a fost coordonată din partea română de Banca Națională a României, sub conducerea guvernatorului Mugur Isărescu. Trebuie să mărturisesc că a fost un proces de învățare reciprocă, o provocare și pentru experții FMI, care trebuia să înțeleagă starea economiei unei țări puternic centralizate și pașii deloc ușori de trecere la mecanismul de piață liberă, cât și pentru reprezentanții noilor departamente care urma să pună în practică măsuri cu care erau familiarizați din cărțile de specialitate, dar nu se aplicaseră până atunci în România.

Îmi amintesc discuțiile, de multe ori teoretice și uneori până seara târziu, în sala de Consiliu din strada Lipscani nr. 25, de teorii monetariste, liberalizarea prețurilor sau a cursului de schimb.

Programul ar fi fost unul de succes, dacă în toamna anului

1991 măsura luată de guvern de compensare globală a datoriilor întreprinderilor de stat nu ar fi „aruncat în aer” criteriul ce viza deficitul fiscal.

Astăzi, cu experiența celor 20 de ani și a urmăririi celor opt acorduri încheiate cu FMI, aș putea să numesc primul aranjament *stand-by* aprobat de Boardul FMI la începutul lui aprilie 1991 drept un acord *stand-by* „clasic” cu criterii de performanță cantitative, ce vizau măsuri de politică monetară, valutară, fiscală și un nivel semnificativ al rezervelor internaționale.

Programele care au urmat au cuprins tot mai mult o componentă structurală mult mai dificil de aplicat din cauza impactului social și, din această cauză, de multe ori nepuse în practică sau aplicate doar parțial, ceea ce a făcut ca acordurile să nu poată fi finalizate conform înțelegerilor.

Reuniunea anuală a Fondului Monetar Internațional și a Băncii Mondiale din octombrie 1991, de la Bangkok, rămâne de referință. La întrebările directorului general Michel Camdessus privind stadiul programului în derulare cu FMI, guvernatorul Mugur Isărescu a răspuns printr-un joc de cuvinte rămas celebru: „the program is on track, economy is off track” (programul este pe șine; economia a sărit de pe șine). ■

(Va urma)

Take Ionescu într-o caricatură a epocii

Ionel Brătianu la Florica

1910

Românii rămân însă și cu picioarele pe pământ. Inginerii Negru și Nicolaescu-Rizea prospectează pentru transformarea lacului Techirghiol (adânc de 11 metri) în port militar. Iar armata face intens manevre. Vara însă prioritară este strângerea recoltei, mai ales la partizanii guvernamentali; așa că soldații sunt mai mult la arie decât pe câmpul de instrucție. Presa de opoziție nu întârzie să dezvăluie, fără efect, abuzul. Nici angajarea muncitorilor bulgari nu e îngăduită tuturor, clamându-se demagogie „folosirea forței naționale”. Proprietăți întregi ale conservatorilor, de câte 300-500 de hectare, rămân astfel cu recolta pe câmp. Liberalii guvernează „numai în profitul celor care sunt membri de partid”, conchide foaia democrat-conservatoare *La Roumanie*.

Oesterreichische Rundschau publică un articol al lui Nicolae Xenopol (1858-1917, scriitor și om politic conservator-democrat, ministru în guvernul Titu Maiorescu, 1912-1913), în care e salutată poziția „de echilibru” a partidului conservator-democrat, condus de Take Ionescu, între boierii (conservatori) și „bogații orașelor” (liberali), aceștia din urmă aflați într-o colaborare periculoasă pentru țară cu socialiștii. Și Nicolae Flea, una dintre cele mai sonore voci în peisajul politic românesc, critică guvernarea lui Ionel Brătianu: „e detestabilă și anormală”, căci cultivă favoritismul, n-are autoritate morală și e mânăată doar de interese materiale.

Vizita triumfală a prim-ministrului Ionel Brătianu pe Dunăre, însoțit de doctorul Ion Cantacuzino, cu popas la Tulcea, parcă dă dreptate opozițorilor. Pofit să pună piatra de temelie a Palatului de Justiție, a uzinei de apă și a două școli primare, acesta participă la un banchet cu 150 de persoane, dat de mitropolitul Dunării de Jos. Același lucru la Cernavodă,

unde Casa „Capșa”, organizatoarea banchetului, oferă „suprem de prepelițe cu trufe”, ouă umplute tot cu trufe, nisetur „pregătite rusește” și șampanie Mumm „cu gust american”.

Un domeniu unde România e mult rămasă în urmă e cel al sănătății publice. Holera face ravagii în Rusia și riscă să se extindă și la noi (prin bălciuri, unde se consumă bragă și limonadă, manevre militare și murdăria generală, sesizată și deplânsă zadarnic de toată lumea). Pentru moment, în luna septembrie, e suspendată sărbătorirea a 50 de ani de la întemeierea Universității ieșene din cauza epidemiei. Folosirea atropinei și a morfinei (procedul dr. N. Dimitropol) împotriva holerei nu pare o soluție eficientă. Dezorientate, autoritățile alocă Ministerului de Interne 200.000 de franci „pentru combaterea epidemiei”. Mai gravă rămâne înmulțirea cazurilor de spirochetă. La București autoritățile sunt alertate de fuga unei oi negre și a unei mielusele albe, inoculate pentru experiențe cu sifilis la spitalul Colțea de către doctorul Petrini-Galați. „Friptura lor... se plătește!”, avertizează un ziar pe virtualii consumatori ai ovinelor fugare.

Intre timp, dr. Grill deschide o clinică particulară („Fortuna”) pe strada Cavafi, unde tratează cumplita boală cu injecțiile 606, inventate de dr. Erlich din Frankfurt. Costul unei fiole ajungea la 500 de franci. Ineficiența tratamentului generează un scandal, în care nemții explică procedeul, iar cercetarea mai atentă a doctorului bucureștean dă la iveală escrocheria: de fapt, acesta făcea simple injecții cu apă distilată!

Problemele sanitare declanșează o campanie, unde sugestiile nu lipsesc: autoritățile trebuie să fie vigilente, populația instruită, prin „apostolat de informare” și școlarizare

1910

Inginerul Aurel Vlaicu
și mașina sa de zburat

Nicolae Xenopol

Dar lucrul de căpetenie este încheierea convenției militare româno-turce. Presa turcă e plină de bunăvoință față de „ghiaurii” de odinioară: fără a fi propriu-zis o țară balcanică, România e o țară de pace în zonă; e o punte de legătură între Orient și Occident. Apoi are o armată modernă – singura dotată cu aviație, comentează foaia constantinopolitană *Stamboul*. Alte foi salută „comuniunea turco-română, devotamentul și loialitatea fostei țări sub suzeranitate otomană față de guvernul constituțional al Turciei”.

Presa europeană titrează pe prima pagină preconizata înțelegere bilaterală. *Le Matin* (Paris) o vede îndreptată, în primul rând, împotriva Bulgariei (în cadrul unui conflict turco-bulgar). *Le Temps*, *La liberté* stăruie deopotrivă asupra noii configurații de alianțe ce se creionează în spațiul balcanic. *The Times* (Londra) apreciază că e un triumf al Puterilor Centrale și în general privește „cu ochi răi” aranjamentul bilateral. Autoritățile de la București se abțin să comenteze convenția. Iuliu Pop, redactor la *Bukarester Tageblatt*, ia un interviu unui om politic român, nenumit, care o neagă, declarând că România dorește *statu quo*.

Cititorii atenți deslușesc însă și realități mai puțin optimiste. Schimburile economice se limitau la materii prime (făină, petrol – de o parte –, ulei, pește, măsline, struguri – de alta). Apoi exista un contencios în ceea ce privește proprietățile turcești din Dobrogea, provincia românească reintrată în hotarele naționale după Războiul de Independență. Cele 40.000 de hectare erau estimate la Istanbul ca valorând 20 de milioane, în timp ce la București, suma era de doar 500.000. Să mai amintim că se comemora cu fast patriotic victoria lui Ștefan cel Mare de la Războieni, deși acolo sorții nu fuseseră în întregime de partea românilor. Bulgarii, vizați direct de efectele viitoarei

convenții, o neagă cu vehemență. Mai mult, agentul diplomatic Maciorof, numit la București, refuză postul din această cauză. Între timp, se încheie, cu dezmințirile și confirmările de rigoare, convenții similare, turco-bulgară și greco-bulgară.

Era limpede că lumea se pregătea de o posibilă confruntare. În acest sens interpretau și analiștii interesul susținut pentru avioane de toate tipurile. Dincolo de aplecarea românilor spre noutăți, de spiritul lor competitiv, era vorba și de o potențială întărire a capacității de apărare națională. Astfel, aeroplanul lui T. Brumărescu este expus în parcul „Carol” și V. Morțun, ministrul Lucrărilor Publice, îi acorda 15.000 de lei pentru a-și cumpăra un motor nou.

Căpitanul Al. Georgescu construiește un hidroavion-helicopter. Aurel Vlaicu primește 50.000 de franci (drepturi de autor) pentru copierea aparatului său. Rămân, desigur, și aspecte sportive în cursule de aviație: pe aeroportul de agrement de la Chitila, Michel Molla zboară cu o pasageră, domnișoara Giurgea, actriță din compania Davila. Prima femeie din România care se încumetase astfel fusese Jeana Cămărășescu (n. Blondel, fiica ministrului Franței la București), pe aparatul aviatorului Blériot, venit la București. Aurel Vlaicu și același Molla zboară între Chitila și Ciocănești, dar primul rămâne fără benzină la 800 de metri de hangarul său de la Cotroceni și aterizează forțat. Zborul cu avionul rămânea „un sport primejdios”, cel puțin așa susținea *Le Figaro*, care semnală împotrivirea principelui Ferdinand de a-l lăsa pe principele Carol (viitorul rege Carol al II-lea) să zboare la Liège. În schimb, maiorul Vârtejanul, aflat la studii în Germania, participă (ca pasager) la mitingul aviatic Trier-Metz.

De la stânga sus spre dreapta, în sensul acelor de ceasornic: un tur al Franței sui-generis, în 1940 – soldați germani pe biciclete; de la München, prin Metz, spre Paris – scrie pe vagoanele care îi transportau spre Frontul de Vest, 25 de ani mai devreme; Hans Hubertus Mack; tancuri sovietice în Berlin, în timpul războiului rece lângă punctul de control Charlie, în anii '60

ERA RĂZBOAIELOR MONDIALE

L-am cunoscut pe colonelul HANS HUBERTUS MACK în Sala Maură a Cercului Militar Național de la București, la sfârșitul lunii mai a anului 2009, unde venise la a noua Conferință Internațională a Grupului de Lucru privind Studiile de Conflict intitulată „End of Empires: Challenges to Security and Statehood in Flux” (Sfârșitul imperiilor: Provocări pentru securitate și statalitate în creștere). Un teuton înalt, bine făcut, purtând uniforma cu distincție. Născut în 1954, colonelul Mack a intrat în Bundeswehr în 1974, a devenit doctor în Politici de Securitate la Centrul „George C. Marshall” din Garmisch-Partenkirchen (Germania) în 1999, pentru a ajunge în 2005 directorul Serviciului de Educație Istorică din cadrul „Deutsches Militärgeschichtliches Forschungsamt” (Institutul de Cercetări de Istorie Militară Germană). Domnia sa a avut amabilitatea de a răspunde la câteva întrebări.

– Care sunt tendințele recente în studierea istoriei militare germane?

– În clipa de față, suntem din ce în ce mai preocupați de istoria forțelor armate federale după 1990. Înainte de aceasta, am făcut cercetări referitoare

la istoria militară germană, de la început și până în anii '50, când a fost fondată Republica Federală Germania. Ne-am ocupat și de situația Germaniei în timpul războiului rece și în cadrul alianței NATO, pentru a ajunge în cele din urmă la anul 1989. Ajunși

aici, a trebuit să ne divizăm cercetarea în două ramuri. Una se ocupă de fosta Armată Populară Germană, adică armata Republicii Democratice Germane, iar cealaltă de Bundeswehr, armata federală. Acum, pe măsură ce continuăm și înaintăm în cerce-

1910

Scritorul francez Paul Bourget

Principele Ferdinand în uniformă de ofițer din armata regelui Frederic cel Mare al Prusiei

masivă; 60% dintre români erau încă analfabeți.

Că totdeauna, românii sunt atenți la ce se întâmplă în alte țări; uneori găsesc prilej de imitație, alteori lucrurile se aseamănă de la sine. În fine, multe rămân simple curiozități ce dau de gândit. Astfel, Primăria Bucureștilor, asemenea celei din Paris, care găzduia anticarii pe Cheiurile Senei, îi aduce pe ai ei pe malurile Dâmboviței. Numai că aici stau de-a valma cu grătare de mititei și burdufuri de brânză vândute de sibieni. Presa comentează răutăcios că anticarii noștri sunt mai cultivați decât cumpărătorii (foste bone nemțoaice, servitoare unguroaice ș.a.), interesate de romanele lui Paul Bourget (1852-1935, scriitor francez, membru al Academiei Franceze din 1894). Văzută de la Paris, România rămânea „sora cea mică”, cu un potențial economic și spiritual ce nu trebuia neglijat. Așa, românii sunt invitați să-și facă reclamă în ghidurile Didot-Bottin, iar cartea lui Nicolae Episcopescu despre expertizele grafologice, publicată la Paris, e primită cu interes de specialiștii francezi.

Micul oraș german Barmen, cu 4.350 locuitori și 17 secte protestante, își duce viața concurând aprig pentru aderenți. O foaie bucureșteană amintește că și la noi cei 30 de adventiști de la Jegălia, pe lângă practicarea cultului lor, profanau crucea ortodoxă.

Până să urmărească curiozități din lumea largă, românii iau cunoștință de întâmplări ciudate în spațiul lor sau ale unor concetățeni de-ai lor. Astfel e „ploaia bizară” cu gândaci de pe bulevardul Elisabeta (explicată printr-o furtună violentă care ridicase gândăcăria de pe copacii din Cișmigiu și apoi îi antrenase în suvoaiele de apă). „Baroana” Alexandrescu din Craiova nu ieșise de câteva zile din casă;

vecinii, atenți la orice mișcare în casa altuia, sesizează poliția, crezând că a fost omorâtă. Agenții sparg ușa și o găsesc bine sănătoasă pe stăpână: era surdă ca o ceașcă.

În fine, principele Ferdinand, călătorind incognito de la Viena spre țară, se oprește în gara Budapesta și vrea să intre pe o ușă laterală, rezervată personalului. Un paznic îl oprește: cei doi detectivi care-l însoțeau pe principe îi declină calitatea, dar omul rămâne inflexibil. Ferdinand se amuză, trece pe ușa publicului și îl felicită pe păzitorul ordinii pentru respectarea consemnului.

Americanii vin cu două invenții care se pare că n-au avut viață lungă: aratul pământului prin mici explozii controlate și citirea gândurilor pe ecran (prof. Baff le vedea pe ale răufăcătorilor, care în felul acesta puteau fi prinși!). Tot ei introduc vagoanele de cale ferată „liniștite”, solicitate mai ales de oamenii de afaceri. Și în continuare publică informații în legătură cu planeta Marte, unde, potrivit cercetărilor făcute de Observatorul astronomic Levell, existau apă și oxigen – deci „și oameni ca noi”. „Lumea marțiană are mulți adepți”, asigură o publicație americană.

Nemții introduc un procedeu de strângere a gunoaielor – generalizat azi în lumea civilizată – la Charlottenburg. Acestea se sortau: resturi alimentare (pentru „pensionarii” primăriei, adică pentru porci), hârtie/cârpe și cenușă/praf. Proprietarii erau obligați să cumpere tomberoanele respective și să le umple în consecință.

„Sărutările de vânzare” sunt la mare căutare în Scoția. Pentru a îndulci puțin șocul disponibilizărilor, fetișcane cu inițiativă din Glasgow sărutau lumea în dreapta și în stânga, adunând fonduri pentru șomeri... ■

ministrația militară, întrucât Germania a pus la punct structuri de administrație militară în teritoriile ocupate din Rusia. Pe noi însă ne interesează mai mult – în opinia mea, este de înțeles că se întâmplă așa – felul în care s-a încercat reintegrarea maselor de soldați atât ale Franței, cât și ale Germaniei la sfârșitul Primului Război Mondial. Nu a fost un lucru ușor, nici atunci, nici pentru cercetarea pe care o întreprindem, întrucât există multe perspective din care trebuie să privim această chestiune. De pildă, reintegrarea personalului militar, problema socială ori felul în care au fost tratați militarii în comparație cu civilii, ținând cont de nevoile lor speciale datorate traumelor suferite ori handicapului fizic dobândit de unii în urma războiului. Știți, a existat o oarecare „geologie” a civililor față de militari, întrucât aceștia din urmă erau plătiți, iar ceilalți nu, și așa mai departe. Un alt subiect de mare importanță

garea alegerilor de către naziști în 1933.

– De ce ar fi începutul Primului Război Mondial mai important ca obiect de cercetare decât felul în care s-a încheiat? Ceea ce s-a întâmplat în 1918 este de o importanță crucială pentru studiul cauzelor și începuturilor celui de Al Doilea Război Mondial, în opinia generală, cel puțin.

– Într-adevăr, dar, pe de altă parte, ne interesează mult felul în care a început războiul, întrucât există o serie de păreri preconcepționale. De pildă, germanii au acționat conform așa-numitului plan Schlieffen. Or, însăși existența acestui plan a fost uneori pusă la îndoială. Noi am dovedit că planul a existat, chiar dacă i s-au adus numeroase modificări, pentru a-l adapta situației din 1914. Vă spuneam că am scos și o carte și am organizat și o conferință internațională despre acest subiect, anul trecut. Adevărul este că, dacă ne uităm la toate conflictele ultimului secol, am putea vorbi despre o „eră a războaielor mondiale”. Nu poți separa studiul Primului Război Mondial de cel de Al Doilea Război

Mondial – ele sunt legate unul de altul, într-un fel. Noi privim ambele războaie mondiale împreună, în relația lor de interdependență.

– Vă este probabil bine cunoscut că drumul spre o Europă unificată a antrenat uneori modificarea unor percepții asupra trecutului. De pildă, tocmai datorită acestei tendințe, pentru francezi, Napoleon nu mai este prezentat întotdeauna ca un mare erou. Aceasta este, incontestabil, o modificare a reprezentării trecutului. Credeți că acest fenomen al integrării europene (care ne privește și pe noi, românii, de mai bine de doi ani) afectează ori modifică percepția asupra trecutului?

– Ceea ce spuneți este într-adevăr o problemă majoră. Interpretarea a ceea ce a fost este dependentă de generațiile care o practică – acesta este un fapt evident. Fiecare generație are felul ei de a interpreta istoria. Pentru istoric, în general, dar și pentru istoricul militar, în particular, este foarte important să depășească modelele naționale de raportare la istorie și să integreze cercetarea istorică și securitatea comună într-un cadru mai larg.

Istoria nu mai poate fi privită dintr-o perspectivă națională. Este necesar să dobândim și o perspectivă internațională. Iar eu cred că acest lucru este ceea ce trebuie să se întâmple în anii care vor veni.

– Vă mulțumesc foarte mult.

A consemnat
Adrian George
DUMITRU

internațională este comemorarea Primului Război Mondial în context internațional. Unul dintre cuvintele cheie este Tratatul de la Versailles, un tratat care a încurajat, prin duritatea anumitor prevederi, radicalizarea climatului politic din Germania, pavând drumul spre căști-

Odată cu încheierea cercetărilor și discuțiilor pe tema armatei R.D.G., efortul de cercetare se va concentra asupra Bundeswehrului

tarea istoriei militare germane, ne apropiem de momentul în care se va pune problema reunificării acestor două ramuri. Aceasta se va întâmpla probabil într-un an sau doi, odată cu încheierea cercetărilor și discuțiilor pe această temă. Pentru noi, așadar, este important să ne concentrăm pe istoria Bundeswehrului.

Pentru militar, viața în tranșee înseamnă mizerie și multă frică

Cum privește Institutul de Istorie Militară Germană începuturile celui de Al Doilea Război Mondial?

– În această privință, vă pot spune că am terminat publicarea unei serii de volume intitulate *Das Deutsche Reich und der Zweite Weltkrieg* (Imperiul german și cel de Al Doilea Război Mondial), care s-a întins pe mai bine de 30 de ani. Cred că această serie – și o spun nu fără un strop de mândrie – este una dintre cele mai importante contribuții la istoria militară, întrucât, după cum vă puteți da seama, am început în anii '70 și am terminat abia anul trecut. Am oferit comunității științifice internaționale o serie de volume, care au fost deja traduse în alte limbi, și am încercat să răspundem, pe cât ne-a stat în puteri, la întrebările referitoare la începutul războiului mondial, dar și la felul în care el s-a încheiat. Pe scurt: a fost un război crud și ideologic, care a despărțit Germania de restul lumii civilizate. Felul în care am încercat să investigăm faptele urmează o abordare extinsă, care însumează aspecte ale cercetărilor de istorie politică, militară, culturală.

Istoriografia militară franceză este din ce în ce mai interesată de experiența personală a soldatului, mai ales în ceea ce privește studiul ultimelor două secole. Poate fi regăsit acest interes și în cadrul Institutului de Istorie Militară Germană? Altfel spus, experiențele soldatului german, scrisorile sale, viața lui de front pot fi întâlnite în vreunul dintre volumele editate de Institutul din care faceți parte?

– După cum știți, acesta este un alt mod de a dobândi acces către ceea ce s-a întâmplat în trecut. Este ceea ce noi am numi „privirea de jos în sus” și este unul dintre obiectele noastre de cercetare. Pot să vă spun că am întreprins studii despre scrisorile trimise de pe front de către soldații din Primul și Al Doilea Război Mondial. Aceasta este o metodă diferită de a contribui la cercetarea de istorie militară, care lasă la o parte personalitățile ori bătăliile faimoase, dar care înfățișează întreaga realitate a războiului și ceea ce a însemnat el pentru oameni. Am editat câteva volume în ultimii doi ani,

printre care și scrisori. Ca un exemplu mă mulțumesc să menționez: *Feldpostbriefe jüdischer Soldaten 1914-18* (Scrisori de pe front ale soldaților evrei, 1914-18).

Cum a comemorat Institutul de Istorie Militară Germană cei 90 de ani scurși de la sfârșitul Primului Război Mondial?

– Eu cred că, pentru moment, accentul este pus mai ales pe începutul acestui conflict. După cum știm, este un subiect important. Noi am editat cărți și am organizat diverse manifestări internaționale. În afară de aceasta, ne-am ocupat și de alte aspecte particulare ale primei conflagrații mondiale. De pildă, noi am editat o carte despre Planul Schlieffen (*Magazin istoric*, nr. 11/2005) și o alta despre Frontul de Est între anii 1914-1917. Din perspectivă germană, ni se părea cumva firesc să ne gândim că Primul Război Mondial s-a desfășurat mai ales în Vest, împotriva Franței. Însă dincolo de perspectiva omului de pe stradă, noi știm că și în Estul și în Sud-Estul Europei s-au dus bătălii grele.

Dacă vorbim despre fronturile din Estul Europei, și despre comemorarea anului 1918... Ceea ce s-a întâmplat în Rusia ocupată de germani în 1917 și 1918 ține de sfera de interes a Institutului dumneavoastră?

– Parțial. Noi am editat câteva studii minore despre ad-

Pastila de cuvinte

N. Stoicescu împarte măsurile de capacitate în două mari grupe: **măsuri pentru lichide și măsuri pentru materii uscate (în special cereale).** Există și cazuri când o unitate de măsură pentru capacitate, de exemplu ocaua, s-a folosit atât pentru lichide, cât și pentru cereale.

Între măsurile pentru lichide, unele sunt de mărime variabilă (acăul, butea, polobocul, giumătatea, berbenița sau bărbânța), iar altele sunt de mărimi neprecizate exact (ciubărul, cofa, cupa, ocaua, vadra).

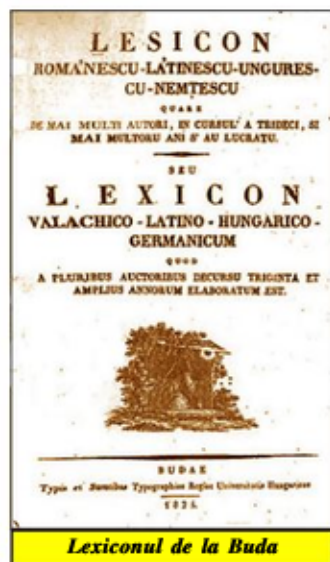
MĂSURI DE CAPACITATE

Academician MARIUS SALA

Acău este o unitate de capacitate de cca 56 de litri, folosită în trecut (începând din secolul al XIII-lea) în Transilvania. Termenul apare prima dată în *Lexiconul de la Buda* (1825) și provine din maghiarul *akó* „idem”. A avut dimensiuni variabile, în decursul timpului; la 1875 era sinonim cu *vadra*.

Antal „butoi mare de vin, de peste 100 de vedre”: „ostașii destupă antale, beu lacom fără cupe” (V. Alecsandri). Este un termen slav (pol. *antal*, ucr. *antal* sau rus. *antal*), răspândit în Moldova.

Berbință (cu variantele *berbeniță*, *bărbânță*) „vas de lemn, făcut din doage, pentru păstrarea brânzeturilor”, sinonim cu *bădăi*, *butoiaș*, *putinică*, este din maghiarul *berbence*, *börbönce* „butoiaș”. Pentru originea maghiară pledează și faptul că a fost folosită, pentru prima dată, în Transilvania, în secolul al XIV-lea (în Moldova apare în secolul al XV-lea, când se măsura cu ea sau în ea se

păstrau icrele și miera; în Țara Românească apare abia în secolul al XIX-lea). Mărima *berbinței* a fost variabilă, în timp și spațiu.

Bute este moștenit din cuvântul latinesc popular *buttis*, transmis în aproape toate limbile romanice (italiană, retoromană, franceză veche și dialectală, sardă, veche provençală, catalană, portugheză). Există în aromână (*bute*) și

meglenoromână (*buti*). Acest vas mare de lemn, folosit în toate cele trei țări românești, s-a întrebuițat ca măsură de capacitate într-o epocă în care nu se calcula cu prea multă exactitate, deci avea dimensiuni variabile (existau *buți mari* și *medii*). Cea mai veche atestare este în documente transilvănene de la sfârșitul secolului al XIII-lea. În Țara Românească, *bute* apare în primele documente ale lui Mircea cel Bătrân, care dăruia mănăstirii Cozia un mertic anual de zece buți de vin.

Derivate de la *bute* sunt: *butoi* „vas de lemn cu doage” (și *doagă* este un termen moștenit din lat. *doga* „vas”, împrumutat din greacă și transmis multor limbi române: fr. *douve*, sp. *doga*, it. *doga*), format de la *bute* cu sufixul *-oi*; *butlan* „butoiaș”, cu etimologie nesigură; *butlagă* „bute mai mică”; *burtuleag* „vas de 5-7-10 vedre”, înregistrat izolat. Sinoime ale lui *bute*, după Dicționarul Academiei, sunt:

MISTERIOSUL DESCÂNTEC

La bunici, în vacanțe, mulți dintre noi trebuie să fi auzit sau chiar văzut sătence descântând copiilor când li se făcea rău, aparent nemotivat. Era un gest perceput ca firesc, fără nicio încărcătură negativă, trecut mai degrabă la capitolul „oricum nu strică la nimic“. O bolboroseală rostită cu voce înceată de bunică – întotdeauna de bunică, și niciodată de bunic, cu vorbe neînțelese de copil –, timp în care palma bătrânei masa ușor grumazul copilului sau încheietura mâinii lui; și gata, răul a trecut!

gândirea magică. Tot el îl definea ca „totalitatea cuvintelor pe care le rostește vrăjitorul sau fermecătorul care face leacul, vraja sau

oricând, adică în orice zi sau în orice moment al zilei, ci numai în zori sau seara, nu duminica, și folosind anumite obiecte cu puteri magice, în-deosebi plante.

Societatea Internațională de Studii de Naratiune Folclorică și două institute ale Academiei Române, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan-Al. Rosetti” și Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”, au reunit la București, la sfârșitul lunii iunie 2010, cercetători din 15 țări (Canada, Estonia, Franța, Grecia, Irlanda, Israel, Letonia, Lituania, Marea Britanie, Olanda, România, Rusia, Statele Unite ale Americii, Turcia, Ungaria), pentru o dezbatere despre descântec, magie, acte magice.

Încă de la sfârșitul veacului al XIX-lea folcloristul Simion Florea Marian considera descântecul, opusul blestemului, ca avându-și originea în cultura primitivă și mai ales în manifestările ei care țin de

farmecul, de la care așteaptă un rezultat mai înainte determinat“. Descântecul își propune să alunge negativul. Originile lui străvechi, precum și trăsăturile lui universale sunt legate de vechile culturi din Egipt și din Mesopotamia. Transmis din generație în generație, prin inițiere, descântecul nu se poate face

Mărturisirea academicianului Marius Sala, vicepreședinte al Academiei Române, făcută în cuvântul său de salut la reuniune, este, într-un fel, o asumare a temei de către lingvistică. Dar ea aparține deopotrivă culturii oricărui popor. „Sunt fascinat de tema acestui colocviu încă din copilărie, când am luat pentru prima oară cunoștință cu producția literară populară, grație bunicului meu, Vasile Sala, preot, învățător și folclorist, care a publicat mai multe lucrări conținând texte folclorice, adunate de el în zona Bihor. La Universitatea București, unde mi-am făcut studiile, unul dintre eminenții noștri profesori, Alexandru Rosetti, se declara captivat și sedus de misterul descântecelor (de altfel, a și publicat un volum intitulat *Limba descântecelor românești*).

(Continuare în p. 63)

Butoi

cuvântului *jumătate* este astăzi considerată rezolvată: vine din traco-dacă (*gjumës* înseamnă, în albaneză, „jumătate”, iar partea finală *-(t)ate* este reflexul unei forme latinești *dimidietas* sau *medietas*).

Oca este o unitate de măsură pentru lichide, folosită și ca măsură de greutate, egală cu circa un litru (un kilogram) și un sfert. A fost împrumutată de la otomani, în secolul al XVII-lea, după ce Imperiul Otoman a devenit principalul cumpărător de produse din Țara Românească și Moldova. Turcescul *okka* a fost împrumutat de la arabi (*ukia*), care l-au luat din greacă (*oukia*), și, mai interesant, cuvântul grecesc vine din lat. *uncia* (derivat de la *unus*), cuvânt folosit ca unitate de măsură. Deci *oca* are aceeași origine îndepărtată ca formele românești (fr. *once*, it. *uncia*, sp. *onza*). *Aiarul* ocalei, adică etalonul de greutate, este și el un termen turcesc (tc. *ayar*, luat din arab. *âiâr*). Tot din turcă este termenul *tacâm* de ocale, adică diferite tipuri de oca, care trebuiau să fie folosite de negustori (cei prinși cu „ocale viclene” erau aspru pedepsiți, de aici expresia *a prinde cu ocaua mică*).

Pintă, cuvânt învechit, folosit în Transilvania, era o măsură de capacitate egală, aproximativ, cu un litru. Apare în *Anonymus Caransebesiensis* (cca 1700). Este un împrumut din maghiarul *pint*, răspândit și în unele limbi slave (polonă, slovacă); acesta a fost luat din germ. *Pinte*. Termenul german are la origine fr. *pinte*, care continuă lat. *pincta*, participiul trecut al verbului *pingere* „a picta”, cu sensul de „înzestrat cu o marcă”.

Poloboc „butoi, bute” apare mai ales în textele moldovenești (prima dată, la Ion Neculce) și se folosea la măsuratul vinului și al mierii. Capacitatea lui a variat în timp. Este un împrumut din ucr. *polubok* (în rusă, *poluboeka* „jumătate de butoi”). Mai puțin probabilă este explicația lui Stoicescu, care crede că ar fi vorba despre o creație românească: în prima parte *pol* însemna „jumătate” (împrumutat din sl. *pole*), iar termenul s-ar fi creat fiindcă polobocul era cât jumătate de *bute*!

Vădră, principala unitate de măsurat capacitatea, folosită în țările române pentru cantități mai mari de lichide, putea fi de lemn sau de aramă. A avut dimensiuni variate, în timp și spațiu (uneori au fost chiar neînțelegeri, din cauza diferențelor dintre capacitatea vedrei „românești” și cea numită „ungurească”). Este un cuvânt de origine slavă (*vedro*), răspândit și în alte limbi (maghiară, neogreacă), dublet al lui *bedearcă* „strachină de lemn”, împrumutat din magh. *vederka* (provenit din *veder*). N. Stoicescu precizează că problema vedrei este mai complicată în Transilvania, fiindcă a fost cunoscută sub mai multe denumiri: *hidria*, *feria*, *urna*. Aceste denumiri, care apar în documente, nu sunt înregistrate în dicționarele românești (probabil că nu erau denumiri românești; așa se poate interpreta faptul că Stoicescu spune că *urna* era, la români, egală cu *vădra*). ■

Știința în cuvinte potrivite cu Corina Negrea și Dan Manolache

luni-vineri de la 13.15

Ciubăr

buriiu „vas mai mic decât un butoi, având forma unei roate de circa 8–30 vedre“ (cu derivatele *buriaș* și *buriaș*), folosit în Țara Românească mai ales la transportul vinului, pare a fi luat din bulg. *burij*; *balercă* „mic butoiuș“ este de origine slavă, probabil ucraineană; *budâi* (Moldova și Bucovina) „putină“ și *budie* sunt din maghiară.

Cofă are diverse sensuri: (învechit, în Transilvania) „strachină, blid“; (regional) „vas de lemn, făcut din doage de brad, în care se aduce și se ține apă“ (sinonim cu *doniță*, din slavă, dar și cu *botă*, cuvânt românesc intrat prin filieră orientală neogreacă, bulgară); (ieșit din uz) „măsură de capacitate de mărimea unei ocale, conținând două fele sau patru fărtaie“. S-a folosit ca unitate de măsură, în sudul Transilvaniei, atât pentru lichide, cât și pentru cereale. Cuvântul există în mai multe limbi. În Dicționarul Academiei se arată că este un cuvânt de origine germană (literar *Kufe*) pătruns la slavi (bulgară, sârbă, ucraineană), la turci și la unguri. Ciorănescu crede că s-a pornit

de la gr. *kofinos* trecut la arabi (*quffa*) și, de aici, în latina medievală, de unde l-au luat limbile romanice (sp. *cofa*, it. *coffa*), germ. *Kufe* (sădesc *kof*). În română a ajuns pe mai multe căi, în același timp: de la unguri, de la slavi sau din săsește (*kof*). Derivate de la acest cuvânt sunt: *cofiță*, *cofiliță*, *cofăiel*, *cofăieș*, *cofei*. Par a fi înrudite cu acest cuvânt termenii *cof* „albic“ (puțin folosit) și *cofer* „cofă mică“ (considerat de Dicționarul Academiei „probabil din germ. *Küfer* sau o variantă dialectală a acestui cuvânt“).

Cupă are, la fel ca termenul precedent *cofă*, diverse sensuri: „blid“, „vas de lemn“, „cană“. Este continuatorul lat. *cuppa* „vas, vinarium“, păstrat și în celelalte limbi romanice. Pentru sensul „măsură de capacitate pentru lichide, mai mare de un litru“, sens ce apare numai în Transilvania, Dicționarul Academiei propune ca etimon (= cuvântul din care provine) maghiarul *kupa*, cu același sens. În documentele transilvănene, *cupa* apare fie cu numele latinesc *octalia*, fie cu cel german *etzel* (termenul *eitel*, dat de Stoicescu, nu este înregistrat în dicționarele românești).

Ciubăr (mai rar folosit în Muntenia, iar în Moldova numit de obicei *hărdău*, cuvânt de origine maghiară) înseamnă „vas mai mic de lemn“. În Transilvania se întrebuinta la măsurarea lichidelor, mai ales a vinului. Termenul are origine slavă, mai degrabă decât maghiară (contra etimologiei maghiare ar putea fi invocată prezența lui în istroromână,

unde nu avem împrumuturi maghiare). La originea sa îndepărtată este germ. *Zubar*, azi *Zuber*, care a fost împrumutat de slavi și, de la aceștia, a fost luat de unguri. O cercetătoare maghiară, Emma Lederer, care s-a ocupat de măsurile de capacitate din maghiară (citată în cartea lui N. Stoicescu), afirmă că *ciubărul*, ca unitate de capacitate, ar fi sinonim cu *tina*, termen pe care nu l-am găsit în dicționarele românești.

Jumătate (în pronunțarea moldovenească, *giumătate*), măsură de capacitate folosită des în Moldova, în secolele al XVI-lea-al XVII-lea, este o formă eliptică din expresia *jumătate de litru* (sau *oca*). După G. Ghibănescu, *jumătatea* ar fi chiar *polobocul*. El explică folosirea lui *jumătate* în locul lui *poloboc* (care vine din slavă) prin faptul că *poloboc* nu se generalizase încă. Stoicescu merge mai departe, afirmând că nu exclude posibilitatea ca *poloboc* să fie traducerea românescului *jumătate*. Folosirea unor termeni ce denumesc părți dintr-un întreg (*jumătate*, *sfert*) ca unități de măsură apare în multe limbi: germ. *Halbe*, devenit rom. *halbă*, este un exemplu elocvent. Originea

Doniță

Imagine din timpul desfășurării lucrărilor

Concluziile au fost încurajatoare, dacă ținem seama de precaritatea rezultatelor cercetărilor comune de până acum și de forțele materiale și umane angrenate în proiect (colegii lituanieni ne-au atras atenția, în repetate rânduri, asupra numărului foarte mic de cercetători din această țară și asupra faptului că nu a existat niciun fel de interes pentru spațiul românesc sau balcanic). Textele comunicărilor vor vedea lumina tiparului în paginile *Revistei*

Române de Studii Baltice și Nordice, editată de Asociație. Vor fi conjugate eforturile comune pentru a se edita un volum de documente diplomatice privind relațiile româno-lituaniene în perioada 1918-1940 (experții Ministerului român de Externe care au fost prezenți având la dispoziție textele acestor documente, iar Arhivele Naționale Lituaniene vor asigura sprijinul necesar). Această întâlnire urmează să fie instituționalizată, Aso-

ciația Română de Studii Baltice și Nordice purtând discuții de principiu, în acest sens, cu Academia Română.

Totodată, un colectiv de autori – Nerijus Babinskas, Veniamin Ciobanu, Florin Anghel și Silviu Miloșiu – va lansa în curând un proiect editorial al Asociației, prima *Istorie a Lituaniei* în limba română, menită să ajute pe toți cei interesați să se familiarizeze cu istoria și civilizația acestei țări. ■

Misteriosul descântec

(Urmare din p. 58)

Mi-a propus atunci și mie să studiez misterioasa limbă a descântecelelor, dar n-am ajuns să-i satisfac dorința. Astăzi regret a nu-i fi ascultat sfatul, dar, la rândul meu, mi-am povăluit alți colegi, mai tineri și mai pasionați, să abordeze acest fascinant domeniu. Prietena mea Sanda Golopenția Eretescu a publicat în urmă cu trei ani o excelentă carte despre *Limba descântecelelor românești*. Când Emanuela Timotin, tânăra mea colaboratoare de la Institutul de Lingvistică, mi-a vorbit despre această reuniune științifică, mi-am amintit de mentorul meu, Rosetti, și mi-am spus că cel mai frumos omagiu pe care i l-am putea aduce

ar fi să dedicăm memoriei lui actele acestui colochiu.

În lumea noastră tot mai puțin sigură și fermă, unde prezicătoare improvizate oferă soluții și căi de urmat, folcloriștii au simțit nevoia să stea la sfat despre istoria conceptului. Au vorbit despre magii Bizanțului (secolele VIII-XI), despre formule de descântec și protagoniștii lui în Antichitate și Evul Mediu, au găsit abordări antropologice fenomenului în Europa de Sud-Est, au descris vrăji și farmece germane sau maghiare, bazate pe rituri, agenți magici vindecători din poveștile azere, ritualuri de botez, vrăji medievale bulgare, au făcut o radiografie a vrăjilor din nordul Scoției etc., totul într-un generos context cultural. ■

Florentina DOLGHIN

PRIMA ÎNTÂLNIRE A ISTORICILOR DIN ROMÂNIA ȘI LITUANIA

FLORIN ANGHEL

În zilele de 19-21 mai 2010, la Târgoviște, au avut loc lucrările primei sesiuni a istoricilor din România și Lituania, desfășurate sub egida Asociației Române de Studii Baltice și Nordice (înființată în 2008, sub conducerea conf.univ.dr. Silviu Miloșiu), a Universității „Valahia” Târgoviște și a Ambasadei Republicii Lituania în România, cu generosul sprijin al Prefecturii Județului Dâmbovița și al Primăriei Municipiului Târgoviște.

Trebuie menționat, întâi de toate, că este pentru prima dată în istoria celor două state când istorici cu preocupări comune au fost reuniți în cadrul aceluiași proiect. Reuniunea ar fi fost greu de realizat însă fără sprijinul inimos și eficient al Excelenței Sale domnului Vladimir Jarmolenko, ambasador extraordinar și plenipotențiar al Republicii Lituania în România.

Dezbaterile științifice a fost precedată de vernisajul unei expoziții de artă plastică, în sălile Complexului Național Muzcal „Curtea Domnească” din Târgoviște (autori Arturas Antanas Skucas și Danielius Sodlika), generos reflectată în presa locală și de către Radio România Cultural.

În cadrul temei generale de dezbateri – *România și Lituania în relațiile internaționale interbelice: legături, confluențe și întâlniri* – au prezentat comunicări, în ordinea intervențiilor: Florin Anghel, Universitatea „Ovidius” Constanța, vicepreședinte al Asociației Române de Studii

Baltice și Nordice, *Lumina palidă a Lituaniei la București: sursele unui divorț nedeclarat (1918-1926)*; Dalia Bukeleviciute, Universitatea din Vilnius, *Relațiile politice și diplomatice dintre Lituania și România în 1935-1940*; Silviu Miloșiu, Universitatea „Valahia” Târgoviște, *Noua politică estică a lui Titulescu și upgradarea legăturilor politice și diplomatice ale României și Lituaniei*; Saulius Kaubrys, Universitatea din Vilnius, *Minorități etnice în Lituania și România: în căutarea unei paralele (1918-1940)*; Elena Dragomir, Universitatea din Helsinki, *Caracteristicile de dezvoltare ale periferiei europene în perioada interbelică: cazurile României și Lituaniei*; Nerijus Babinskas, Universitatea din Vilnius, *Concepția lui Henri H. Stahl despre sociologia istorică și Școala de sociologie de la București*; Bogdan Schipor, Institutul de Istorie „A.D. Xenopol”, Iași, *Criza polono-lituaniană din martie 1938. Câteva reacții române și occidentale*; Ioana Cazacu,

Universitatea „Al.I. Cuza”, Iași, *Al doilea corp de voluntari români în Rusia*; Ramojus Kraujelis, Arhivele Naționale Lituanene, Vilnius, *Statutul și viitorul statelor baltice și al României în strategia Alianțelor occidentale în primii ani ai celui de Al Doilea Război Mondial: o privire comparativă*.

Lucrările au fost urmate de o masă rotundă ale cărei dezbateri au fost dedicate relațiilor bilaterale în perioadele de independență ale Lituaniei și studiilor comparative în istoria și istoriografiile celor două state. Discuțiilor din această parte li s-au alăturat Dumitru Preda, Alexandru Ghișă și Alexandru Botez, toți trei istorici și specialiști în relații internaționale din cadrul Ministerului de Externe, Mioara Anton și Cosmin Popa, de la Institutul de Istorie „N. Iorga” din București, Roxana Ioniță, expert în cadrul Parlamentului României, Oana Popescu, de la Asociația Română de Studii Baltice și Nordice.

RĂPCTURE

8

1380. Pe câmpia de la Kulikovo, cneazul Moscovei, Dmitri Donskoi (1359-1389), reușește să-i învingă pe tătarii hanului Mamai, care-și menținuseră un control efectiv asupra Rusiei aproape un secol și jumătate, începând din 1240. Odată cu această victorie a Moscovei, invincibilitatea tătarilor este spulberată, dominația lor slăbită, deși va trebui să mai treacă încă un secol până ce stăpânirea mongolă va fi înlăturată. Dmitri Donskoi știe că va învinge, pentru că are în preajmă un bătrân călugăr, Serghie din Radonej, devenit sfânt, venerat de ruși, și un fel de ghid spiritual al Rusiei moscovite. El îi prezice cneazului victoria de la Kulikovo, sfârșitul dominației tătare și începutul supremației Moscovei.

13

1982. Prințesa Grace de Monaco, soția prințului Rainier al III-lea și fosta actriță americană Grace Kelly (născută în 1929), mamă a trei copii, rulează la volanul unui Rover 3500 cu șase cilindri, alături de fiica ei, Stéphanie. Se îndreaptă spre Monaco dinspre Roc-Angel, unde este reședința de vară a familiei Grimaldi și unde au fost cu toții în vacanță. Drumul este în pantă și foarte dificil. Multe serpentine, peste 50 de viraje scurte. Dar Grace știe asta și conduce de ani buni, deși cu întreruperi, după ce a devenit prima doamnă. Un șofer de camion aflat în spatele Roverului princiar vede cum mașina, după o serpentină în unghi foarte ascuțit, lovește marginea balustradei și cade în gol, aterizând peste tufișurile dese, apoi se rostogolește de câteva ori și se izbește de copaci, cu un zgomot ca de avion prăbușit. Se oprește în gardul de piatră al unei vile, care o despărțea de o grădină de zarzavat. Este 10 și 5 minute dimineața. După o comă profundă, Grace va muri a doua zi, seara. Fiica ei, de 17 ani, va supraviețui.

19

1896. Are loc inaugurarea primului velodrom din București. *Universul* aduce „la cunoștința Onor Public” că „Velodromul Român, a cărui construcție a costat peste 100.000 lei, e unul dintre cele mai frumoase din Europa și cea dintâi construcție de acest fel, cu care România se poate mandri. Pista este făcută din lemn și aptă a permite alergătorilor „o repeziune de 60 km pe ceas”. Cea dintâi „întrunire sportivă biciclistă” va fi înveselită și încurajată de un mare concurs de persoane” – se arăta încredzător ziarul. La ora 3 după-amiază, velocipediștii din Capitală pleacă din Grădina Cișmigiu, cu muzica în frunte, spre rondul al doilea de la Șosea, unde se află velodromul, și la ora 4 încep cursele.

20

1952. La bordul unei bărci pneumatice, *L'hérétique*, medicul francez Alain Bombard pornește solitar, precar echipat, aproape fără hrană, să traverseze Atlanticul. Este o ambiție personală, trezită când, doctor fiind într-un spital din Boulogne-sur-Mer, i s-au adus cadavrele a 41 de naufragiați. După 113 zile trăite practic în condiții de naufragiu, reușește să ajungă în insula Barbados, din Antilele Mici, într-o stare precară de sănătate, dar demonstrând că naufragiații mor de disperare, nu de foame și de sete.

21

1862. Președintele american Abraham Lincoln, avocat de profesie, care și-a făcut un scop al mandatului său din emanciparea negrilor („Urăsc sclavia. Este o nedreptate monstruoasă, care le permite dușmanilor libertății să ne ia, pe bună dreptate, de ipocriți și adevăraților prieteni ai libertății să se îndoiască de sinceritatea noastră”), îi convoacă pe toți membrii Cabinetului pentru o reuniune specială, pe care el o vrea un pas în demersul pe care și l-a propus. Știe însă că trebuie să fie foarte prudent, pentru că decizia sa are mulți dușmani. Mai întâi, propune să le citească un lung pasaj scris de un umorist, Artemus Ward. Nimeni nu râde, în afară de Lincoln. Președintele își cere scuze și adaugă că ar muri dacă nu ar găsi timp să râdă, râsul fiind pentru el cel mai medicament. Apoi scoate din jobenul pus pe birou o foaie de hârtie. „Nu am vorbit despre aceasta nimănui, însă i-am făcut o promisiune Creatorului și mie însumi și o să onorez această promisiune”. Era vorba despre Declarația de Emancipare, un trăsnet în istoria și în viața socială a Americii. Ea va fi adoptată trei luni mai târziu.

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **Dinu C. Giurescu, Alexandru Ștefănescu, Ilarion Țiu – ROMANIA ȘI COMUNISMUL. O ISTORIE ILUSTRATĂ**

Editura Corint, București, 2010, 215 pp

● **Patrick J. Geary – MITUL NAȚIUNILOR. ORIGINILE MEDIEVALE ALE EUROPEI** (traducere, studiu introductiv și note explicative de **Alexandru Madgearu**)

Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2007, 229 pp

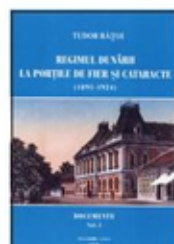
● **Nicolae Pepene, Victor-Emil Ștefănescu, Bogdan Florin Popovici, Raul Mihai – BRAN. O ISTORIE ÎN IMAGINI**

Editura Suvenir, Brașov, 2006, 238 pp

● **Cezar Stanciu – FRĂȚIA SOCIALISTĂ. POLITICA R.P.R. FAȚĂ DE ȚĂRILE „LAGĂRULUI SOCIALIST” 1948-1964**

Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2009, 293 pp

● **Tudor Rățoi – REGIMUL DUNĂRII LA PORȚILE DE FIER ȘI CATARACTE (1891-1924). DOCUMENTE, VOL. I**

Editura ALMA, Craiova, 2009, 265 pp

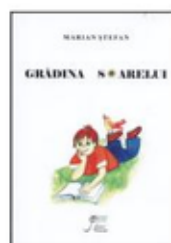
● **DRACULA. VOIEVOD ȘI VAMPIR** (catalog de: **Margot Rauch, Alfred Auer, Veronika Sandbichler, Katharina Seidl**; traducere de: **Codruța Cruceanu**)

Editura Muzeului Național de Artă al României, București, 2010, 243 pp

● **DICTIONAR ISTORIC AL LOCALITĂȚILOR DIN JUDEȚUL OLT (G-O)** (sub egida Academiei Române, Institutul de Cercetări Socio-Umane „C.S. Ploșor”, Craiova)

Editura Alma, Craiova, 2009, 259 pp

● **Marian Ștefan – GRĂDINA ȘI SOARELUI**

Editura Oscar Print, București, 2010, 56 pp

● **DOCUMENT** (Buletinul Arhivelor Militare Române)

Anul XIII, nr. 3 (49), 2010, 100 pp

● **EURO-ATLANTIC STUDIES** (sub egida Centre for Euro-Atlantic Studies, Universitatea București)

Nr. 13, 2009, 143 pp

● **REVISTA ROMÂNĂ-AMERICANĂ**

Seria a II-a, ianuarie 2010, nr. XIX-XX, 220 pp

● **MAGAZIN DE FILATELIE, CARTOFILIE ȘI NUMISMATICĂ**

Anul XV, nr. 3 (115), iulie-septembrie 2009

Cititorii scriu istorie

tervenția mea la B.N.R. am primit o scrisoare din Bratislava, Slovacia, de la domnul Zbyšek Šustek de la Academia Slovacă de Științe, pasionat numismat, în care mi-a prezentat un proiect nerealizat al bancnotei de 20 lei, model 1950, în care se regăsește inversată scena din porțiunea canalului Dunăre-Marea Neagră de pe bancnota de 10 lei. Am găsit astfel un pretext să vă prezint câteva aspecte legate de munca la Canal.

Pe șantierul Canalului Dunăre-Marea Neagră

unul Andronache și colegul meu Grigore Cotan, cel ce avea să devină unul dintre specialiștii de la Rovinari. Mai departe se afla alt utilaj, 006 sau 26, pe care lucrau alți stahanoviști, precum Gheorghe Uzum, Trașcă, Cârstocea, Solom și, mai ales, Marin Cocean, cel care și-a făcut nunta în cadrul Sectorului, pe banii tuturor, nașul fiind șeful de Sector, directorul Crăciun, fratele Constanței Crăciun, ministru al Culturii (1953-1957), apoi și vicepreședinte a Consiliului de Stat. Eu n-am fost prezent, căci am fost de gardă la sediul U.T.M.

Utilajele, de proveniență sovietică, erau adevărați coloși, aveau peste 200 de tone. Când am văzut că pot mânui asemenea mașini, o jucărie în mâinile mele, m-am simțit liber și stăpân, eu, care cu patru ani în urmă eram slugă și mă trântea plugul pe brazdă, la 13-14 ani. Un

fel de teribilism juvenil întârziat, zburdam în libertate cu euforia tinereții, căutând să fiu și eu la nivelul celorlalți. Am ajuns doar un fruntaș în producție, pus la Panoul de Onoare, pe lângă acei stahanoviști cu pozele cât cartea poștală.

Brigadierul meu, Nicolae Gânță, fost învățător, ținea în fiecare zi la stația de ampli-

ficare o emisiune de umor cu aspecte din disciplina la locul de muncă și cu vocea lui baritonală făcea o impresie deosebită.

Se muncea după modelul oamenilor sovietici, metodele lor erau un exemplu de urmat, după cum reiese din articolele timpului, pe care le-am mai păstrat, nici eu nu știu cum. La plecarea din Sectorul 11 Stâncă la alt Sector, cel numit 9 Culme, am luat poza de pe Panoul de Onoare, ca și pe cele ale lui Nicolae Gânță și Gheorghe Uzum, pe care împreună cu un ziar, *Canalul*, de la acea vreme, nu le mai regăsesc prin arhiva proprie. Poate că odată vor ieși la iveală.

În primăvara anului 1953 am fost transferat la Sectorul 9 Culme, cu excavatorul 015, dar până să ajungem acolo și să ne apucăm de treabă, s-a închis Canalul, la 18 iunie 1953, dacă mai țin bine minte.

Constanța Crăciun

Revista Magazin istoric a publicat recent câteva articole despre bancnotele și monetele din România, în decursul timpului. Cum una dintre bancnote, cea de 10 lei, apărută în ianuarie 1952, reprezintă pe revers exact punctul de lucru din cadrul Sectorului 11 Stâncă de la Canalul Dunăre-Marea Neagră, la care am lucrat în acea perioadă, am expediat o adresă la Banca Națională a României pentru a-mi trimite o copie după aceasta. După in-

DOUĂ BANCNOTE CU AMINTIRI DE LA CANAL

NICOLAE GOLGOJAN

M-am angajat la Canalul Dunăre-Marea Neagră, după multe peripeții, împreună cu un consătean, la 1 octombrie 1951, la Biroul Sectorului, numai cu buletinul, și într-o oră am fost planificat la muncă în Schimbul 3.

Cum nici bani nu aveam, ni s-a dat cartelă pe credit, un pat și un dulap în Pavilionul Tineretului, compus din două barăci în formă de potcoavă, în mijloc având o platformă cu un catarg, unde în fiecare dimineață, cântând Internaționala, înălțam steagul și seara îl coboram și-l depuneam la Biroul U.T.M., la secretarul Aldea Militară.

În prealabil, am fost conduși la magazia de echipament de protecție și dotați cu toate hainele posibile: salopete, pufoaice, cizme de cau-

ciuc, pâslari, bocanci, căciuli etc. Cartela de masă o predam la bucătărie și, în schimbul a 60 de lei, mâncam trei mese pe zi. Dacă nu predam cartela, mâncam doar masa de prânz.

Schimbul 3 începea la ora 19, se lucra 12 cu 24 de ore. Am fost repartizat pe excavatorul 237.001, unde manipulant era un băiat tare cumsecade, pe nume Ion Tăbăcaru, care ne-a și construit un pat în care ne-am odihnit până dimineața, când ne-a arătat ce curățenie aveam de făcut, eu și colegul Vasile Cozma.

Pe Canal erau – se spunea – 32 de excavatoare cu indicativul 237.000, iar în cadrul Sectorului 11, comasat cu Sectorul 10, funcționau vreo cinci-șase bucăți.

Existau trei șantiere: A+B în care intra și 3+3, punctul

de lucru imortalizat pe bancnota de 10 lei, unde se lucra numai în piatră, și Șantierul C, mai în fund și mai jos, despărțit, unde se aflau deținuții politici sau de altă natură și cu care lucram împreună în cordon păzit de militari.

După cursul de calificare la locul de muncă, de trei luni, am fost cooptat în brigada stahanovistului Nicolae Gânță, pe excavatorul 017, apoi pe 004, cel pe care am lucrat și la I.M. Rovinari până ce, în 1966, a fost livrat C.S. Hune-doara, pentru halta de steril.

Bancnota de 10 lei redă întrucâtva peisajul punctului de lucru, dar inversat puțin. Excavatorul din plan apropiat era mai departe, în spatele lui fiind acea unică macara cu aburi pe care lucra

GRĂDINA VALORILOR ROMÂNEȘTI

CLIO
ANUNȚĂ

IRINA ȚĂRANU

Joi, 10 iunie 2010, a avut loc în incinta Parcului Copilului din Sectorul 4 al Capitalei inaugurarea complexului statuar „Grădina Valorilor Românești”. Alei dedicate scriitorilor, muzicienilor, politicienilor, oamenilor de știință. Două milenii de istorie concentrate într-un parc tematic. Aici sunt adunate personalități excepționale, care au constituit modele pentru generațiile trecute și ar trebui să rămână modele și repere pentru evoluția și dezvoltarea conștiinței noilor generații.

Amenajat sub forma unui complex statuar format din 76 de busturi, reprezentând personalități semnificative ale istoriei și culturii naționale, care au definit istoria și cultura românească, de la Burebista, Decebal, Basarab I la Vlad Țepeș, Constantin Brâncoveanu și Carol I, de la Mihai Eminescu și Spiru Haret la Nichita Stănescu și Toma Caragiu, de la Grigore Antipa, Anghel Saligny și Ștefan Luchian la Nicolae Paulescu, Tristan Tzara și Eugen Ionescu, acest colț este nu doar un loc de recreere, ci și unul în care vor fi organizate activități culturale, destinate copiilor și tinerilor, lecții de istorie, cursuri de literatură, ateliere de lucru, lecții deschise, seminarii etc.

Parcul va beneficia și de un sistem audio cu muzică ambientală, unde cei care vin vor putea asculta lucrări ale marilor compozitori români, precum George Enescu sau Ciprian Porumbescu, de o bibliotecă, unde cei care iubesc lectura vor găsi enciclopedii și numeroase volume din cultura națională. Organizatorii își propun ca la 15 ianuarie, 19 februarie, 31 martie, 9 mai să organizeze evenimente destinate nașterii lui Eminescu, Nichita Stănescu, Lucian Blaga sau C. Brâncuși.

La ieșirea din parc cei ce doresc pot să-și cumpere și o amintire de la magazinul de suveniruri.

Momentul tăierii panglicii inaugurale a fost oficiat de primarul Sectorului 4 al Capitalei, Cristian Popescu Piedone, și de președintele fondator al Fundației Dan Voiculescu pentru Dezvoltarea României, prof.univ.dr. Dan Voiculescu, în prezența unor importanți oameni de cultură, scriitori, actori, personalități marcante ale vieții artistice românești. ■

Academicianul Eugen Simion

Toată lumea a fost repartizată la munca câmpului. Eu și cu un coleg, Constantin Bălășoiu, am rămas de pază.

Printre cei de la Sectorul 11 se mai aflau frații Pronoza, Maroș Maxim și Aftei Emilian. Aceștia din urmă au plecat în 1952 sau 1953 în Uniunea Sovietică, să lucreze la Canalul Volga-Don, ei fiind lipoveni.

Excavatoarele erau alimentate cu 6.000 de volți, de la Uzina Ovidiu 1. Cea de la Ovidiu 2 avea să fie dată în funcție în vara lui 1952, în prezența ministrului de resort, inaugurată cu mare fast.

În acea perioadă, ca și în cea care a urmat, se punea bază pe cultura și educația muncitorească. Biblioteca fiecărui șantier era dotată cu cărți mai mult de proveniență rusă și sovietică, pe care Librăria Cartea Rusă le producea din plin, ca și Biblioteca Tânărului Muncitor, la care eram abonat.

Dornic de lectură, devenisem și un difuzor voluntar de carte. Luam cărți sâmbăta și le împărțeam unora dintre cei vreo 30-40 de inși câți locuiam într-o baracă de stuf, unde lumina nu se stinge niciodată, dat fiind că unii plecau, alții veneau la și de la serviciu. Luni le strângeam și le duceam, citite sau nu. Mare avânt luase și mișcarea sportivă.

Cărțile citite, pe lângă lecțiile politice privind biografia lui Lenin și Sta-

lin, istoria P.C.U.S. ca și geografia U.R.S.S., ne îndotrinară și în acest fel promovam cultura sovietică și rusă pe scară largă. În 1952 am fost propus printre cei 11 tineri de la Sectorul 11 să mergem la Facultatea Muncitorească. Colegul meu Prodanciuc (polonez) s-a dus, iar eu am amânat pentru anul viitor, când ocazia s-a risipit. Motivul a fost și acela că mai așteptau acasă încă vreo șapte-opt frați care aveau nevoie de ajutor. După stabilizarea din 1952 am trimis acasă 600 de lei, în luna martie, bani cu care au cumpărat o vacă, prima din familia noastră. De atunci și până azi, la casa părintească din Oltenia de sud-est se află o vacă sau două folosite în perioada comunistă și ca animal de tracțiune la o cotigă.

Cum spuneam, în jurul nostru lucrau și deținuți, mai ales politici. Acești deținuți erau păziți de la distanță, printre ei având un șef din mijlocul lor, în mână cu un ciomag.

Se ocupau cu spargerea bolovanilor de piatră, pe care

îi încărcău în vagoane platformă pentru portul Midia sau Constanța. Pe cele mai mari le mai încărcam cu excavatorul. Unul dintre aceștia, cu voie de la șef, venea ba după o găleată, ba după o rangă, doar să-și facă drum. Într-una dintre zile m-a întrebat, cred că după o tatonare prealabilă, dacă vreau să scriu o scrisoare la el acasă, ca să știe ai lui unde se află. În inocența mea am scris și am primit răspuns. Cu prima ocazie i-am dat scrisoarea, a citit-o și n-am văzut bucurie mai mare printre lacrimi. A rupt-o în fața mea și mi-a mulțumit. Mă putea costa acest gest, dar consider că am făcut o faptă bună.

Dar a venit și ziua de 5 martie 1953, când moartea lui Stalin a întristat o jumătate de glob. În mormântarea am văzut-o chiar la locul de muncă, în chinetă adică, așa se spunea carierei de piatră. Cocoțat pe brațul utilajului am plâns și eu ca toată lumea, în timp ce în acele momente de reculegere claxonau toate utilajele, răsunau

fluierile locomotivelor și sirenele vapoarelor din port, totul fiind înghețat pe loc, cu jale mare.

Să mai menționez că după ce am început să câștigăm mai bine am renunțat la cantina în comun și ne-am abonat la popotă, unde se mâncau trei feluri, chiar și desert, la prețul de 208 lei pe lună. ■

Canalul Dunăre-Marea Neagră, azi

● **Întâlnirea cu Hemingway** ● **Tabachera salvatoare** ● **Omul sovietic a inventat și commando** ● **Atac prin surprindere asupra... aliaților** ● **Adevărul despre bombardarea „Deutschland”** ● **Germanii bănuiesc, dar nu pot dovedi** ● **Cum a scăpat Franco cu viață**

In Spania, Orlov a fost trimisul lui Stalin cu cel mai înalt rang. Avea preeminență inclusiv în fața militarilor sovietici. A primit indicații clare să evite orice contact cu comuniștii spanioli și să trateze doar cu oficialitățile republicane, „cu demnitatea unui atașat militar britanic”.

A părăsit Moscova la 10 septembrie 1936, fără nici cea mai mică bănuială că era pentru ultima dată când își vedea rudele și țara natală. În Spania a avut prilejul să întâlnească cele mai importante personaje ale conducerii republicane, dar și personalități culturale de prim rang. Cea mai puternică impresie i-a produs-o Ernest Hemingway. Acesta fusese ales de sovietici să scrie comentariul pentru un film de propagandă în favoarea republicanilor, film ce era realizat, oficial, de către autoritățile spaniole. Atunci când

i-a citit romanul *Pentru cine bat clopotele*, Orlov a recunoscut modelele care i-au servit lui Hemingway pentru personajele sale. Robert Jordan, personajul principal, avea, în bună măsură, caracterul scriitorului. Generalul Golz era de fapt generalul Walter, pseudonimul comandantului Brigăzii Internaționale nr. 14, un polonez al cărui nume real era Karol Swierczewski. Walter avea să fie rechemat la Moscova, din cauza intrigilor generalului Berzin, consilierul militar sovietic pe lângă guvernul republican. Orlov a trimis la Moscova un raport în care îi lua apărarea generalului polonez, dar acesta a fost totuși rechemat. Orlov a imaginat atunci o stratagemă pentru a-i salva viața. I-a cerut ca în pachetul cu obiectele mai importante pe care urma să le trimită acasă prin curier diplomatic, polonezul să includă și o tabacheră de argint cu rubine, pe care o primise în semn de

recunoștință de la spanioli. Primul lucru pe care Walter l-a zărit atunci când a intrat în biroul lui Ejov (noul șef al NKVD) a fost tabachera. Ejov i-a mulțumit pentru cadou.

Un alt personaj al cărții lui Hemingway, corespondentul de război Karkov, se baza, potrivit lui Orlov, pe Mihail Kolțov, corespondentul ziarului *Pravda* în Spania, în fapt, ochii și urechile lui Stalin. Ceea ce nu l-a scutit să fie până la urmă lichidat. În sfârșit, Varloff, menționat de două ori în același paragraf, drept un înalt responsabil sovietic, l-ar fi desemnat chiar pe el, Orlov, mai ales că numele rima cu al lui.

Principală misiune a lui Orlov în Spania era organizarea operațiunilor de gherilă sau de *commando*. Celui din urmă termen, Orlov îi dădea și o explicație lingvistică. Pentru Orlov, el ar fi fost creat de locuitorul său Leonid Eitingon (cunoscut de spanioli drept colonelul Kotov). Acesta, bun vorbitor de spaniolă, l-ar fi derivat din cuvântul spaniol

Avionul Tupolev SB-2 și victima sa, nava „Deutschland”

ALEKSANDR ORLOV: DEFECTIUNE SAU DEZINFORMARE?

CRISTIAN TRONCOTĂ, DORIN MATEI

Dacă ar fi să îi dăm crezare totală lui Aleksandr Orlov, războiul civil din Spania a fost, de fapt, o confruntare între U.R.S.S. și Germania lui Hitler, în care Stalin era interesat în primul rând nu de victoria forțelor republicane, cât mai ales să îi dea un semnal clar lui Hitler că forțele militare sovietice erau suficient de puternice pentru a-l determina să nu atace în acea direcție. Pe un om ca Orlov nu trebuie niciodată să îl crezi pe cuvânt. Cunoaștem și parcursul relațiilor germano-sovietice de până în acel moment, cele două țări ajutându-se reciproc să revină pe arena internațională (Germania a fost prima țară care a recunoscut oficial U.R.S.S. ca subiect de drept internațional, prin acordul de la Rapallo, din aprilie 1922, ce scotea cele două țări din izolarea diplomatică de după Primul Război Mondial), cât și să se reînmăreze (Germania și-a putut dezvolta producția de armament, interzisă prin Pacea de la Versailles, și instrui trupele pe teritoriul U.R.S.S., care a profitat și el din această colaborare militară). Venirea lui Hitler la putere se pare că a provocat mari temeri sovieticilor.

Cartea lui Edward Gazar Alexander Orlov. The FBI's KGB general (Aleksandr Orlov, generalul KGB al FBI-ului), apărută la Carroll and Graf Publishers, New York, 2002, citează relatarea fostului general despre un film de propagandă. Dacă izbucnește războiul -, destinat publicului larg. Potrivit aceluia film, care avea ca subiect un război între U.R.S.S. și Germania, trupele sovietice terminau învingătoare și fără să sufere vreo pierdere și reveneau acasă îmbrăcate ca de paradă, în vreme ce trupele germane erau decimate și lăsau pe câmpul de luptă morți fără număr. Șeful NKVD din acel moment, Iagoda, i-a spus lui Orlov, înainte să plece în Spania, că acolo era terenul de încercare pentru materialul militar sovietic și pentru

pregătirea de luptă a militarilor Armatei Roșii. Acolo trebuia să obțină recunoașterea capacității de luptă a U.R.S.S., Anglia și Franța trebuia să înțeleagă cât de important era să aibă pe sovietici drept aliați, iar Hitler că ar fi fost o greșeală să atace ursul rus. La rândul său, Litvinov, comisarul poporului pentru Afacerile Externe, cu care Orlov se afla într-o relație de prietenie, i-a spus: „Dacă ei [britanicii] insistă să îi împiedice pe republicani să cumpere arme din exterior, monarhistii vor câștiga și Hitler își va vedea realizat obiectivul. În acest caz, vom fi în război în 1938“.

Aleksandr Orlov

Ernest Hemingway

cei de pe navă să nu își dea seama cui aparțineau avioanele.

În după-amiaza zilei de 29 mai, trei avioane de recunoaștere spaniole au zburat deasupra portului Ibiza. De la altitudinea la care se aflau, au crezut că au identificat nava „Leipzig“. Au decolat apoi două avioane de bombardament SB-2, cu cei mai buni piloți sovietici care luptau în Spania. Două bombe au lovit nava. Doar că nu era „Leipzig“, ci „Deutschland“. Ur-marea este cunoscută. Importanța mărturiei lui Orlov constă în recunoașterea faptului că lovitura contra navei germane a fost una deliberată, efectuată de sovietici la cere-rea lui Stalin.

Iată cum descria revista *Time*, din 7 iunie 1937, episodul. De o săptămână, evenimentele cele mai importante aveau loc pe cerul, nu pe pământul Spaniei. Săptămâna începuse cu atacul avioanelor forțelor monarhiste asupra unui avion al unei companii aeriene franceze, care efectua zboruri între Biarritz și orașul republican asediat Bilbao, în ciuda avertismentelor monarhiștilor. Pe când se apropia de locul de aterizare, avionul fusese atacat și pilotul, rănit la cap, reușise să aterizeze de urgență pe un câmp. Publicația americană reproducea știrea potrivit căreia bombardarea mândriei flotei germane, „Deutschland“, se petrecuse pentru că tunurile antiaeriene ale acesteia trăsese asupra avioanelor. Dar menționa și punctul de vedere german că atacul se

Generalul Karol Swierczewski, ultimul din dreapta

produsese neprovocat. Ori-cum, potrivit *Time*, era pentru prima oară când o navă de luptă de asemenea dimensiuni era lovită de o bombă lansată dintr-un avion. „Deutschland“ supraviețuise, dar 23 de marinari fuseseră omorâți și alți 70 răniți.

Sovieticii au avut confirmarea, peste câteva luni, printr-o sursă din cadrul

Mihail Kolțov, corespondentul ziarului Pravda în Spania

conducerii flotei germane, că nemții au bănuț că în spatele acțiunii s-ar fi aflat serviciile secrete sovietice, dar nu au obținut nicio probă. Și ministrul Apărării spaniol, Prieto, l-a abordat direct pe Orlov, întrebându-l dacă nu era amestecat în acel episod. Orlov s-a prefăcut că nu a auzit întrebarea.

În sfârșit, la sugestia lui Prieto de data asta, sovieticii au mai urzit un plan care ar fi trebuit să pună capăt războiului civil. Unul dintre marrii comandanți ai armatei monarhiștilor, generalul Mola, a murit și urma să fie înmormântat cu toate onorurile și în prezența lui Franco. Planul prevedea un atac cu avioane de bombardament și de vânătoare, care să elimine întreaga conducere monarhistă. Prieto îi rugase pe sovietici să nu mai împărtășească nimănui planul, temându-se că unii dintre colegii săi spanioli, catolici, s-ar fi putut opune unui asemenea asasinat în masă. Și tot Prieto a fost cel care a dezvăluit planul ministrului de Interne. Acesta, basc de origine, l-a amenințat că dacă nu îl anulează, face totul public. Așa că Prieto a insistat pe lângă Orlov să contra-mandeze ordinul de atac. Ca o ironie a sorții, ministrul de Interne s-a refugiat, după victoria monarhiștilor, în Franța. Acolo a fost capturat de Gestapo, care l-a predat lui Franco. A fost executat fără judecată. ■

(Va urma)

care însemna „autoritatea de a comanda“, pentru a desemna mici unități formate din militari care aveau fiecare o specializare bine determinată, dar erau capabili să se suplinească în luptă unul pe celălalt. Astfel de unități se infiltrau în secret în teritoriul inamic, loveau fulgerător obiectivul ales și se retrăgeau în liniile proprii sau către punctul de evacuare, evitând pe cât posibil lupta. Era o diferență capitală față de forțele de partizani, care luptau pe perioade îndelungate în spatele liniilor inamice, organizați ca o armată. În realitate, cuvântul este atestat undeva din secolul al XVII-lea și este de origine olandezo-sud-africană.

Inițial, Orlov nu a împărtășit entuziasmul lui Eitingon. Considera că toate elementele respective figurau deja în programul de pregătire al taberelor de gherilă. În plus, era relativ ușor ca o astfel de unitate să se infiltreze în adâncimea teritoriului inamic, dar mult mai greu să revină acasă. Eitingon a trecut însă la pregătirea unor astfel de unități, fără să aibă acordul lui Orlov. Apoi a venit într-o zi cu ideea unei acțiuni de commando contra unui obiectiv al republicanilor, care să demonstreze dacă o asemenea operațiune era fezabilă. Obiectivul pe care el îl propunea era comandamentul unei garnizoane aflat într-un vechi fort, plasat pe o înălțime din Barcelona, Montjuich. Inițial, Orlov s-a întrebat dacă Eitingon nu înnebunise. Ce s-ar fi întâm-

Generalul Franco și în spatele său, cu ochelari, generalul Mola

plat dacă militarii atacați, neștiind despre ce este vorba, ar fi ripostat și ar fi deschis focul? Până la urmă și-a dat acordul, dar cu condiția să fie prezent și atașatul militar sovietic Gorev, care să intervină dacă lucrurile o luau razna. Gorev a acceptat și în dimineața aleasă pentru acțiune discuta cu colonelul spaniol care comanda garnizoana. Deodată, cinci persoane au pătruns în încăpere, luându-i pe spanioli prin surprindere. Veniseră pe mare, debarcaseră pe țărm, escaladaseră zidul fortăreței, fără ca nimeni să îi vadă. Toți cei prezenți au fost dezarmați și legați. Pe Gorev l-au legat în așa fel, încât să se poată dezlega cu ușurință. Totul a durat câteva minute și atacatorii au dispărut așa cum veniseră. Se pare că acel colonel spaniol nu a raportat niciodată superiorilor săi rușinea pățită, iar Orlov a fost câștigat definitiv de ideea organizării unor commandouri.

Dar informația cea mai prețioasă pe care ne-o oferă Orlov despre operațiunile secrete din timpul războiului civil din Spania este legată de bombardarea navei germane „Deutschland“. Potrivit acordului încheiat la Londra, în 1936, semnatarii se obligau să nu aprovizioneze cu arme niciuna dintre taberele aflate în conflict. Un acord pe care nu l-au respectat nici Germania, nici Italia, nici U.R.S.S. Doar că Germania și Italia și-au trimis nave care patrulau în Mediterana și controlau navele sovietice ce aprovizionau forțele republicane, stânjenindu-le, în vreme ce navele britanice și franceze nu constituiau vreo primejdie pentru vasele de aprovizionare germane ce soseau prin Atlantic. În mai 1937, Orlov a primit o telegramă semnată de Ejov, prin care i se cerea să aranjeze ca un submarin spaniol să atace și să scufunde una dintre navele de patrulare germane, evitând orice implicare sovietică. Orlov a replicat că era imposibil să organizeze așa ceva. I s-a cerut atunci ca un bombardier al forțelor republicane să arunce o bombă asupra unei nave germane de patrulare. Orlov s-a consultat cu șeful forțelor aeriene sovietice care acționau în Spania. Au convenit ca ținta să fie crucișătorul „Leipzig“, care utiliza Majorca drept bază de realimentare. Dacă avioanele de recunoaștere îl identificau în port, urma ca două bombardiere sovietice să îl atace la apusul soarelui, astfel încât

Pallava. După câțiva ani, el a cucerit și regiunea Kangu, din sud-vestul actualului stat Tamil Nadu, punând astfel bazele viitorului Imperiu Chola. Concretizarea proiectului imperial a revenit regelui Uttama Chola (970-985) și războinicului său fiu Rajaraja I (985-1014), care, după reorganizarea armatei, au pornit la cucerirea sistematică a sudului Indiei. Armatele lor au triumfat în Chera (994), Karnataka (998-999), Chalukya (1003) și Kalinga (1003). Totodată, Rajaraja I a invadat Sri Lanka (Ceylon), ocupând jumătatea ei nordică în 991. Aceasta a fost posibilă datorită forței navale dezvoltate de Rajaraja I, prin care viza extinderea puterii sale în Mările Sudului. De altfel, ultima sa cucerire au fost Insulele Maldive din Oceanul Indian.

Condițiile trecerii de la regat la imperiu erau pe deplin materializate la urcarea pe tron a lui Rajendra I (1012-1044), care, de altfel, a împărțit coroana regală cu tatăl său, Rajaraja I, în perioada 1012-1014. Rămas unic suveran, Rajendra se va proclama împărat și va extinde limitele statului Chola până în Filipine, Indonezia și Indochina. El a început prin a desăvârși cucerirea insulei Sri Lanka (1018-1041) și a zdrobi, în 1018, regatele concurente sud-indiene Pandya și Chera.

După ce adăugă imperiului său și Chalukya de Vest (1031), Rajendra a inițiat o serie de operațiuni militare în zona Gangelui, contra statului Kalinga, și, în Bengal, contra Regatului Pala. Noile cuceriri i-au deschis drumurile spre ceea ce sunt astăzi statele indiene Orissa, Bengalul de Vest, Assam și Republica Bangladesh, regiuni care au devenit tributare statului Chola, încă din timpul acestui mare suveran. În al 14-lea an al domniei lui Rajendra I, puternica flotă Chola străbătea Oceanul Indian, atacând statele Malayur și

Keddah, din peninsula Malacca, și puternicul regat maritim indonezian Sri Vijaya, din insula Sumatra, a cărui capitală a fost ocupată și jefuită și al cărui rege a fost luat prizonier (1025).

Este probabil ca expediția în insula Sumatra să fi fost organizată din cauza concurenței pe care acel regat indonezian o făcea statului Chola în comerțul cu produse chinezești. Consemnări din epoca dinastiei chineze Sung de Miazănoapte (960-1127) relatează despre prima misiune diploma-

tică din Chu-lien (Chola), în China anului 1015, menționând și numele regelui Rajaraja I. Chola era o mare putere, de vreme ce „regele din Kambojha” îi cerea lui Rajaraja I ajutoare pentru a se apăra de regii Angkorului (*Magazin istoric*, nr. 2/1995), iar regele birmanez Kianzitha (1086-1113) îi scria împăratului Kulottunga Chola I (1070-1120) o scrisoare pe foițe de aur, semn al prestigiuului de care se bucura statul tamil în regiune. Sub lunga domnie a lui Kulottunga I, comerțul și activitățile pașnice au înlocuit adesea acțiunile militare, permițând dezvoltarea economică fără precedent a Imperiului Chola.

Kulottunga a desfășurat și expediții armate, mai ales de reprimare a răscobilelor în statele supuse. În timpul său, Imperiul Chola atinge cea mai mare întindere (1115), dar tot sub el a început și reculul teritorial. Întâi a fost pierdută insula Sri Lanka, apoi ceea ce sunt azi statele indiene Bangalore și Mysore. În perioada următoare, Imperiul Chola a decăzut până la dimensiunile unui nesemnificativ principat din regiunea Tanjore. Printr-o ironie a istoriei, ultimul suveran al Imperiului Chola purta același nume cu cel ce proclamase imperiul, Rajendra al III-lea (1246-1279).

Statuetă de bronz

Templul Brihadisvara, construit în anul 1025

Dictionar istoric

CREȘTEREA ȘI DESCREȘTEREA STATULUI CHOLA

VICTOR IONESCU

India este una dintre vetrele civilizației umane. Dimensiunile sale geografice și demografice, ca și unele specificități regionale (etnice, lingvistice, religioase) au făcut ca această țară – ca și în cazul Germaniei, Italiei și al Prin-

cipatelor Române – să nu cunoască deplina unitate politică decât în secolul al XIX-lea. Până atunci, diferitele imperii, regate sau principate indiene au evoluat separat. Desigur, în timp, unele dintre ele au dominat părți mari din subcontinent. Este cazul imperiilor antice Maurya și Gupta și al celui medieval al mogulilor (Magazin istoric, nr. 9/1973).

Un alt specific al Indiei a fost interactivitatea sa cu zonele învecinate: himalaiană, central și sud-est asiatică și impresionanta difuzare a civilizației indiene, mai cu seamă în Indonezia, Malaysia, Cambodgia, Laos, Birmania și Filipine. Această misiune de comerț și export de civilizație a fost asumată de imperiile maritime constituite în timp, mai ales în sudul Indiei, care era dominat de populații dravidiene.

Un asemenea imperiu maritim-negustoresc au creat în secolele IX-XIII tamilii, pornind de la teritoriile care azi constituie statul Tamil Nadu, din sud-estul Indiei. Acel imperiu se numea Chola sau „Țara lui Chola – Chola Mandalam”, cum apare în Mahabharata. Era, de fapt, numele dinastiei tribale tamile, care formase în acel stat una dintre cele mai vechi dinastii sud-indiene.

În secolul al II-lea î.H., inscripțiile împăratului Așoka (264-227 î.H.) pomenesc trei principate tribale în India de sud: Chola, Pandya și Chera (azi statul Kerala). În 190 d.H. regele Karikala din Chola învinsese celelalte două regate, stăpânind treimea sudică a peninsulei. Statul antic Chola, independent de Imperiul Gupta, s-a prăbușit în urma invaziei populației kalabhra, în jurul anilor 300. În analele Chola perioada deschisă de invazia kalabhra și durând până la renașterea statului

tamil, în 848, este considerată un interregnum. În cele cinci secole și jumătate însă, dinastia Chola a continuat să-și conducă poporul.

Scrisoare pe foițe de aur

În anul 850, regele Vijayalaya Chola (848-871), profitând de un conflict între statele Pandya și Pallava, reface statul până la nivelul de putere regională. Urmașul său, regele Aditya I (871-907), a învins și ocupat regatul vecin

elefanți. Doi dintre ei, regele Parantaka I (907-950) și împăratul Rajadhiraja I (1018-1054; între 1018-1044 coregent al tatălui său, Rajendra I), care au căzut pe câmpul de luptă, sunt numiți în inscripțiile funerare „yanai mel thunjira“, adică „cel mort pe un elefant“, epitetul subliniind vitejia suveranului respectiv.

Comerț cu arabii și chinezii

Armatele Chola aveau, paralel cu structura de comandă militară, două structuri de conducere birocratică, numite *Nadapu* (Comisariat) și *Payanam* (Logistică). Regimintele chola aveau o viață corporativă, organizată de *Nadapu*, și se bucurau de privilegiul de a construi și administra temple care le aduceau venituri, fapt transpus în realitate de *Payanam*. Inovații ale regilor Chola, *Nadapu* și *Payanam* au motivat puternic trupele statului tamil. Comanda efectivă era exercitată de generali numiți *thalapathi*. Ei erau responsabili nu numai în bătălie, ci și, anterior, cu formarea și întreținerea armatelor pe care le conduceau.

Armata unui general chola era alcătuită din trei corpuri de elefanți de luptă (300-500 elefanți fiecare), trei corpuri de cavalerie (500-1.000 călăreți fiecare), șase corpuri de infanterie (2.000-3.000 de oameni fiecare), două corpuri mixte (1.000-2.000 infanteriști și 500-1.000 călăreți fiecare), un corp medical (200-300 de doctori cu medicamente, provizii și căruțe) și 1-2 corpuri de lovire formate din câte 1.000 de care de luptă, plus cavalerie grea. Armatele generalilor erau reunite în 1-3

corpuri de armată, numite *senqi* și care erau conduse de mareșali, numiți *senathipati*.

Flota Chola, cea care a asigurat expansiunea până în Indonezia, Malaysia, Sri Lanka sau Filipine, a fost întemeiată de regele Parantaka I, inițiator al expedițiilor srilankeze. Chola avea o foarte veche tradiție nautică, primele consemnări pe această temă datând din secolul I d.H. Ele vorbesc despre escortarea navelor comerciale de către flota regală (militară) în estuarul râului Kaveri. În perioada sa de apogeu, Imperiul Chola avea o flotă de 600-1.000 de nave de luptă, cu un milion

de marinari și soldați ai flotei, un fel de pușcași marini din zilele noastre.

Tamilii erau recunoscuți ca specialiști ai activităților maritime și comerciale, o inscripție din anul 1088, găsită în insula Sumatra (Indonezia), vorbind despre gilda negustorilor maritimi

Reconstituire a unei nave chola

chola, gildă numită *Nandesatissaiyayiratta Ainnutruvar*, ceea ce înseamnă „Cei 500 din patru țări și 1.000 de direcții“. Chola întreținea comerț pe mare cu arabii și chinezii încă din secolul al IX-lea. Navele chola duceau în China mirodenii, bumbac și pietre prețioase și aduceau de acolo mătase și fier. Unele mărfuri chinezești erau pentru consum pe piețele tamile, altele erau reexportate către arabi. Cum pe drumul către China acționau sute de nave de pirăți, care reușeau să jefuiască până la 30% dintre navele comerciale, flota militară Chola a desfășurat prima sa misiune de anvergură în Strâmtoarea Malacca (996). Pe lângă combaterea pirateriei, Chola a cucerit atunci Cambodgia și a impus plata unui tribut puternicului stat Sri Vijaya, din insula Sumatra. Coope-

Crimele pedepsite cu execuția

Imperiul Chola a avut meritul de a fi adus pentru întâia dată tot sudul Indiei sub o autoritate unică. Sistemul de guvernământ era monarhic și era puternic focalizat pe soluționarea problemelor de administrație publică. Regele era conducătorul suprem și un dictator binevoitor, al cărui rol administrativ consta în emiterea de ordine verbale către oficialii regimului. Nilakanta Sastri, autorul unei monumentale *Istorie a Indiei de Sud* și al singurei monografii *Chola*, descrie un vechi platou de aramă, pe care Rajaraja I este reprezentat poruncind să se dea un cadou templului budist din Nagapattinam, ordinul fiind scris în spatele ușii sălii tronului, de un călugăr. Multe dintre ordinele regelui au fost transcrise integral pe pereții unor temple. Pentru acuratețea acestor transcrieri funcționa la palat un dregător numit „tirumandira olai nayagam”. Acesta transcria pe

frunze de palmier ordinele regale; el este probabil călugărul reprezentat pe platoul de aramă analizat de Nilakanta Sastri. Regele era asistat de un puternic aparat birocratic, care veghea la respectarea poruncilor sale.

Pe plan local, în Imperiul Chola se practica un regim de autoguvernare întâi la nivel de sat și apoi la entități mai largi numite „kurram” (mai multe sate), „valanadu” (mai multe „kurram”-e) și „mandalam” sau provincie (mai multe „valanadu”-uri). La apogeul său, Imperiul Chola cuprindea nouă „mandalam”-uri, dintre care unul era Sri Lanka. Acestor structuri locale le revenea și puterea judecătorească

pentru infracțiunile obișnuite. Crimele de stat, precum trădarea, erau sub directă jurisdicție regală și se pedepseau cu execuția și confiscarea întregii averi. Neinterferența în guvernarea locală era un principiu fundamental al statului Chola.

Extrem de minuțios era reglementat și organizat sistemul de colectare a taxelor, pe baza unei monitorizări riguroase a veniturilor colectivităților și regiunilor. În acest sens, o statistică extensivă a fost ordonată de Kulottunga I, în ea apărând toate așezările chola, consemnându-se limitele lor teritoriale, pro-

prietățile private și cele în devălmășie. Taxele stabilite prin monitorizări erau adunate de ofițeri cu mare grijă de a nu leza drepturile comunităților locale, dintre care unele aveau privilegiul colectării unor taxe și impozite.

Imperiul Chola și-a bazat expansiunea pe armată și marină. Regele Rajaraja I a creat și organizat atât armata, cât și flota, ambele fiind puternic dezvoltate de fiul său, Rajendra, primul împărat

Infanteria de marină a statului Chola atacă fortul Kedah

chola. Armata cuprindea corpuri de infanterie, cavalerie și elefanți. La apogeul său, Imperiul Chola avea o armată de două milioane de oameni și putea lupta simultan pe mai multe fronturi. În 1225, geograful chinez Chau Djou Kwa consemna în notele lui de călătorie că „această țară (Chola – n.n.), fiind în război cu regatul din vestul Indiei, a trimis 60.000 de elefanți de luptă, fiecare de câte 2-2,5 metri înălțime. În luptă, acești elefanți duc pe spinare turnuri care sunt pline de soldați. Aceștia aruncă sulite de la mare distanță și luptă pe toate cele patru laturi [ale turnului – n.n.]”. Suveranii înșiși intrau în bătălie cu asemenea

Povestea unui tablou

Femeie scriind o scrisoare (1666) și autoportretul pictorului

INTERIORUL VERMEERIAN

COSMIN UNGUREANU

Pictura olandeză din secolul al XVII-lea este, în bună măsură, un teatru al detaliului, al subînțelesului, al mesajului codificat. Ea este, pentru a împrumuta o sintagmă consacrată, o „artă a descrierii“, tematizând în genere altceva decât narațiunea (proprie, într-un mai mare grad, picturii italiene). Firește, nu putem trasa o limită geografică fermă între pictura descriptivă și cea narativă. De multe ori există o tensiune între cele două dimensiuni ale picturalității, iar operele unor vechi maeștri olandezi pot oferi suficiente ipostaze ale narativului. Tablourile lui Johannes Vermeer (Delft, 1632-1675) vizează ambele categorii: ele au o formidabilă aparență a suprafeței, fără a exclude însă încadrarea perspectivală de tip albertian (cu referire la Leon Battista Alberti, 1404-1472, umanistul italian care, în tratatul *De pictura*, a dezvoltat teoretic schema perspectivală de care se vor folosi pictorii Renasterii).

Tema cel mai frecvent abordată de Vermeer este interiorul cu unul, două sau trei personaje. Prilej nu doar pentru a înscena situații ambigue – la limita delictului moral sau pentru a reprezenta scene domestice ori alegorii, ci și pentru a elabora un spațiu cu relații și coordonate precise. În multe cazuri, accesul privirii către scena propriu-zisă este jalonat de anumite obiecte cu funcție de

répoussoir (construind, altfel spus, iluzia spațialității prin impresia de împingere în adâncime), ce fac trecerea de la spațiul spectatorului la cel pictural. Un bun exemplu este *Femeie cu scrisoare la fereastră*, în care cortina și masa cu covor sunt semnale ale co-prezenței spectatorului în tablou, ce instituie un raport ambiguu și tensionat între privire (presupus masculină) și obiectul ei (feminin).

rarea crescândă între China și Imperiul Chola a făcut ca flota tamilă să beneficieze de câteva importante inovații chinezești, precum construcția navelor în compartimente etanșe, compasul maritim sau aruncătorul de flăcări, pentru războiul pe mare.

Cartierul general al suveranului – pe iaht

Flota imperială Chola executa deopotrivă acțiuni militare și de logistică, civile. Între primele, notăm invadarea insulei Sri Lanka în 997, expedițiile în Indonezia și Malaysia din anii 1022-1025 și 1025-1028 și lupta contra piratilor din 996. Flota Chola asigura în apele Mării Andaman, Strâmtoarei Malacca și Mării Chinei de Sud patrularea maritimă și escortarea navelor de comerț sau a celor prietene. De asemenea, flota stabilea capete de pod pe teritorii străine, ducea ajutoare armatelor Chola care luptau peste mări sau transporta forțe militare prietene în sprijinul armatelor proprii. Această multidimensionalitate a

acțiunilor maritime i-a permis Imperiului Chola să exercite o hegemonie militară, politică, comercială și culturală asupra unei vaste sfere de influență în Asia de Sud.

Forțele navale Chola se compuneau din *jalathalam*-uri, formațiuni permanente de câte cinci nave de luptă, trei nave auxiliare și două de logistică, *ganam*-uri sau formațiuni permanente de 110-150 nave diferite. Trei *ganam*-uri formau un *ani*, un mare grup de luptă având 300-350 de nave, iar trei *ani*-uri formau o flotă, *pirivu*, care avea până la 1.000 de nave. Pe timpul lui Rajendra I, Imperiul Chola avea patru flote.

Din informațiile compilate pe baza descoperirilor arheologice și cronicilor tamile, chineze și arabe, aflăm că flotele Chola aveau mai multe tipuri de nave de luptă: „dharami“, echivalând cu distrugătorul de azi, era un fel de platformă de luptă corp la corp; „lola“, echivalând cu corveta de azi, era ușor înarmată și destinată misiunilor de escortare; „vajara“ sau fregata de azi executa atacuri rapide.

Principala navă chola de luptă era însă „thirisadai“, echivalent al crucișătorului, o navă cu 400 de oameni la bord. Pentru nevoile regale au fost dezvoltate trei tipuri de nave: „akramadham“, un fel de iaht, servind drept cartier general al suveranului; „neclamandham“, un iaht mai mare, care permitea și imbarcarea oficialilor Curții, și „sarponmugam“, un mic iaht fluvial.

Puterea maritimă i-a permis Imperiului Chola să exercite o influență durabilă în Asia de Sud și Sud-Est. Cele mai vechi sculpturi budiste din Asia de Sud-Est, între care faimosul Buddha din Celebes (sec. III-IV), ca și sculpturile hinduse timpurii din Java și Indochina (sec. VII-VIII)

prezintă influența puternică a artei tamile. Creșterea influenței culturale chola a urmat îndeaproape sporirea comerțului acestui stat. Stau mărturie sculpturile budiste din portul Dilli, în insula Sumatra, statuia zeului-elefant Ganesha de la Palembang (tot în Sumatra) și micile bronzuri reprezentând pe zeul Loknath cel cu patru brațe și pe zeița Tara, expuse în muzeul din Jakarta și datate 1039. În secolele XII-XIV, Birmania, Thailanda și Cambodgia marelui rege Jayavarman al VII-lea (1181-1218; *Magazin istoric*, nr. 11/2000) au trecut de la budismul nord-indian de tip „Mahayana“ la budismul de tip „Theravada“, născut în Imperiul Chola. ■

Rajaraja I (985-1014)

La o săptămână după actul de la 23 august ajungeau și primele unități ale Armatei Roșii în București; zarurile fuseseră aruncate și România plasată în sfera de influență sovietică

MIHAI RETEGAN

În strâmbul proces al așa-zisei „mari trădări naționale“, Eugen Cristescu, fost șef al Serviciului Special de Informații între 1940 și 1944, a fost condamnat la moarte, la fel ca și ceilalți inculpați. Înaintea aducerii la îndeplinire a sentinței, ministrul Justiției, Lucrețiu Pătrășcanu, înaintează regelui Mihai spre sancționare un decret regal prin care execuția „spionului-șef“ al mareșalului Ion Antonescu este comutată în detenție pe viață. S-a spus, și ideea are numeroși prozeliti și astăzi, că această iertare s-a datorat predării către comuniști a întregii rețele interne a Serviciului, dar mai ales divulgării către aceiași beneficiari și, prin ei, Moscovei și temutului ei serviciu de informații, NKVD, a agenturii externe.

În ultimul episod al Istoriei sale, Alfred Gardyne de Chastelain prezintă evenimentele traversate de secția al cărei suflet fusese, în intervalul deschis de lovitură de stat din 23 august până când rețeaua SOE din România a fost desființată. De data asta însă, dintr-un actor principal, de Chastelain nu mai este nici măcar un figurant, nu mai este repartizat în nicio distribuție, devenind un simplu martor. Cum de ajunsese într-o asemenea situație?

Când știrile despre misiunea „Autonomus“ au ajuns la urechile sovieticilor, aceștia au sărit ca arși, crezând că britanicii își încalcă cuvântul dat și plănuiesc organizarea în România a unei lovituri de stat, prin care regimul mareșalului Antonescu să fie înlăturat, dar și țara scoasă din zona de

Este de notat, pe de altă parte, poziția impusă privitorului: el este situat, în aproape toate scenele de interior pictate de Vermeer, deasupra liniei orizontului. Rezultă de aici un efect combinat – monumentalizarea figurilor, dar și apropierea lor de privitor. Reducând distanța, se „instalează un efect pictural de suprafață mult mai afirmat decât la majoritatea contemporanilor săi” (Daniel Arasse, *L'ambition de Vermeer*, Adam Biro, Paris, 2001, p. 145). La consolidarea acestui efect contribuie, apoi, peretele orb pe care se proiectează personajul. Este evidentă tendința de închidere a spațiului, artificiu prin care, suprimând referințele directe la lumea exterioară, Vermeer își concentrează mesajul vizual asupra scenei redată și a implicațiilor ei. Faptul că deschiderea spre exterior nu este în întregime obturată și că e regizat un joc subtil între excludere și prezență aluzivă este, în mod indubitabil, o chestiune de calcul și precizie: cele trei „relee” ale relației interior-exterior la care recurge, îndeobște, Vermeer în picturile sale – fereastra, harta, scrisoarea – nu sunt prezente simultan niciodată, ci perechi sau singure.

Cu puține excepții, peretele orb ce închide scena este împodobit cu un tablou, o hartă sau o oglindă, în funcție de mesajul vizat. Spre exemplu, în tabloul *Femeie ținând o balanță*, imaginea din fundal – o *Judecată de Apoi* – furnizează cheia de lectură a scenei (alegorice). Uneori, imaginea inserată în fundal este asociată cu scrisoarea, într-o intrigă vizuală – scrierea, lectura, primirea, sigilarea etc. –, solitară sau în compania servitoarei. Scenariul cel mai adesea invocat în descifrarea acestor tablouri (pictate nu doar de Vermeer, ci și de la Gabriel Metsu, Gerard TerBorch, Pieter de Hooch și alții) este situația amoroasă.

O asemenea interpretare este sprijinită, în unele cazuri, de indicii grăitoare. Spre exemplu, graviditatea femeii în albastru (harta din fundal poate fi o sugestie a depărtării), peisajul marin din *Scrisoarea de dragoste* sau însăși imaginea lui Cupidon. Nu întotdeauna însă sensul este aparent, chiar dacă încifrarea lui este posibilă. În definitiv, nu conținutul scrisorii (sau sentimentele presupuse în joc) este sugerat în aceste tablouri, ci scrisoarea în sine, ca centru al focalizării vizuale. Este astfel regizată o situație

paradoxală, de atragere a atenției asupra unui obiect ce rămâne inaccesibil, plasând spectatorul, aproape întotdeauna, în postura unui intrus ce spionează. Există și o excepție care susține, dimpotrivă, complicitatea cu spectatorul (tabloul *Femeie scriind o scrisoare*, 1666, National Gallery, Washington).

Este ispititoare, pe de altă parte, înțelegerea scenei de gen ca un prilej de descriere a vieții cotidiene. Cu alte cuvinte, imaginile care ornamentau, în secolul al XVII-lea, locuințele patriciatului olandez le-ar fi reflectat propria lor existență, însă în modul ideal al virtuții de atins sau de păstrat: onestitatea, hărnicia, fidelitatea etc. Dacă urmărim această lectură în logica elogiului sau, dimpotrivă, a blamului, atunci distribuția spațiilor și a rolurilor capătă anumite conotații: interiorul teritoriu familiar, cadru domestic, scena travaliului zilnic – este asociat cu prezența feminină, în vreme ce exteriorul – zonă a schimbului, posibil primejdioasă – este legat de prezența masculină. Tulburarea acestei rânduieli face manifestă primejdia morală. Este cu atât mai interesant la Vermeer, odată acceptată această presupunție, jocul dintre interior și exterior, între dezvăluire și ocultare.

In scenă de gen olandeză este de multe ori o veritabilă hartă semantică. O caracterizează în chip fundamental, în jurul intrigii puse în scenă, conexiunea între componentele spațiului pictural și dozajul dintre evidență și insinuare. Întrucât anumite elemente figurate formulează, dincolo de concretețea lor, un anume mesaj, sunt asociate unui înțeles particular, configurația generală

nu poate avea decât un *realism aparent*. Deși are toate datele unei reprezentări banale sub specia veracității, o asemenea narațiune pictată este, de fapt, suportul unei meditații picturale. O bună exemplificare poate fi manevrarea luminii în tablourile lui Vermeer, la prima vedere convențională, între limitele practicii de atelier. Cu toate acestea, observăm că, în lucrarea *Femeie ținând o balanță*, fluxul luminos este dirijat către pânțele rotunjit, încurajând astfel analogia cu misterul întrupării. Prin acest artificiu este depășit stadiul realismului și atinsă sfera simbolului. ■

Femeie cu scrisoare la fereastră
(1657)

Lovitura de stat și după

Membrii echipei „Autonomus” au fost eliberați la scurt timp după evenimente și au fost conduși la Palat pentru consultări cu regele și cu noul guvern. A fost practic imposibil să se restabilească legătura radio cu Istanbul și Cairo și atunci, în înțelegere cu regele și prim-ministrul, generalul Sănătescu, de Chastelain a plecat cu un avion special spre Istanbul, pentru a informa comandamentele din Cairo și Londra despre cele petrecute și pentru a solicita urgent bombardarea țințelor germane de către aviația aliată. Maiorul Porter și căpitanul Mețianu au fost lăsați în București, pentru a acționa ca ofițeri de legătură pe lângă guvernul român, activitate pe care au continuat să o îndeplinească în cel mai satisfăcător mod până la sosirea vârfului de lance al Comisiei de Control britanice, în septembrie 1944.

Înainte de a decola de pe aeroportul de la Boteni, de Chastelain a căzut de acord cu comandantul aeroportului asupra unui plan de transmitere pentru recepționarea și transmiterea mesajelor între Boteni și Istanbul, în situația în care punerea în funcțiune a altor radio-emitoare ar fi eșuat. Acest sistem a fost folosit în primele zile ce au urmat loviturii de stat, dar, din fericire, la 25 august, Turcanu, care fusese eliberat din închisoare, a reușit să restabilească legătura cu Cairo folosind radio-emitoarea sa. Apelurile transmise prin aceste diferite mijloace, adăugate cererii trimise de la comandamentele SOE de la Cairo și Istanbul pentru sprijin aerian împotriva țințelor germane, au avut ca rezultat trimiterea unei mari forțe de bombardament la 25 august, care a scos practic din uz aerodromurile germane de la Băneasa și Otopeni. Probabil

această acțiune promptă a preîntâmpinat ocuparea Bucureștilor de către forțele germane, care atacaseră în număr considerabil Capitala, dinspre nord. În interiorul Bucureștilor, forțele române capturaseră peste 50.000 de germani și omorâseră 5.000. Lovitura de stat fusese un succes complet și nicio defecțiune nu se înregistrase nicăieri în țară.

Proserișii

Din păcate, lui de Chastelain nu i s-a mai permis să se reîntoarcă în România, în pofida promisiunii pe care o făcuse regelui și prim-ministrului, și a fost chemat la Cairo și la Londra pentru a raporta generalului Paget, comandantul-șef în Orientul Mijlociu, lordului Moyne, ministru rezident la Cairo, și, mai târziu, la Londra, pentru a raporta lui Sir Orme Sargent, de la Foreign Office, domnului Attlee, ce ținea locul prim-ministrului, și domnului Hugh Dalton, președintele Departamentului de Comerț, care i-a oferit un post în Comisia Aliată de Control din România, pentru apărarea intereselor departamentului.

Odată cu sosirea Misiunii britanice în București, atât lui Porter, cât și lui Mețianu li s-a

ordonat să întrerupă imediat toate legăturile cu foștii colaboratori ai SOE, care au fost astfel abandonați fără niciun sprijin moral sau financiar.

Odată cu schimbarea regimului [Antonescu – M.R.], următorii prizonieri au fost eliberați: V.C.S. Georgescu, Ion Popovici, Bădica Iaroslavic, Beza, Vișan, Gheorghe Iosif, Franz Wiener, Nicolae Turcanu și mulți alții de mai mică importanță. Desigur, prima lor reacție a fost să caute sprijin la aceia care i-au angajat și din acest punct de vedere au fost dezamăgiți.

Diferite încercări au fost efectuate pentru a trimite în România un ofițer [care să lichideze afacerile noastre – M.R.], începutul fiind făcut cu colonelul Franck. El a dat greș și în locul său a fost recomandat maiorul Harrop. Au trecut luni până în februarie 1945, când s-a agreat ca lt. colonelul Harris-Burland, în acel timp în România ca reprezentant al MWT [Ministerul Transportului de Război – M.R.] în Comisia Aliată de Control, să încerce lichidarea afacerilor noastre în timpul său liber.

Analize și opinii tardive

Probabil cel mai mare obstacol în afacerile noastre din România s-a instalat odată cu arestarea lui Georgescu și Popovici, în august 1941. Mare pagubă a făcut într-un moment esențial și parașutarea grupului „Autonomus” într-un loc greșit. La 22 august 1944, generalul Tobescu i-a spus lui de Chastelain că, în opinia sa, dacă grupul „Autonomus” nu ar fi fost arestat în decembrie 1943, „România ar fi ieșit din război cu șase luni mai devreme”. Venind din partea unui om a cărui misiune era securitatea internă a întregii

Autorul acestor însemnări...

influență sovietică. Prima victimă a furiei Moscovei a fost chiar de Chastelain, căruia sovieticii i-au interzis să mai intre în România, după ce plecase în zorii zilei de 24 august pentru a duce Aliaților cuvântul regelui despre schimbările ce avuseseră loc peste noapte. Britanicii au încercat în fel și chip să-l „ascundă” prin diferite comisii economice și să-i acopere astfel misiunea informativă. Tertipurile nu au avut succes, sovieticii explodând de fiecare dată când vedeau numele nefericitului fost șef al grupului „Autonomus” pe listele celor pentru care englezii solicitau intrarea în România.

Sigur că de Chastelain a bătut la toate ușile la care avea acces, sigur că șefii săi au ciocănit la uși aflate pe paliere superioare, dar decizia fusese luată la alt nivel. „Când a revenit din România, s-a sugerat că de Chastelain trebuie să se reîntoarcă în acea țară ca membru al Comisiei Aliate de Control și să fie menținut acolo datorită [ca trimis al – M.R.] Departamentului de Comerț”, scria la 12 octombrie 1944 un ofițer din SOE către un coleg. „Auzim acum de la

Foreign Office că, din cauza reînnoirii suspiciunilor rusești privind intențiile misiunii inițiale a lui de Chastelain, ei nu doresc să notifice rușilor în acest moment că el este membru al Misiunii noastre în România și că preferă să aștepte șase săptămâni sau așa ceva înainte de a ieși în față cu numele său. Dar nici atunci ei [Foreign Office – M.R.] nu pot garanta că o vor face și nici că numele său va fi acceptat de către ruși”.

Părerea noastră este că de Chastelain fusese sacrificat cu bună știință, pentru a da greutate planului de înșelare strategică a germanilor. Iar după 23 august, cunoscut de germani, cunoscut de sovietici, el devenise inutil ca ofițer de informații. Serviciile speciale trebuie la un moment dat să renunțe la unii dintre oamenii lor, e în firescul meseriei. Dar dacă sunt capabile de așa ceva cu proprii ofițeri, cu atât mai simplu le va fi fost să renunțe la rețelele altora, pe care ajunseseră să le cunoască în cursul acțiunilor informative și contrainformative.

Astfel, bănuiala că Eugen Cristescu ar fi

făcut un târg cu inamicul împotriva căruia luptase timp de patru ani este poate hazardată. De altfel, subsecretarul de Stat permanent al Foreign Office, Sir Alexander Cadogan, transmitea, între altele, la 31 decembrie 1942, la SOE: „FO [Foreign Office – M.R.] a propus ca unele informații strânse de către SOE să fie transferate rușilor”. Și care este informația cu valoare permanentă? Rețeaua inamicului...

Așadar, ultimul episod al serialului SOE ROMÂNIA. O ISTORIE.

La 30 august 1944 o delegație a partidului comunist, formată din (de la stânga la dreapta) Gheorghe Apostol, Petre Constantinescu-Iași, Constantin Agiu și Nicolae Ceaușescu, aștepta pe soldații sovietici în cartierul Colentina (Fototeca online a comunismului, cota 19/1944)

de la Moscova. Maniu, Brătianu – de fapt toți cei care colaboraseră cu forțele occidentale – au fost treptat eliminați din pozițiile pe care le dețineau în guvernul român.

Domnul Maniu a adresat o scrisoare lui de Chastelain în decembrie 1944, atrăgându-i atenția asupra evoluției regretable în România spre un nou regim de teroare, străduindu-se să-l convingă să se reîntoarcă.

Anexă

Această istorie ar fi incompletă fără menționarea câtorva persoane care au fost omise din greșală.

NERSSESIAN

Nerssesian a fost un colaborator al lui Harris-Burland în primele zile ale războiului și a acordat asistență grupului Procopius până la retragerea Legației britanice în februarie 1941. Apoi a fost arestat, ținut pentru scurt timp la închisoarea Malmaison în vederea interogării, iar mai târziu a fost internat în lagărul de la Târgu Jiu. Era adus din când în când la București pentru a fi interogată de ofițeri din Gestapo și Siguranță, putând în acest fel să se afle în legătură cu Georgescu și alți prizonieri de-ai noștri.

Printre alți internați în lagărul de la Târgu Jiu s-a aflat și Ioana Carp (fosta soție a lui Matei Ghika-Cantacuzino). Nerssesian și Carp au reușit, mituind paznicii, să evadeze din lagăr și au părăsit România în 1942, îndreptându-se spre Orientul Mijlociu prin Istanbul, unde au întocmit rapoarte ample despre situația din România, în special în ceea ce privește colaboratorii SOE arestați. Nerssesian s-a oferit voluntar să se parașuteze în România, dar în acea etapă a războiului era

prematur să iei în calcul asemenea operații, după care a părăsit problemele românești.

Domnișoara V. NASTA

Fică a lui Liviu Nasta, a părăsit București în decembrie 1940 și a călătorit prin Ungaria și Grecia până în Orientul Mijlociu, unde a fost angajată de către Ministerul Informațiilor ca *speaker* pentru transmiterea emisiunilor de radio românești din Cairo.

Odată cu dezvoltarea activității SOE la biroul din Cairo, ea a fost angajată de către lt. colonelul E.C. Masterson, dovedindu-se o valoroasă asistentă. A ajutat la pregătirea manifestelor, a tradus mesaje cifrate către și din România, la pregătirea cifrurilor speciale pentru România și a continuat să transmită știri la radio. A făcut eforturi frecvente pentru a stabili legături cu cunoștințe de încredere, precum Cleante Gheorghiu, și s-a dovedit de un mare ajutor la sosirea la

Cairo a prințului Barbu Știrbei și a lui Vișoianu.

Ismail Hakki KAVALLALI

Acest supus turc fusese odată un prieten intim și colaborator al lui Atatürk și era privit cu respect considerabil de către cercurile politice și diplomatice turcești. După eșecul lui Zăgănescu de a se reîntoarce în România în decembrie 1941/ianuarie 1942, Ismail s-a oferit voluntar să activeze ca un curier și ne-a pus la dispoziție un sac diplomatic între Istanbul și ambasadorul turc la București, Suphi Tanriover. Din nefericire, nu a fost niciodată capabil să călătorească mai departe de Sofia, fiind probabil compromis de indiscrețiile lui Zăgănescu.

Elena PROTOPOPESCU-PACHE

A fost secretara unei companii române de textile având considerabile interese financiare britanice și a venit în Turcia în ianuarie 1941, pentru a primi instrucțiuni de ultim moment asupra acestor interese. La reîntoarcerea sa în România, în iulie 1942, s-a oferit voluntar să lucreze de partea noastră, dar activitatea a fost limitată la transmisiuni poștale ocazionale de mică valoare, în limbaj convențional, și care, inevitabil, au adus-o în atenția autorităților române.

Agentei „VLAICU” – Victor DANET și Ignaz WEISS

Acești doi agenți au fost recrutați de către Gheorghe Iosif și au fost arestați cu el în iulie 1944. În timp ce erau arestați, au fost bătuti rău și au fost eliberați la 26 august, după lovitura de stat. Ei au fost implicați în distribuirea materialelor de propagandă ale operațiunii „Vlaicu”. ■

**Gheorghe Gheorghiu-Dej
și generalul Susaikov,
cel care conducea Comisia Aliată
de Control**

Românii, trebuie să dăm crezare acestei afirmații. Aceasta era cu siguranță și părerea grupului „Autonomus”, că lovitura de stat ar fi trebuit să fie declanșată nu mai târziu de prima săptămână a lunii aprilie. Am menționat acest lucru pentru a evidenția efectele dezastruoase pe care o faptă necugetată făcută de un membru al unui alt serviciu le-a avut asupra unei operațiuni pregătite cu grijă.

A fost omis un detaliu care era important din punct de vedere istoric și care se petrecuse la 22 august, cu o zi înainte de lovitura de stat. La 8 seara, generalul Vasiliu l-a informat pe de Chastelain că forțele sovietice au străpuns liniile defensive române de-a lungul întregului front, de la nord de Iași până la Marea Neagră; coloanele ajunseseră la peste 80 km sud de Iași și întâlniseră o slabă rezistență în sud din partea forțelor române și germane. Confruntat cu o iminentă ocupare a țării de către forțe sovietice ostile, Mihai Antonescu, prim-ministrul [Ion Antonescu obișnuia să îl delege pe Mihai Antonescu în funcția de premier când lipsea din București, iar la acea dată el se afla în inspecție pe front în Moldova – M.R.], a decis – măcar că era în ceasul al doispzecelea – să acționeze independent de mareșal și a dorit să știe dacă de Chastelain ar fi de acord să zboare în acea noapte sau în dimineața următoare la Cairo cu el și să negocieze termenii [Armistițiului – M.R.] cu Aliații. De Chastelain a fost de acord, dar doar în anumite condiții pe care urma să le pună pe hârtie ulterior și pe care generalul Vasiliu nu dorea să le cunoască atunci, deoarece la ora 9 în acea seară trebuia să-i raporteze prim-ministrului doar dacă, în

...și colegul său de misiune, căpitanul Metianu

principiu, de Chastelain consimțea să-l însoțească.

După această întrevvedere cu Vasiliu, generalul Tobescu a făcut acea declarație inclusă în paragraful anterior despre efectele nefericite ale arestării grupului „Autonomus”.

În dimineața următoare de Chastelain a schițat condițiile sale, care erau următoarele: 1. Să i se permită să aibă o întrevvedere singur cu Maniu; 2. Să i se permită să restabilească contactul radio cu Cairo înainte de plecarea sa și să aibă un schimb de mesaje într-un cifru necunoscut autorităților române și pe care el îl deține; 3. Grupul trebuie să fie însoțit de un ofițer de la Marele Stat Major pe deplin familiarizat cu toate detaliile ordinii de bătaie, cu rezervele etc. ale trupelor germane din România.

Mobilizate de comuniști, coloanele bucureșteni merg să întâmpine pe „eliberatori”

La ora 10, în acea dimineață, el a cerut să aibă o întrevvedere cu Tobescu pentru a-i înmâna condițiile, dar i s-a răspuns că generalul nu poate să-l vadă până în după-amiaza zilei, la ora 5. Atunci, condițiile au fost sigilate într-un plic și au fost date spre păstrare subofițerului comandant al gărzii. Acesta a fost finalul întâmplării, din moment ce de Chastelain nu i-a mai văzut niciodată pe Tobescu sau Vasiliu, iar la 10.30 în acea noapte regele Mihai a dat proclamația sa.

Un final scris de alții

Membrii grupului „Autonomus” au format subiectul a numeroase interogatorii din partea ofițerilor germani de informații, desfășurate întotdeauna în prezența unui ofițer român de rang înalt. Niciun fel de presiune nu a fost exercitată asupra lor, deși frecvent au fost amenințați că vor fi trimiși în Germania. Trebuie să recunoaștem autorităților române că ei [membrii grupului – M.R.] nu au fost predați germanilor niciun moment, în pofida presiunii puternice exercitate pe canale diplomatice și, cel puțin într-o ocazie, de Ribbentrop însuși.

După eliberarea Bucureștilor, a Constanței, Ploieștilui și a altor orașe românești de către forțele române, armata română s-a unit cu trupele sovietice împotriva forțelor germane în Transilvania, luptând împreună de-a lungul teritoriilor ungar și cehoslovac.

În România, partidul comunist, care nu a fost niciodată un factor important în politica românească, a crescut puternic cu sprijinul Armatei Roșii și al comuniștilor români trimiși

GRIJA PENTRU FETELE CU CONDICUȚĂ

VALI CORDUNEANU

Provocat de lectura articolului semnat de domnul Petre Otu 1964. Prostituția – secret de stat, publicat în numărul din luna iunie, 2010, în revista Magazin istoric, adaug un document aflat în arhiva Muzeului Presei „Sever Bocu” din Jimbolia.

Acum mai bine de 75 de ani, în suplimentul la *Monitorul Municipiului Timișoara*, nr. 18/1934, a fost publicat *Regulamentul pentru reglementarea prostituției și combaterea prostituției clandestine pe teritoriul Municipiului Timișoara*, întocmit de medicul șef al orașului, dr. Leonte Munteanu, și aprobat de primar, dr. Liviu Gabor, medic ginecolog.

Iată cele mai importante reglementări stabilite prin acest Regulament: „Art. 1. Toate persoanele care practică în mod notoriu prostituția, precum și persoanele care prin profesiunea lor (artiste de șantanuri, florărese etc.) sunt expuse prostituției și dacă există informațiuni cum că ele într-adevăr practică ocazional prostituția sunt obligate să-și ceară o fișă de sănătate. Art. 2. Persoanele care vor să obțină fișa de sănătate se vor prezenta întâi la ambulatorul policlinic, unde vor fi expuse unui examen riguros și, cu avizul favorabil al ambulatorului, ele se vor prezenta la Serviciul Sanitar al Municipiului în zilele de marți și vineri, între 11-12 h. Cu fișa de sănătate completată, prostituata se va prezenta în fine la medicul circumscripției, care o va introduce în registrul său de evidență, luând apoi măsurile

necesare în ce privește domiciliul prostituatelor. Art. 3. Serviciul sanitar municipal va putea să refuze eliberarea fișei dacă, din informațiile primite, ajunge la convingerea că vreo solicitantă de fișă poate să rămână în vreo ocupațiune mai onorabilă. Persoanele refuzate vor fi puse însă sub observația agenților sanitari, care vor avea atribuțiile poliției de moravuri și care vor fi instruiți în această direcție. Solicitante de fișe care nu au apartenența în Timișoara vor fi retrimise la locul apartenenței, la nevoie cu ajutorul poliției. Solicitante de fișe veneric bolnave vor fi internate la spital. Art. 4. Numai persoanele

majorate pe deplin sănătoase și care vor cere fișa de sănătate din propria lor voință, fără a fi ademenite de alte persoane interesate, vor putea practica prostituția. Persoanele neajunse la majorat, care se va constata că practică notoriu și clandestin prostituția, vor fi predate Biroului de Triaj, chiar dacă ele sunt din Timișoara. Biroul de Triaj va proceda conform *Legii pentru înfrânarea vagabondajului și cerșetoriei și pentru protecțiunea copiilor*, publicată în *Monitorul Oficial* No. 76, din 9 iulie 1921, și regulamentului acestei legi, publicat în *Monitorul Oficial* No. 169, din 29

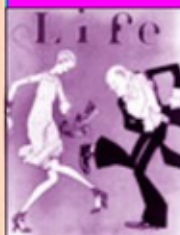
Medicul Leonte Munteanu...

Porecla în renume

ANII NEBUNI (1920-1930)

FLORENTINA DOLGHIN

Coperta
a revistei Life,
ilustrând spiritul
anilor nebuni

Sunt zece ani supranumiți așa pentru ritmul în care sunt trăiți, pentru bucuria, plăcerea și modernismul lor. După hecatomba Marelui Război, supraviețuitorii se bucură că sunt vii, se tem că nu vor avea timpul necesar să profite la maximum de răzgul acordat de soartă, în chip miraculos. În vreme ce bărbații mureau în tranșe, femeile au muncit în căminele lor, pe câmp, în uzine. La reîntoarcerea soților – cei care s-au mai întors –, situația în casă este ușor schimbată. În lipsa partenerului, femeia și-a asumat unele responsabilități, se bucură de o oarecare independență. După patru ani de război, francezii vor să uite ce-au trăit, savurează fiecare zi într-o euforie generală.

Fotografie
a lui
André Breton

Pictorul Fernand Léger (1881-1955) radiografiază foarte expresiv această exacerbare a dorinței de a trăi: „1918, pacea. Omul exasperat, încordat, imobilizat vreme de patru ani, ridică în sfârșit capul, deschide ochii, se destinde, își recapătă gustul de viață: frenezia dansului, cea a cheltuielilor, voluptatea de a putea să meargă drept, să strige, să urle, să risipească“. Este o contralovitură dată anilor de război. O dezlănțuire de forțe care umplu cafenelele și braseriile și unde îi poți întâlni pe toți noii îmbogățiți, pe toți profitorii de război, instalați la mese, acompaniați de femei tunse scurt, „à la laponne“ (breton pe frunte și părul tăiat pe ceafă), cu buze colorate violent și cu țigărele în vogă în colțul gurii.

Nu mai există tabuuri. Un secol pare a se fi concentrat în câțiva ani. În toate domeniile se înregistrează progrese. În transporturi, pachetoturi de lux brăzdează mările, Lindbergh traversează Atlanticul în 33 de ore și 30 de minute, trenurile sunt tot mai confortabile, mașinile iau cu asalt orașele. În 1921, în Franța se transmite prima emisiune de radio. Distanțele se estompează. În 1928, bacteriologul englez Alexander Fleming descoperă penicilina, iar vaccinurile antidifteric și antitetanos salvează vieți. Bărbații umplu sălile cinematografelor. Statele Unite își exportă muzica, jazzul invadează Europa.

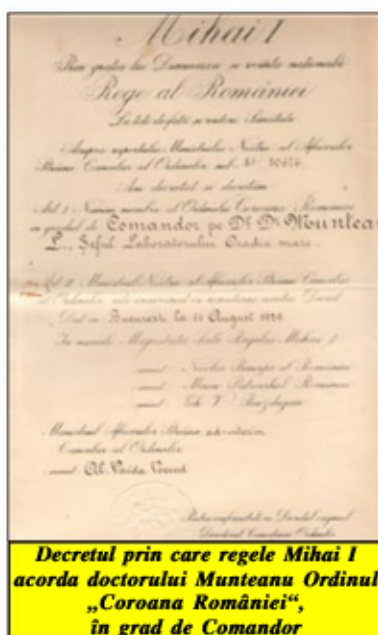
La Expoziția Universală din 1925, industriile moderne sunt la mare onoare. Femeile poartă părul scurt și rochia până la genunchi. Sub impulsul lui Coco Chanel, silueta feminină se transformă. Coco taie fuste și taioare din pleduri englezești și adoră cursele de cai. Îmbracă femeia – care lucrează, face sport, vrea să voteze – în negru sau alb și bleumarin, ca pe o școlăriță. Tot ce este nou și modern place. Dansuri necunoscute până atunci, fox-trotul, tangoul, charlestonul, sever condamnate de morala antebelică, sunt în vogă. André Breton publică *Manifestul suprarealismului*, care refuză orice teorie, care afirmă absența oricărei reguli și face prozeliti: Cocteau, Aragon, Miro, Eluard. În 1930 se proiectează *Vârsta de aur* a lui Luis Buñuel, primul film suprarealist, care suscită mari controverse, încât Prefectura de Poliție îl interzice: pentru că are episoade obscene, care trezesc repulsie, pentru că patria, familia, religia sunt tratate necuviincios.

Cabaret din Berlinul anilor '20
ai secolului trecut

Curând, acești ani nebuni se vor transforma în ani ai nebuniei. Pănică de pe Wall Street, din 1929, anunță marea depresiune economică. În Germania alegerile vor aduce la putere, cu majoritate covârșitoare, pe naționali-socialiști. În Italia, Mussolini devine tot mai țănoș. Europa își trăiește ultimele clipe de extravaganță, înainte de a se scufunda în Al Doilea Război Mondial. ■

acestea. Adecă ei n-au voie să le ceară prețuri exagerate pentru camere sau să le avanseze bani sau alte valori. În orice caz, ei nu vor putea avea față de prostituate altă pretenție decât aceea de a primi chiria sau subchiria fixată în prealabil. Termenele de închiriere și abdicere a camerelor sunt cele obicinuie [...] Art. 17. Este interzisă găzduirea prostituatelor în clădiri în care se găsesc localuri de consumație (restaurante, cârciumi, baruri, cafele etc.). Asemenea, este interzisă găzduirea și angajarea [sic!] prostituatelor ca personal de serviciu în băile publice și în localuri unde se consumă alimente și băuturi. Art. 18. Prostituatele sunt obligate de a afișa vizibil în camera lor, în care se prostituează, instrucțiunile pentru clienți, care se vor elibera de Serviciul Sanitar al Municipiului. Ele sunt obligate a pune la dispoziția clienților, în loc vizibil, soluție antiseptică, unguent calomelat, vată și instilator. Pentru uzul propriu

Decretul prin care regele Mihai I acorda doctorului Munteanu Ordinul „Coroana României”, în grad de Comandor

ele vor avea un irigator și soluție antiseptică [...] Art. 19. Când o prostituată dorește să părăsească profesiunea avută, comunică această hotărâre ambulatorului policlinic, care, găsind-o sănătoasă, o va înainta Serviciului Sanitar Municipal, pentru a o scoate din evidență, dacă există garanții că ea se întoarce într-adevăr la vreo profesiune onorabilă. În caz contrar, se va menține în evidență, lăsându-i-se fișa. Pentru înlesnirea la vreo ocupație onorabilă se va putea cere ajutorul societăților de binefacere [...] Art. 23. Abaterile de la dispozițiunile acestui regulament se vor constata și pedepsi în conformitate cu art. 292-314 și cu art. 353

legea sanitară și de ocrotire publicată în *Monitorul Oficial* nr. 154, din 14 iulie 1930, și după prevederile *Regulamentului special pentru combaterea bolilor venerice*, publicate în *Monitorul Oficial* nr. 57, din 9 martie 1933 [...] ■

urmat alte stagii de specializare la Viena, Paris, în 1930 efectuând o călătorie de studii (maliologie) în Iugoslavia.

Din 1933 și până la pensionare (30 iunie 1947) a fost medic șef al municipiului Timișoara (șef al Serviciului Sanitar Municipal), în locul lui Octavian Proșteanu, care fusese pensionat. La instalarea sa, eveniment din 24 iunie 1933, declara: „Voi năzui să mă orientez asupra planurilor și ideea dlui dr. Proșteanu, eminentul meu predecesor, urmărind reforme în sensul progresiv al intențiilor sale... Voi lua contact cu d. dr. Proșteanu, a cărui plecare a lăsat unanime regrete. Sunt împotriva reformelor dictate în birou, care nu sunt bune fără cunoașterea terenului... Probleme de interes deosebit ar fi: Reglementarea prostituției, problemă dificilă, fiindcă ar-

monizarea noilor principii cu tradiția și obiceiurile locale se face anevoie. *Igiena școlară*, pe terenul căreia se pot realiza progrese simțitoare, fără resurse financiare excesive.

Igiena industrială. Multe inovații ar fi de dorit în această privință, însă realizarea lor este dificilă din cauza crizei, din care motiv nu se pot ridica pretenții prea mari“. După pensionarea forțată, la 56 de ani, în locul său a fost numit Eduard Welber, procesul-verbal de predare-primire fiind încheiat în 11 august 1947.

În 5 iunie 1919 Leonte Munteanu se căsătorise cu Stela Comșa, fiica memorandistului, profesorului și etnografului Dimitrie Comșa (1846-1931), născută la 22 septembrie 1892. Au avut trei copii: Erica Ileana (1920), Paul (1924) și Leonte (1930). ■

Abonament la stabiliment (fotografiile, cu excepția celei de la deschidere, ne-au fost puse la dispoziție de fiul medicului, inginer Leonte Munteanu, din Timișoara)

octombrie 1921 [...] Art. 6. Posesoarele de fișe de sănătate, adică prostituatele, vor fi obligate să se supună săptămânal de două ori vizitei medicale periodice la Ambulatorul Policlinic [...] Art. 7. Medicii de circumscripție vor avea un registru pentru ținerea în evidență a prostituatelor care domiciliază în circumscripția lor. Prostituatele care întârzie de la vizita periodică mai mult de o zi vor fi admonestate prin agenții sanitari, iar în caz de recalcitrantă sau recidivă ele vor fi aduse cu ajutor polițienesc [...] După a doua recidivă nemotivată se va confisca fișa și prostituata va fi expulzată din oraș sau, dacă are apartenență în Timișoara, ea va fi trecută la Serviciul de Triaj al Poliției [...] Art. 11. Prostituatele pot locui și circula numai în străzi laterale, la depărtare de cel puțin 100 metri de biserici și școli [...] Modificări în ce privește străzile se pot face prin consiliul de igienă al Municipiului Timișoara și de către Delegația

... și împreună cu familia

Consiliului. Art. 12. Femeile care practică individual prostituția pot închiria în mod strict personal și pe numele lor propriu locuințe în acest scop, în zonele fixate la art. 11 din acest regulament. Nu este permisă aglomerarea prostituatelor în aceeași curte. Localurile în care vor fi grupate mai

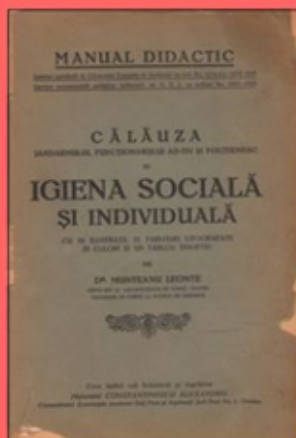
multe prostituate vor fi considerate case de prostituție deghizate. Ele vor fi desființate, iar persoanele dovedite că patronază asemenea localuri sau exploatează sub orice formă pe prostituatele locatate se vor pedepsi, potrivit art. 305 din legea sanitară și de ocrotire, cu amendă de la 5.000-10.000 lei, iar în caz de recidivă cu închisoare până la șase luni. Art. 13. Organele sanitare de control vor face tot posibilul pentru a evita închirierea camerelor mobilate pentru prostituate acolo unde în curte sunt minori. Art. 14. Proprietarii sau chiriașii care pun la dispoziția prostituatelor camere n-au voie sub niciun titlu de a exploata pe

Doctorul Leonte Munteanu (1891-1948) s-a născut la Verendin (comitatul Caraș-Severin). De la câțiva ani a fost crescut de unchiul său, colonelul Pavel (Paul) Munteanu, care locuia la Sibiu. Nemulțumit de fiul său natural, colonelul Munteanu a ales la întâmplare unul dintre copiii nepotului său Condratie, șansa surzându-i micuțului Leonte. După studii la Sibiu, Cluj și Viena, acesta a obținut diploma de doctor în medicină (1913), la Cluj.

În intervalul 1 septembrie 1914-10 iunie 1919 a fost medic militar la Spitalul Garnizoanei nr. 1 din Viena și pe fronturile sârbesc, rusesc, albanez și italian. „Având diploma, nota Leonte Munteanu într-un Memoriu din mai 1933, am practicat ca «hospitant» la clinica medicală prof. Ortner din Viena, până la izbucnirea războiului mondial. Mobilizat fiind ca

medic auxiliar, am ajuns în 1917 la gradul de căpitan în Albania, unde am funcționat ca medic șef de brigadă. În 1918 am ajuns prizonier în Italia, am intrat în Legiunea Română și am fost detașat la centrala Legiunii din Roma“. După Primul Război Mondial, de la Ministerul de Război al Austriei, a primit o adeverință din care reiese că, prin Decizia regală din 6 iunie 1916, fusese numit medic primar (medic locotenent) la Școala medicomilitară de aplicații din Viena.

A făcut apoi studii de specialitate (igienă, bacteriologie) la Paris și Copenhaga, lucrând ulterior la Institutul de Igienă din Cluj. În 19 februarie 1920 Resorul Ocrotirilor Sociale din cadrul Consiliului Dirigent al Transilvaniei, Banatului și Părților Ungarene, condus de Tiberiu Brediceanu, l-a numit inspector șef la Inspectoratul Igienic Oradea. A

Coperta Călăuzei jandarmului, funcționarului administrativ și polițienesc în igiena socială și individuală

premiu III (*Palatul Fermecat... și locul unde nu se întâmplă nimic*; Colegiul Național „Mihail Sadoveanu“, Pașcani).

Între lucrările prezentate, trei mi-au reținut atenția.

Tainele lemnului, arta de a da formă – Baci Bogdan, Loghin Sebastian, Ciornei Alexandra, Gorovei Alina, Socol Ștefan, îndrumător prof. Codrin Bența (Colegiul Național „Nicu Gane“, Fălțiceni; premiul I) – este o prezentare a meșteșugului cioplitorului. Autorii nu și-au propus să copieze pasaje din cărți sau să demonstreze că internetul este sursa tuturor informațiilor, ci au dorit o prezentare personală. Ei au organizat o expoziție tematică, desfășurată în cantina Colegiului. Au constatat lipsa de apreciere față de munca meșterilor cioplitori, fapt ce determină scăderea numărului artiștilor populari.

Profesia: supraviețuitor – autori Rusu Cristina Adriana, Basalic Loredana Diana, îndrumător Carmen Cătălina Alexa (Liceul Teoretic „Mihail Kogălniceanu“, Vaslui); premiul II – are o temă atipică. Elevii au întreprins un studiu al condiției de „veteran de război“. Originalitatea studiului constă în perspectiva asupra veteranilor, cu un statut special, ce îi diferențiază de restul pensionarilor. Prin cuvântul veteran se exprimă o experiență de viață, bazată pe trei etape: traiul interbelic, anii războiului și viața sub regimul comunist. „A fi veteran nu e, într-adevăr, o profesie. E o stare de spirit. Înseamnă să fii depozitarul unor amintiri care se sting încet și în propria memorie, în timp ce în cea colectivă există doar la un nivel oficial, reprezentat de manuale și tratate de istorie“.

Ceea ce atrage atenția la studiul întreprins de elevii mai multor licee, atât din România, cât și din Republica Moldova și din Ucraina – „*Eliberații*“ pleacă în robie,

autori Ailenii Aleco, Petrescu Ioana Luiza, Apostol Raluca, Plushcaite Viorica, Coman Oana Maria, îndrumători prof. Angela Casariu, prof. Nicolae Plushkis (Colegiul Național „Mihail Sadoveanu“, Pașcani; premiul II) – este pasiunea ce reiese încă din primele rânduri. Cei cinci elevi și-au propus să dezbată un aspect destul de rar abordat: Gulag-ul sovietic. Lucrarea descrie o lume a muncii într-o instituție de represiune politică, în care clima aspră, violența, foamea, condițiile inumane și rata înaltă a mortalității erau elemente obișnuite. Ei au dorit și să vadă în ce măsură tinerii de astăzi cunosc problema deportării basarabenilor, în comparație cu gradul de cunoaștere a ororilor nazismului. Rezultatul a fost descurajant, de vreme ce majoritatea tinerilor abia știu ce este Gulag-ul.

Telul principal al concursului este stimularea interesului tinerilor pentru trecutul istoric, dezvoltarea atașamentului lor față de comunitatea locală, de statul român și de valorile europene și general umane. Concursul ISTORIA MEA – EUSTORY este parte a rețelei EUSTORY, care grupează sub egida Asociației Internaționale EUSTORY concursuri desfășurate în 22 de țări europene (<http://www.eustory.eu>).

DRIFI este o asociație non-guvernamentală, apolitică și non-profit, care își propune să fie un for al schimburilor științifice și culturale, promovând dialogul civic și academic și cooperarea internațională.

În organizarea ediției a VI-a a concursului, Asociația DRIFI a beneficiat de sprijinul mai multor instituții publice și private, cum ar fi Ministerul Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului, Institutul Cultural Român, Banca Națională a României, Arhivele Naționale, Fundația Körber (Germania) și Fundația Culturală Magazin Istoric. ■

... și momentul final – Marius Mureșan, câștigător al unui premiu întâi, vorbind la ceremonia de premiere

Clio anunță

ISTORIA MEA – EUSTORY. EDIȚIA A VI-A

ANDREEA TUDOR

Inceputul – guvernatorul Băncii Naționale a României, Mugur Isărescu, vorbind la lansarea celei de a VI-a ediții a concursului (2 iunie 2009)...

4 iunie 2010. Palatul Parlamentului. 73 de elevi, emoționați și entuziaști, însoțiți de 21 de cadre didactice, au participat la festivitatea de premiere a celei de-a VI-a ediții a concursului ISTORIA MEA – EUSTORY, desfășurat sub Înaltul Patronaj al Președintelui României și organizat de Asociația DRIFI. Premiile au fost înmânate de Președinta Camerei Deputaților, doamna Roberta Anastase.

Tema acestei ediții a fost *Lumea muncii ieri și azi: profesii, stiluri de viață, reprezentări*, elevii pasionați de istorie înscriind în concurs 198 lucrări. Principala condiție pentru a participa la ediția din acest an a fost ca participanții să fie născuți după 1 ianuarie 1990. Ei puteau lucra individual sau în echipe formate din cel mult cinci membri.

Lucrările prezentate în concurs au fost evaluate de două jurii independente, din care au făcut parte atât istorici, cât și profesori din învățământul preuniversitar. Consiliul Științific al concursului, format din zece istorici din

București, Cluj și Iași, a decis atribuirea a trei premii I, cinci premii II și 11 premii III, precum și a mai multor premii speciale. Institutul Cultural Român a sprijinit și de această dată performanța tinerilor participanți la concursul ISTORIA MEA – EUSTORY, oferind publicații tuturor câștigătorilor premiilor I, II și III și susținând financiar un premiu I (*Oameni, profesii și stiluri de viață în zona Gherla*; Liceul „Petru Maior”, din Gherla), un premiu II (*Lumea muncii ieri și azi: profesii, stiluri de viață, reprezentări în Neamul Vulpeștilor*; Grupul Școlar Industrial Petrol Moreni) și un

DIHONIE ÎNTRE EXILAȚII EUROPEI

Sub acest titlu publica The New York Herald Tribune, din 10 octombrie 1965, sub semnătura lui Arnold Beichman, corresponsent special, articolul pe care îl reproducem în continuare. El s-a păstrat într-o traducere în limba română în Fondul Brutus Coste, aflat la Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Asemenea tuturor documentelor publicate până acum la această rubrică, și pe acesta l-am primit grație doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU.

Brutus Coste, secretar general al Adunării Europene Captive [ACEN] de la înființare, în 1954, a fost scos prin vot din funcțiunea sa.

Fost diplomat român, dl. Coste a adus, într-un interviu, săptămâna trecută, acuzația că a fost epurat la stăruințele Comitetului pentru Europa Liberă, 2 Park Avenue, care a sprijinit activitățile politice și de propagandă ale ACEN-ului – o organizație de exilați din țările satelite comuniste.

Demiterea d-lui Coste, la 21 septembrie, printr-un vot de 5 la 4 al camarazilor săi de exil din Comitetul General al ACEN-ului, a fost, după d-sa, urmarea faptului că a criticat drept supra-optimistă politica externă dusă în ultimul timp de Statele Unite față de țările satelite.

Senatorul Thomas Dodd, democrat din Connecticut, într-o declarație cu privire la demiterea domnului Coste, a spus că socotește „această ciudată întorsătură foarte regretabilă nu numai din pricina admirației personale pe care o are pentru dl. Coste, dar și fiindcă despărțirea acestuia de ACEN va micșora în mod inevitabil puterea de acțiune a acestei organizații”.

John Richardson Jr., președintele Comitetului pentru Europa Liberă, care tutelează Radio Europa Liberă, a negat că organizația sa ar fi constrâns ACEN-ul să demită pe dl. Coste și a descris ACEN-ul ca „o organizație independentă”. A spus că acuzațiile d-lui Coste sunt „cu totul nejustificate”.

„Comitetul Europa Liberă”, a spus domnia sa, „nu se amestecă în treburile interne ale ACEN-ului, care cuprind și alegerea conducerii”.

Cu prilejul celei de a zecea aniversări a ACEN-ului, în septembrie 1964, președintele Johnson a exprimat „speranța sa cea mai serioasă că membrii Adunării Națiunilor Europene Captive vor primi, într-o bună zi, singura [lipsă în text] la care râvnesc – redobândirea deplinei libertăți și independențe de către națiunile care căzuseră pradă dictaturii comuniste în timpul și după Al Doilea Război Mondial”.

In ultimii trei ani și chiar acum în urmă, sub președintele Johnson, cercuri din jurul Casei Albe și Departamentului de Stat au adoptat măsuri conciliatorii, care, cred ele, pot încuraja, cu timpul, mai multă independență națională pentru țările din Răsăritul Europei.

S-a susținut de unii consilieri de politică externă ai Casei Albe că, ținând seama de faptul că țările satelite își afirmă tot mai mult independența față de Moscova, această tendință trebuie încurajată prin inițiative amicale sau concesiuni acordate fără condiții regimurilor comuniste. Aceasta ar cuprinde mai mult comerț în condiții favorabile sateliților, schimburi culturale și punerea în surdină a Vocii Americii, a cărei emisiuni ar putea părea provocatoare guvernelor comuniste.

Această schimbare de linie în politica externă americană este, de obicei, prezentată sub lozinca – născocită de Casa Albă – de „construirea de punți înspre Europa de Răsărit”. Cum și ce fel de punți trebuie construite a fost subiect de dezbateri conduse în Congres de senatorii Dodd și Peter H. Dominick (republican din Colorado), care s-au arătat sceptici cu privire la linia Casei Albe față de Europa de Răsărit. ■

(Va urma)

Telex Telex Telex Telex Telex

MARGHERITA ȘI BENITO

Benito Mussolini și-a sfârșit zilele alături de Clara Petacci, în ultimele zile ale lunii aprilie a anului 1945 (*Magazin istoric*, nr. 12/1975). Françoise Liffra, o franțuzoaică de profesie traducătoare din limba italiană, consacră o voluminoasă biografie, recent apărută la editura Seuil (762 pagini), unei alte iubiri a Ducei, Margherita Sarfatti, soția unui avocat. Presa franceză scrie că destinul acelei femei a fost ciudat și, probabil, el deranjează clișeele vehiculate de partizanii „corectitudinii istorice”, dar tocmai acest aspect face ca volumul să fie „devorat” de cititor.

Descendentă a unei familii de evrei dintre cei alungați din Franța de Filip cel Frumos (1285-1314), Margherita Sarfatti (1880-1961) a fost socialistă, feministă, lesbiană, frumoasă, ziaristă, scriitoare, cu cel mai frecventat salon literar de la Milano, într-un cuvânt, „regina fără coroană a Italiei”. Dar, mai presus de toate, a fost cea mai influentă metresă a lui Mussolini, confidenta, muza lui, inspiratoarea, chiar biografa lui (a scris un *best-seller*, intitulat *Dux*), teoreticiană politică sale externe. Energia depusă de Margherita pentru a-și împiedica amantul să se arunce în brațele lui Hitler (*Magazin istoric*, nr. 2-5/1985) s-a dovedit însă zadarnică. La sfârșitul anilor '30, decepționată, căzută în dizgrație, a trebuit să plece în exil pentru a se sustrage legilor antisemite promulgate la Roma.

Cartea lui Françoise Liffra, la care autoarea a lucrat mai bine de zece ani, relatează despre o jumătate de secol din istoria Italiei, dar fără a emite judecăți pripite, fără fraze moralizatoare, ci lansând întrebări: să fi fost orbită de dragostea pentru Mussolini această femeie de o inteligență strălucitoare, provenind din marea burghezie evreiască a Veneției, mamă a trei copii? Să o fi traumatizat într-atât moartea fiului ei Roberto (născut în 1900) pe frontul austriac, în războiul din 1914-1918? Sau chiar a fost sinceră în credințele sale politice?

SOLJENIȚIN ÎN LICEE

Pentru școala rusească este o mică revoluție. *Arhipelagul Gulag*, al scriitorului disident Aleksandr Soljenițin, va figura în programa de literatură din licee. Până acum opera Premiului Nobel pentru Literatură pe anul 1970, decedat în august 2008, se studia numai prin două lucrări ale

sale, *O zi din viața lui Ivan Denisovici* și *Casa Matrionei*. *Arhipelagul Gulag*, o critică dură la adresa regimului deportărilor din vremea lui Stalin, a apărut în 1973 la Paris și i-a adus autorului mulți ani de exil. Întors în Rusia, în 1994, Soljenițin s-a apropiat de puterea de la Kremlin, fostul președinte Vladimir Putin făcându-i personal două vizite acasă, în 2000 și 2007, și tot el sugerând difuzarea pe scară largă a operelor scriitorului. Soția lui Soljenițin, Natalia, a comprimat trei volume ce descriau viața soțului ei în gulag într-un singur volum, adresat adolescenților.

DIALOG CU CITITORII

SCHIMBARE DE NUME

În Magazin istoric nr. 8 pe 2010, p. 39, numele autorului articolului 1410. Bătălia de la Grünwald apare, dintr-o regretabilă eroare, „CONSTANTIN RAZACHEVICI“, în loc de „REZACHEVICI“, drept care facem cuvenita rectificare, cu scuzele de rigoare.

În același articol, la pagina 43, în procesul tipăririi, în fraza „Abia la 1-2 iulie toate trupele lui Jagiello, inclusiv corpul moldovean, apoi lituanii, rușii și tătarii s-au adunat la Czerwinsk, pe malul Nistrului, la nord-vest de Varșovia“, s-a strecurat o eroare, „malul Nistrului“, care trebuie îndreptată, conform manuscrisului, în „malul Vistulei“.

ÎN CĂUTAREA UNUI FOST CAMARAD

Domnul col.(r.) ȘTEFAN DRAGU ne scrie: În revista *Magazin istoric* din luna mai 2009, la rubrica „Dialog cu cititorii“ s-a publicat un material despre cimitirul eroilor din municipiul Rădăuți. Materialul era scris de Petre Bădiliță, veteran de război. V-aș ruga, dacă dețineți adresa domnului Petre Bădiliță să mi-o comunicați și mie. Sunt și eu veteran de război, pensionar militar M.Ap.N. și acum 59 de ani am avut subaltern un plutonier cu același nume. O fi oare corespondentul dum-

neavoastră? Mi-ar face o deosebită bucurie să-l găsesc. Cu deosebită stimă, colonel (r) Ștefan Dragu, Focșani, str. Ștefan cel Mare, nr. 16, cod 620.076.

Din păcate, nu avem adresa domnului Petre Bădiliță, sperăm însă că domnia sa va citi aceste rânduri și va lua legătura cu cititorul nostru.

CÂTEVA AMĂNUNTE

Am primit la redacție o scrisoare, din care prezentăm câteva fragmente:

Vă scrie preotul ION MICU de la parohia Mischei, din județul Dolj. Prețuiesc revista *Magazin istoric*, publicație care mi-a fost de un real folos pentru întregirea cunoștințelor de istorie și nu numai. Posed întreaga colecție și aștept cu nerăbdare apariția fiecărui număr.

În numărul din septembrie 2009 s-a strecurat o greșală. În articolul *Casa cu doi lei*, doamna directoare a Muzeului „George Enescu“, din Capitală, a afirmat greșit că prințul Mihai (Mișu) Cantacuzino „a decedat într-un accident de automobil pe Valea Prahovei“ în anul 1927. Nu pe Valea Prahovei, ci pe Valea Oltului în apropiere de localitatea Căineni-Vâlcea.

La locul accidentului a fost așezată o cruce mare de piatră. Regimul comunist, așa cum în multe situații a procedat cu simbolurile bisericești-creștine, a pus să fie ridicată.

În prezent, crucea se păstrează la Mănăstirea Turnu, din județul Vâlcea. Se va găsi oare cineva care să o reazeze pe locul inițial?

Privitor la marele compozitor George Enescu vin cu câteva amănunte. Se știe că a cântat la vioară și la alte instrumente. La vârsta de cinci ani, tatăl său, care era cântăreț de biserică, îl duce la cunoscutul violonist și compozitor al vremii Eduard Caudella (1841-1924), spre a-i verifica aptitudinile muzicale. Compozitorul i se adresează copilului Enescu cu următoarele cuvinte: „ia, tinere, să vedem ce știi să cânti?“, la care acesta îi răspunde: „cântă dumneata să vedem ce știi!“

Peste ani se va căsători cu prințesa văduvă Maria (Maruca) Cantacuzino. În toamna anului 1944, armata sovietică ajunge în București. Câțiva soldați ruși pătrund în locuința lui George Enescu. Acesta, nemulțumit, încearcă să protesteze, dar unul dintre soldați scoate pistolul și îl îndreaptă spre compozitor. Prințesa Maruca se interpozește între soldat și Enescu, evitând producerea unui act necugetat.

Se spune că una dintre cauzele invitării lui George Enescu la Moscova, în aprilie 1946, a fost și spre a îndrepta greșeala soldaților ruși din anul 1944.

Amănuntele au fost culese de mine de-a lungul vremii din lucrări publicate în memoria celui ce a fost cel mai mare compozitor și muzician român.

Revista *Magazin istoric* figurează în catalogul electronic al Poștei Române la poziția 19.356.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele pe adresele de e-mail: mistoric1967@yahoo.com și mistoric@gmail.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești.

GRIGORE URECHE (c. 1590-1647)

DOMNUL DE ATUNCI		A UMEZI		MEDIU ISTORIC		PERSONALITĂȚILE FILOSOFIEI		FUNCȚIE LA CURTEA DOMNEASCĂ
A FOST CRONICAR...		A SCRIS... ȚĂRII MOLDOVEI		RĂUL FRATE CU MUREȘUL				PITIC
MICĂ ÎNĂLȚIME					STRIGĂT DE VICTORIE			
OFERIT CADOU					E VENIT DE LA GRECI			
			PĂMÂNT DE CULTURĂ					
			NUMELE TATĂLUI					
	APAR ÎN ZONĂ!			CUSĂTURĂ PE MARGINE				BANII NOȘTRI
	ÎN CEL MAI ÎNALT GRAD			CAP DE ȚĂTARI				
						CENTRU DE ÎNROLARE		
						O CARTE NUMEROTATĂ		
A MEMORA					PE LA CRONICARI			
CÂNTEC RELIGIOS CATOLIC					LIMBA LETOPISEȚULUI			
				CĂPĂTATE ÎN RĂZBOI				
				LIPSIT DE CURAJ				
VECHE CĂPETENIE								O MARE DEFEȚIUNE
ADEPȚII NEOLOGISMELOR								
CĂȚIVA ȚIGANI NOMAZI			LUAT DE PIEPT				NEMȚII DIN TRANSILVANIA	
ÎN COMUNĂ			PUTEREA LUI VODĂ (pl.)					
				PREZENȚA LA BOTEZ				
				DOMNUL POLONEZ				
COMPUNE CU ...CÂNTEC		MARE... O ALTĂ FUNCȚIE LA DOMNIE						
A PUNE PAIE PE FOC		ÎN ZALE!						
					MAESTRI ÎN ORICE DOMENIU			
GRECII DIN ANTICHITATE						BLUZĂ POPULARĂ ROMÂNEASCĂ		

Pavel TOTOLICI

Contents (Romanian History) **A.D. Xenopol** The political wisdom of Stephen the Great, who avoided simultaneously fighting with two enemies and the need to not always wait for solutions from outside for internal problems ● **I. Scurtu** Vintila Bratianu, so different, as a man and a politician, from his brother, Ion I.C. Bratianu ● **C. Burcea** From former Parliament's days. Nicolae Lupu speaking about the need for the Government to make itself economies before asking that to the people ● **P. Michaud** The travels of a Frenchman, during the last century, in Ceausescu's Romania ● **L. Tăranu** What and how much are telling the Securitate files about Herta Müller ● **C.C. Petolescu** Did a descendant of Decebal ascended to the Roman Empire throne? ● **M. Retegan** April 1975. Two emissaries of Ceausescu are received by the British Prime Minister and the Foreign Office Secretary. O visit the documents from the Communist party Archives don't even mention, while in the Romanian Foreign Office Archives there are few mentions (III) ● **A. Marinescu** The story of the relations with the International Monetary Fund, by an eyewitness ● **G. Filitti** Romania 100 years ago. The Romanian-Turkish alliance and internal quarrels ● **F. Dolghin** About incantations, in an academic session ● **M. Sala** Chronicle of words designating units of capacity ● **F. Anghel** The first meeting between historians from Romania and Lithuania ● **N. Golgojan** Recollections from the Channel, occasioned by an old banknote ● **I. Tăranu** The Garden of Romanian values ● **M. Retegan** For the first time, the complete history of SOE operations in Romania, written by Alfred Gardyne de Chastelain, the former leader of the Autonomous. The end (VIII) ● **V. Corduneanu** Regulation for prostitutes in Timisoara, in the 20th century ● The winners of the Eustory Contest ● Romanian Documents at Hoover Institution (CVI). Brutus Coste is removed as secretary general of the Assembly of Captive European Nations

Содержание (Румынская история) **А.Д. Ксенопол** Политическая мудрость Штефана Великого, который не вступал в бой одновременно с двумя противниками, и потребность не ждать всегда извне разрешения наших проблем ● **И. Скурту** Винтилиэ Брэтиану, человек и политик, отличающийся от его брата, Иона И.К. Брэтиану ● **К. Бурча** В Парламенте межвоенной Румынии. Н. Лупу о необходимости, чтобы правительство сэкономило первое и потом население ● **П. Мишо** Путешествия француза прошлого века по Румынии Чаушеску ● **Л. Цăрану** Что и сколько говорят личные дела Securitate о Герте Мюллере ● **К.К. Петолеску** Наследник Децебала на престоле римских императоров? ● **М. Ретеган** В апреле 1975 г. премьер и министр иностранных дел Великобритании принимают двух посланников Н. Чаушеску. Архивные документы РКП не упоминают об этом визите, а документы румынского МИДа только мимоходом его отмечают (III) ● **А. Маринеску** История отношений Румынии с МВФ, написанная очевидцем (II) ● **Дж. Филитти** Румыния 100 лет тому назад: румынско-турецкий альянс и внутренние ссоры ● **Ф. Долгин** Академический симпозиум по заклинанию ● **М. Сала** Хроника слов, обозначающих единицы мер ёмкости ● **Ф. Ангел** Первая встреча историков из Румынии и Литвы ● **Н. Голгожан** Воспоминания по Канале, вызванные старой купурой ● **И. Цăрану** Румынские ценности в Детском Парке столицы ● **М. Ретеган** Впервые полная история спецопераций британских служб в Румынии, написанная Алфредом Гэрдэйном де Частелейном, бывшим начальником Миссии Аутономуса. Конец (VIII) ● **В. Кордуняну** Регламент по урегулированию проституции в Тимишоаре прошлого века ● Победители соревнования Еустори ● Румынские документы в Институте Гувера (CVI). Отзвуки увольнения с должности Брутуса Косте, генерального секретаря Ассамблеи европейских пленённых наций

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile postale, factorii postale de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Piața Valter Măărăcineanu, nr. 1-3, sector 1 PO Box 15-702, cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Sala Palatului, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa postală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul.

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – București
ISSN 0541-881X

Lei 4,00

